

VEDA A SLOVENSKÉ NÁRODNÉ HNUTIE

VEDA A SLOVENSKÉ NÁRODNÉ HNUTIE

Snahy o organizovanie
a inštitucionalizovanie vedy
v slovenskom národnom hnutí
v dokumentoch 1863 – 1898

HISTORICKÝ ÚSTAV
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

ISBN 978-80-971540-2-8

9 788097 154028

Karol Hollý

Karol Hollý

VEDA A SLOVENSKÉ NÁRODNÉ HNUTIE.

Snahy o organizovanie a inštitucionalizovanie vedy
v slovenskom národnom hnutí v dokumentoch 1863 – 1898

Bratislava 2013

Historický ústav SAV

© Karol Hollý © Historický ústav SAV

**Veda a slovenské národné hnutie.
Snahy o organizovanie a inštitucionalizovanie vedy v slovenskom
národnom hnutí v dokumentoch 1863 – 1898**

**Editor publikácie a autor úvodnej štúdie
Karol Hollý**

**Recenzenti
RNDr. Miroslav Morovics, CSc.
PhDr. Zuzana Poláčková, CSc.**

**Technický redaktor, návrh obálky a grafická úprava
Jozef Hupka**

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV – 0119-11 v Historickom ústave.

Všetky práva vyhradené. Žiadnu časť tejto publikácie nemožno reprodukovat', kopírovať, uchovávať ani prenášať prostredníctvom nijakých médií – elektronických, mechanických, rozmnožovacích či iných – bez predchádzajúceho písomného súhlasu autora a Historického ústavu SAV.

Vydal Historický ústav SAV v Typoset Print s r.o.

Bratislava 2013

ISBN 978-80-971540-2-8

Karol Hollý

VEDA A SLOVENSKÉ NÁRODNÉ HNUTIE.

Snahy o organizovanie a inštitucionalizovanie vedy
v slovenskom národnom hnutí v dokumentoch 1863 – 1898

Bratislava 2013

Historický ústav SAV

OBSAH

Úvod	7
1. HEČKO, Pavel. Slovenský vedomec a slovenská veda	19
2. List Viliama Paulinyho-Tótha Michalovi Chrástekovi z 20. 5. 1868	31
3. Návod pre vedecké odbory Matice Slovenskej	37
4. List Jána Francisciho Výboru Matice slovenskej z 20. 8. 1870	41
5. Návrh úpravy pre vedecko-umelecké odbory Matice Slovenskej	43
6. DRAŠKÓCI, Móric. Prírodopýtaťel'ský spolok	49
7. KMEŤ, Andrej. Študujme!	53
8. HURBAN VAJANSKÝ, Svetozár. Živá starina II.	57
9. KMEŤ, Andrej. Floristom slovenským	61
10. KMEŤ, Andrej. Naše museum	71
11. HURBAN VAJANSKÝ, Svetozár. Učená spoločnosť	75
12. Vyzvanie	77
13. Stanovy „Slovenského vedeckého spolku“	79

14. KMEŤ, Andrej. Vedecký spolok!	83
15. Zápisnica zo sriadujúceho shromaždenia navrhnutého vedeckého spolku	85
16. Stanovy Museálnej slovenskej spoločnosti	87
17. SOCHÁŇ, Pavel. Slovenská museálna spoločnosť	95
18. x. »Slovenská musejná spoločnosť.«	101
19. CHORVÁT, Krištof. Niekoľko myšlienok o štúdiu ľudovom	105
20. KMEŤ, Andrej. Na miesto návodu	109
21. K nášmu úkolu	115
22. KMEŤ, Andrej. Musealna Slovenská Spoločnosť v Turč. sv. Martine	117
23. Náš úkol	119

Úvod

Snahy o organizovanie a inštitucionalizovanie vedy v slovenskom národnom hnutí v dokumentoch (od Matice slovenskej po konštituovanie Muzeálnej slovenskej spoločnosti)

Výskum aktivít slovenského národného hnutia v období dualizmu bol pred niekoľkými desaťročiami mimoriadne intenzívny. Naproti tomu súčasná historiografia venuje tejto otázke evidentne menšiu pozornosť, čo pramení okrem iného¹ zo skutočnosti, že od konca 20. storočia sa v historiografii 19. storočia objavili nové výskumné problémy a metodologické prístupy. Výskumné zameranie bádateľa koncentrujú teda skôr na otázky sociálnych dejín, dejín každodennosti, historickej pamäti, kolektívnych identít, atď. Tento trend treba hodnotiť pozitívne, keďže vďaka nemu sa náš obraz o 19. storočí stáva komplexnejším a menej jednostranným. Napriek tomu sa však domnievam, že aj tak tradične koncipovaný predmet výskumu ako je slovenského národné hnutie, národná ideológia či kultúrno-spoločenské aktivity národovcov má veľmi dobrý bádateľský potenciál. Pri bližšom prizretí sa na tieto na prvý pohľad už spracované problémy, často zistíme, že pramenná báza poskytuje možnosti nových interpretácií² a neraz aj doposiaľ neznámych faktov a súvislostí. Základom je, samozrejme, zásada *ad fontes*, teda ten pilier historického výskumu, ktorý seriózny historik nemôže ani pri aplikovaní nových metodologických trendov či teoretických prístupov zanedbať. Z tohto dôvodu sú veľmi užitočné pramenné edície, keďže pramennú bázu sprístupňujú širokej odbornej obci, a tak významne prispievajú ku kvalite výskumu vo všeobecnosti. V tejto veci sa žiada konštatovať, že pokiaľ pred rokom 1989 vychádzali v relatívne veľkom počte kvalitné edície prameňov k dejinám slovenského národného hnutia v období dualizmu, tak za posledné dvadsaťročie je ich podstatne menej. Celkovo sú tieto pramenné edície zamerané viac na osobnú korešpondenciu, než na texty z dobovej tlače (teda publicistiku, ale aj programové dokumenty, deklarácie atď.). Je to pochopiteľné, keďže korešpondencia je vo všeobecnosti menej prístupná a aj jej samotné edičné spracovanie je spravidla náročnejšie, než v prípade napr. publicistiky. Napriek tomu dobovú publicistiku,

1 Domnievam sa, že ďalšou základnou príčinou je to, že výskum 19. storočia aj z kvantitatívneho hľadiska upadol na úkor výskumu iných období, najmä 20. storočia.

2 Podľa mojej mienky je jedným z deficitov mnohých prác o slovenskom národnom hnutí tendencia vysvetľovať väčšinu problémov prostredníctvom fenoménu maďarizácie. Samozrejme, maďarizácia existovala a tvorila dôležitý limit pre aktivity národného hnutia, ale nebol to jediný, a dokonca niekedy ani najdôležitejší faktor. Napr. skutočnosť, že Andrejovi Kmetovi sa nepodarilo presadiť založenie vedeckého spolku, nebola ovplyvnená primárne maďarizáciou, ale naopak nepriaznivým stanoviskom národovcov v samotnom Turčianskom sv. Martine (pozri k tomu nižšie).

resp. vo všeobecnosti dobovú tlač, považujem za rovnako dôležitý prameň pre poznanie aktivít slovenských národovcov, ako ich osobnú korešpondenciu. Publicistika totiž nielen vyjadrovala oficiálnu a verejnú rovinu národoveckých aktivít, ale aj ovplyvňovala širšiu verejnú mienku (čitateľský okruh daného periodika). Napokon chcem ešte k týmto úvodným všeobecným poznámkam k pramenným edíciám dodať, že existuje len málo tematických edícií. Spravidla sa totiž výber tém riadi podľa osobného kľúča, t. j. napr. *Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského* alebo sedemzväzková, tematicky rozdelená edícia publicistiky Jozefa Škultétyho atď.

Ja som sa rozhodol vydať menšiu zbierku prameňov, ktorá je tematická a prevažne zameraná na publicistiku, resp. dobovú tlač. Tematicky som sledoval snahy o organizovanie a inštitucionalizovanie vedy v slovenskom národnom hnutí v období od vzniku Matice slovenskej (ďalej MS)³ po konštituovanie Muzeálnej slovenskej spoločnosti (ďalej MSS). Hoci je táto téma v literatúre relatívne uspokojivo spracovaná⁴ (najmä v porovnaní s inými témami v rámci výskumu slovenského národného hnutia), podobná pramenná edícia neexistuje.⁵ Mojm cieľom je aspoň čiastočne zaplniť túto medzeru. Samozrejme, pri tematických edíciách výber prameňov len ťažko môže byť úplný, a teda je nevyhnutne subjektívny. Mojm cieľom však ani nie je predstaviť čo najúplnejšiu zbierku prameňov k tejto téme; pri ich výbere som sa však snažil zachytiť základné tendencie vo vývoji myšlienky organizovania a inštitucionalizovania vedy v slovenskom národnom hnutí.⁶ V nasledovnom texte sa pokúsím stručne zhrnúť základné problémy tejto

3 Hoci prvý dokument je datovaný až rokom 1868, vznikom MS v roku 1863 začali platiť aj jej stanovy, na ktoré sa odvolávali neskoršie návrhy na organizovanie vedy na pôde MS.

4 Mimoriadne cenné sú spracovania napr. od Vojtecha Šarlušku, Petra Libu (pre matičné obdobie), Milana Rybeckého, Viliama Sokolíka či Štefana Hanakoviča (pre obdobie genézy a fungovania MSS). Pozri: ŠARLUŠKA, Vojtech. Účast' Matice slovenskej na historickom výskume Slovenska. 19. storočie. Martin : Matica slovenská, 1982; LIBA, Peter. *Vydavateľské dielo Matice slovenskej. Bibliografia s prehľadom*. Martin : Matica slovenská, 1963; RYBECKÝ, Milan. *Muzeálna slovenská spoločnosť a jej miesto v národnej kultúre. (Príspevok k dejinám slovenského múzejníctva)*. Martin : Vydavateľstvo Osveta, 1983; SOKOLÍK, Viliam. *Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry. Knižnica Národného domu a Muzeálnej slovenskej spoločnosti 1890 – 1927*. Martin : Matica slovenská, 1966; HANAKOVIČ, Štefan. *Muzeálna slovenská spoločnosť. Rozbor publikačnej činnosti v Sborníku a v Časopise MSS*. Bratislava : Muzeologický kabinet pri Slovenskom národnom múzeu; Martin : Matica slovenská, 1969.

5 Čiastočne podobný cieľ však sleduje príloha k monografii V. Sokolíka, v ktorej publikuje až tri dokumenty z tejto edície (č. 12, 13 a 16), pozri: SOKOLÍK, Z bojov, 159-177, uvedené dokumenty sú na s. 163-172.

6 Z takto určeného kľúča výberu prameňov sa vymyká text Pavla Hečka (pozri dokument č. 1). Hečko sa v ňom síce venuje aj vedeckému či študijnému programu pre „slovenského vedomca“, a teda jeho charakter je do istej miery aj „organizačný“, primárne ide o všeobecnú analýzu fenoménu „národnej vedy“. Zaradením tohto textu do edície som sledoval najmä cieľ ilustrovať charakter teoretickej reflexie vedy v matičnom období. Hečkov text totiž dobre poukazuje na romantické chápanie vedy a filozofie dejín, zreteľne ovplyvnené myslením štúrovcov. Hoci ďalšie dokumenty sa primárne nevenujú teoretickým pohľadom na vedu, je z nich čitateľné, že koncom 19. storočia sa myslenie o vede mení. Je to viditeľné napr. v pohľadoch na etnografiu ako jedinú skutočne potrebnú vedu alebo (úplne iným spôsobom) vo výzvach Andreja Kmeťa k vedeckej exaktnosti

otázky, pričom budem venovať pozornosť najmä vybraným prameňom z tejto edície.

Chronologicky prvé dokumenty spadajú do matičného obdobia. Netreba zvlášť zdôrazňovať, že od memorandového zhromaždenia a vzniku MS sa začína kvalitatívne nová fáza vo vývoji slovenského národného hnutia. Matičné obdobie bolo charakteristické relatívne priaznivými podmienkami pre rozvoj národoveckých aktivít. Vďaka tomu, a tiež vďaka takej silnej inštitucionálnej základni, akou MS nepochybne bola, mala idea organizovania vedeckých aktivít vcelku dobrý potenciál pre úspešný rozvoj. Zároveň s týmto však treba konštatovať, že tento potenciál nebol v plnej miere využitý. Hoci na pôde MS vznikli pozoruhodné návrhy na organizovanie vedeckej činnosti (v rámci tzv. vedeckých odborov),⁷ do veľkej miery zostali „len na papieri“. Prvý návrh,⁸ ktorý mal širšiu odozvu, vyplýval z praktických potrieb sprevádzajúcich matičnú činnosť. Konkrétne išlo o uverejňovanie vedeckých statí v *Letopise Matice slovenskej*⁹ (ďalej *LMS*) a tiež o prednášky počas valných zhromaždení MS. Obe tieto aktivity si vyžadovali schválenie vedeckej úrovne patričným odborníkom, t. j. recenzentom. Z toho dôvodu Viliam Pauliny-Tóth na 20. výborovom zasadnutí MS 6. 5. 1868 predostrel, v rámci predstavenia nového zväzku *LMS*, návrh na vytvorenie špeciálnych vedeckých odborov, „ktoré by na budúce nie len rukopisy k osobitnému vydaniu a práce pre „*Letopis*“ dochádzajúce zkúmalí, lež i o prednášanie vedeckých pojednávaní v čas valného shromaždenia matičného sa starali a tak žiaduci pokrok a ruch napomáhali.“ Výbor MS tento návrh prijal a ustanovil komisiu,¹⁰ ktorej dal na starosť takýto návrh o ustanovení vedeckých odborov vypracovať.¹¹ V. Pauliny-Tóth členom tejto komisie listom pripomenul túto vec a pri tej príležitosti

a organizovanosti. Prirodzene, Hečkov text nereprezentuje matičných mysliteľov vo všeobecnosti a chcel som ním len upozorniť na možné rozličné spôsoby uvažovania o vede v matičnom a neskoršom období (avšak, napr. konkrétne plány Jána Francisciho a A. Kmetľa organizovať vedu boli vo svojej podstate podobné). Obsiahnutie tejto témy by si však vyžadovalo úplne iný výber prameňov, ktoré by sa týkali primárne všeobecnejších názorov na vedu (napr. postoj slovenských učencov k Charlesovi Darwinovi, k tomu pozri napr.: PETRÁŠ, Milan. Názory na učenie Charlesa Darwina na Slovensku. In *Agrikultúra*, roč. 21, 1987, s. 225-253).

7 Autorom prínosného spracovania problematiky vedeckých odborov MS je aj napr. M. Morovics, pozri: MOROVICS, Miroslav Tibor. Matematika v projektoch vedeckých odborov Matice slovenskej. In MOROVICS, Miroslav Tibor (ed.). *Z dejín vied a techniky na Slovensku XVII*. Bratislava : Historický ústav SAV; Slovenská spoločnosť pre dejiny vied a techniky pri SAV, 1997, s. 105-110.

8 Treba tu poznamenať, že s návrhom na vytvorenie vedeckých odborov sa stretávame už v roku 1864, pozri: Návrh na zmenu stanov od členov matičného výboru z Oravy a Liptova, na ktorom sa ustálili na porade 29. 12. 1864. Archív Matice slovenskej, f. Matica slovenská I. (1857) 1863 – 1875 (1912), sign. 223. Táto iniciatíva však ostala bez širšej odozvy, pozri: ŠARLUŠKA, Účasť, s. 11.

9 Dialo sa tak od roku 1867.

10 Jej členmi boli: Michal Chrástek, František Vítazoslav Sasinek, Ľudovít Turzo-Nosický, Emil Černý, Bedrich Baltík a Andrej Braxatoris

11 Porovnaj: Zápisnica XX. zasadnutia výboru Matice slovenskej vydržiavaného v T. Sv. Martine dňa 6 mája 1868 [...]. In *Letopis Matice slovenskej*, roč. 5, 1868, sv. 1, 1868, s. 115-116.

aj predostrel svoj návrh, ako túto otázku riešiť (dokument č. 2).¹² V tomto liste V. Pauliny-Tóth sumarizuje celú záležitosť a argumentuje v prospech zriadenia vedeckých odborov. Svedčí to o tom, že si uvedomoval náročnosť recenzentskej práce a zároveň, že mu záležalo na kvalite odborných výstupov na matičnej pôde, resp. v *LMS*. Navrhol zriadiť päť odborov (plus šiesty beletristický), pričom aj menoval konkrétne osobnosti, ktoré by mali byť ich členmi (päť členov pre každý odbor). Čo sa týka ich kompetencií a povinností, tak okrem konzultácie pri zbierkotvornej činnosti v matičnom múzeu, boli obmedzené len na recenznú činnosť. Táto aktivita V. Paulinyho Tóha čoskoro vyústila do oficiálneho prijatia *Návodu pre vedecké odbory Matice slovenskej* (pozri dokument č. 3, ďalej len „Návod“). Tento dokument sa vo viacerých oblastiach líši od návrhu, ktorý predostrel V. Pauliny-Tóth. V „Návode“ sú napr. nové odbory ako „právnicko-mudroslovný“ či „hudbospevný“, a na druhej strane vypadol pedagogický odbor a národopis je tu súčasťou „národo-zemepisného“ pododboru dejepisného odboru. Aj počet členov, ktorý Pauliny-Tóth chcel obmedziť na päť, je tu väčší. Avšak podstata týchto dvoch dokumentov je rovnaká. Členovia ustanovených vedeckých odborov nemali, okrem recenznej činnosti, v zásade žiadnu inú náplň práce či povinnosti. Z takéhoto limitovaného určenia ich činnosti sa nedalo očakávať žiadne výrazné oživenie vedeckej produkcie. Na tieto skutočnosti veľmi trefne upozornil Ján Francisci v roku 1870 (pozri dokument č. 4). Podstata jeho návrhu spočívala v aktivizovaní činnosti vedeckých odborov, keďže v aktuálnom stave bolo opodstatnené hodnotenie tejto činnosti ako „mŕtve zaháľanie“. Mali sa ustanoviť „náčelníci“ vedeckých odborov, ktorí mali zodpovedať za pravidelnú vedeckú produkciu. Z doterajšieho usporiadania, resp. organizácie týchto odborov nemala podľa Francisciho MS „žiadny úžitok“.

Na tento podnet J. Francisciho sa na pôde MS znovu začalo diskutovať o vedeckých odboroch, ich charaktere, organizácii a cieľoch činnosti. Výsledkom týchto diskusií bol *Návrh úpravy pre vedecko-umelecké odbory Matice slovenskej* z roku 1872 (pozri dokument č. 5, ďalej len „Návrh“). Tento dokument znamená výrazný kvalitatívny posun oproti vyššie spomenutému „Návodu“. Možno konštatovať, že formálne tu išlo *de facto* o stanovky pre vedecký spolok, ktorý by v podobe vedeckých odborov fungoval v rámci MS. „Návrh“ ustanovoval tri širšie koncipované odbory: „I. odbor pre jazykozpyt, slovesnosť a krásne umenia; II. odbor pre filozofiu, zákonoznalstvo a dejopis; III. odbor pre matematiku a prírodné vedy“. Boli tu presne zafinované ciele a náplň ich činnosti, ktorá okrem iného spočívala predovšetkým v publikačnej aktivite (napr. každý „riadny odborník“ sa mal usilovať každé dva roky vypracovať samostatnú prácu). V súlade s vyššie spomenutým Francisciho návrhom bola ustanovená funkcia „náčelníka“, ktorý

¹² Tento dokument je list Michalovi Chrástekovi, ale V. Pauliny-Tóth ho zaslal aj napr. F. V. Sankovi a pravdepodobne aj ďalším členom komisie.

zodpovedal za činnosť svojho odboru. Okrem toho sa však myslelo aj na ďalšie funkcie potrebné pre organizáciu vedeckej práce, ako napr. zapisovateľ či pokladník. O prepracovanosti „Návrhu“ svedčí aj diferencovaná štruktúra členstva v odboroch, keď sa ustanovovali kategórie čestných, riadnych a dopisovacích odborníkov. „Návrh“ definoval tiež napr. štruktúru a organizáciu odborových zasadnutí a obecných zhromaždení.

Tento „Návrh“ však nikdy nebol oficiálne prijatý, keďže po skoncipovaní sa o ňom ďalej diskutovalo a jeho konečné schválenie sa oddaľovalo z jedného výborového zasadnutia MS na druhé, až sa napokon z dôvodu zatvorenia MS v roku 1875 nestihlo prijať.¹³ Fakt, že „Návrh“ vznikol až v roku 1872, ale najmä skutočnosť, že nebol nikdy realizovaný, možno hodnotiť ako premárnenú šancu postaviť organizáciu vedeckých aktivít na pôde MS na kvalitatívne vyššiu úroveň, než v skutočnosti bola. Oficiálne platnou normou v otázke vedeckých odborov bol teda až do zatvorenia MS „Návod“ z roku 1868, ktorý znamenal fakticky len pasívne rozčlenenie jednotlivých odborníkov do príslušných odborov s tým, že ich úloha bola len v posudzovaní prác pre *LMS*, resp. pri organizovaní prednášok počas valných zhromaždení MS. V tejto súvislosti treba povedať, že recenzentská prax je skutočne dokladovaná¹⁴ a *LMS*, ktorý vychádzal dvakrát do roka, prinášal vedecky zamerané state. Treba taktiež oceniť, že v každom spomenutom návrhu na zriadenie vedeckých odborov figurovali aj prírodné vedy, keďže neskôr sa ich pestovanie nestretalo s prílišným pochopením zo strany národoveckých autorít. Sumarizujúc však treba konštatovať, že na pôde MS sa napokon nepodarilo zorganizovať inštitucionálnu základňu pre organizovanú vedeckú činnosť. Príčiny netreba hľadať len vo vonkajších podmienkach (narastajúca maďarizácia), ale v neposlednom rade aj v slabom potenciáli komunity združenej v MS. Chýbala totiž rozhodná vôľa k definitívnemu prijatiu a realizovaniu koncepčne prepracovaných názorov J. Francisciho, resp. spomenutého „Návrhu“.¹⁵ Výsledkom činnosti MS však napriek tomu bol celkom slušný počet textov na patričnej odbornej úrovni, ktoré zahŕňali tak vlastivedné, ako aj – hoci v menšej miere – prírodovedné disciplíny.¹⁶ Pri bilancovaní odbornej činnosti MS treba pripomenúť aj zbierkotvornú činnosť MS.¹⁷ Zatvorenie MS uhorskou vládou v roku 1875 však bezpochyby znamenalo radikálne zníženie možností pre rozvoj slovenskej inštitucionálnej vedeckej základne.

13 Porovnaj a pozri podrobnejšie: ŠARLUŠKA, Účasť, s. 16-18.

14 Podrobnejšie pozri: ŠARLUŠKA, Účasť, s. 30-33.

15 Bez väčšej odozvy zostal aj pozoruhodný návrh Jozefa Hložanského organizovať historický výskum. Jeho návrh pozri: list J. Hložanského (podpísaný Jozef Filalethes) Výboru MS (nedatovaný). Slovenská národná knižnica-Literárny archív, sign. M 20 G 41.

16 Vedecké texty vydané v rámci MS najnovšie zosumarizoval R. Marsina, pozri: MARSINA, Richard. Vedecký výskum a Matica slovenská v rokoch 1863 – 1875. In *Historický zborník 20*, č. 2/2010, s. 151-156. Prehľad publikačných výstupov MS pozri: LIBA, *Vydavateľské dielo*.

17 Podrobnejšie: ŠARLUŠKA, Účasť, s. 33-46.

Chronologicky ešte do matičného obdobia patrí aj text Mórica Draškóciho¹⁸ (pozri dokument č. 6), ktorý verejne upozorňoval slovenskú verejnosť na potrebu založiť prírodovedný spolok. Už tento fakt je z hľadiska ďalšieho vývoja pozoruhodný a Draškóciho tak možno v istom zmysle považovať za predchodcu snaženia Andreja Kmeťa. Ďalší pozoruhodný aspekt tohto dokumentu je Draškóciho argumentácia v prospech jeho myšlienky, ktorá je do veľkej miery založená na pripomínaní existencie viacerých maďarských prírodovedných spolkov v Uhorsku. Skutočne, v sedemdesiatych rokoch 19. storočia, kedy Draškóci tento text písal, už existovala v Uhorsku slušná inštitucionálna báza pre prírodovedný výskum.¹⁹ Draškóci poukazoval na určitý paradox, keď „naše Tatry“ boli skúmané nemeckými a maďarskými výskumníkmi, a týmto spôsobom mobilizoval slovenskú verejnosť k aktivizácii vo veci založenia prírodovedného spolku.

Po zatvorení MS nastala v slovenskom národnom hnutí pochopiteľná skepsa a útlm v národoveckých aktivitách. Z hľadiska vývoja myšlienky inštitucionalizovať vedu bola podstatná práve absencia potrebného inštitucionálneho zázemia, aké tvorila MS. Približne od začiatku osemdesiatych rokov sa formuje nové vedenie v národnom hnutí združené okolo *Národných novín* a obnovených *Slovenských pohľadov* (od roku 1881). Toto zoskupenie neskôr vošlo do dejín ako tzv. martinské centrum Slovenskej národnej strany (ďalej SNS). Jeho vrcholný predstaviteľ bol popri Jozefovi Škultéty, predovšetkým Svetozár Hurban Vajanský, ktorý zohral dôležitú úlohu aj pri presadzovaní koncepcie vedy v národnom hnutí. V otázke organizovania vedeckých aktivít bol však bez pochyb najdôležitejšou osobnosťou Andrej Kmeť. Ten už v roku 1876 vyzýval slovenskú verejnosť, aby neupadla po zatvorení MS do letargie, ale naopak, venovala sa štúdiu a rozvíjaniu vedeckých aktivít (pozri dokument č. 7). Kmeť sa v tomto texte nie náhodou odvolal práve na vyššie spomenutý článok M. Draškóciho, pretože aj jemu išlo predovšetkým o organizovanie, resp. inštitucionalizovanie prírodných vied. Bol si totiž vedomý toho, že pokiaľ literárna činnosť mala svoje zázemie aspoň

18 O Mórica Draškóci sa mi žiaľ nepodarilo zistiť nijaké ďalšie podrobnosti, okrem informácií prítomných v *Národných novinách*, t. j. že bol lekárnik a „rodolub“ v Kláštore pod Znievom. V tejto súvislosti je zaujímavé, že podľa A. Pražáka v roku 1874 „skutečne již i Přírodopysný spolek zakládali Truchlý, Sytnianský [Truchlý-Sytnianský], B. Godra, G. Derer, K. Izák, J. Škultéty.“ Pozri: PRAŽÁK, Albert. Pokusy štúrových žáků o vědu a o vzdělávací ústavy. In *Bratislava*, roč. 2, 1928, č. 3, s. 423. M. Rybecký v tejto súvislosti uvádza, že išlo o „Kláštorský prírodoskúmateľský spolok“, pozri: RYBECKÝ, Milan. Úsilie A. Kmeťa o organizovanie slovenského vedeckého života a vznik Muzeálnej slovenskej spoločnosti. In *Múzeum*, roč. 11, 1966, č. 4, s. 26.

19 Pozri k tomu napr.: PEKAŘOVÁ, Katarína. *Prírodovedné a lekárske spolky na území Slovenska (1850 – 1918) so zvláštnym zreteľom na zdravotnícko-medicínsku tematiku a biologické vedy v ich publikačných aktivitách*. Bratislava : Univerzitná knižnica, 2010; MOROVICS, Miroslav Tibor. Význam prírodovedných a lekárske spolkov v dejinách vedy v Uhorsku a osobitne na Slovensku v 19. storočí. In PORIEZOVÁ, Miriam (ed.). *Studia Bibliographica Posoniensia 1/2008*. Bratislava : Univerzitná knižnica, 2008, s. 20-32; JURKOVIČ, Miloš. Organizačné možnosti a organizácie prírodovedcov na Slovensku od polovice 19. storočia. In *Dějiny věd a techniky*, roč. 8, 1975, č. 1, s. 30-35.

v podobe periodík, organizačná základňa pre prírodné vedy v rámci slovenského národného hnutia úplne absentovala. Preto okrem iného vyzýval k založeniu prírodovedného časopisu. Ako ukážku Kmeťovho ponímania organizácie prírodných vied v praxi som vybral jeho text *Floristom slovenským* z roku 1892 (pozri dokument č. 9). Tento v zásade vysoko špecializovaný text je z koncepcného hľadiska zaujímavý predovšetkým preto, že Kmeť v ňom vyzýva na medzinárodnú spoluprácu, poukazuje na potrebu budovania herbára aj z rastlín, ktoré sa vyskytujú ďaleko za hranicami (Horného) Uhorska. Kmeť si bol totiž dobre vedomý skutočnosti, že prírodovedné poznanie nemôže byť ohraničené na „národné teritórium“, a je nevyhnutné skúmať rôznorodý materiál.

Skutočnosť, že Kmeťovo ponímanie vedy stálo na úplne iných základoch, než tomu bolo v Turčianskom sv. Martine, dobre ilustruje Vajanského text *Živá starina* z roku 1890 (pozri dokument č. 8). Vajanský v tomto texte predostiera národný výskumný program. Rozvíja v ňom koncepciu skúmania „živej stariny“, t. j. etnografického materiálu o slovenskom ľude. Z hľadiska dejín inštitucionalizácie vedy je tento text zásadný, pretože Vajanský v ňom jasne odmietol snahu o organizovanie vedeckej práce (a konkrétne išlo najmä o aktivity A. Kmeťa). Interpretujúc program petrohradského etnografa Vladimíra Ivanoviča Lamanškého predostrel ako prioritu zber materiálu o slovenskom ľude, a to v danej chvíli aj bez nutnosti klasifikácie a systematizácie zozbieraného materiálu. Za vhodnú inštitucionálnu platformu tejto činnosti pokladal múzeum pri „Dome“²⁰ v Turčianskom Sv. Martine.

Hoci Vajanský v neskorších textoch zmiernil svoju rétoriku a aj otvorene a verejne podporil snaženie A. Kmeťa (pozri dokument č. 11),²¹ z celkového ďalšieho vývoja je zrejmé, že obmedzenie programu „národnej vedy“ na etnografiu stanovilo jednu z hlavných príčin ideového stretu medzi Kmeťom a martinskými národovcami. V tejto súvislosti je mimoriadne cenná informácia M. Rybeckého o oficiálnych inštrukciách SNS svojim dôverníkom z roku 1892: „V pokynoch Slovenskej národnej strany dôverníkom sa výslovne upozorňovalo na otázky národopisu, ktorému strana vraj musí venovať mimoriadnu pozornosť. Okrem toho i viaceré články politických predstaviteľov centra boli venované problematike národopisu, alebo pri svojich úvahách z neho vychádzali.“²² Táto súvislosť je z hľadiska genézy MSS, resp. sporu o jej charakter kľúčová.

20 Vybudovanie „Domu“ (1890) v istom zmysle suplovalo zatvorenú MS. Dôležité je, že pri tejto inštitúcii vznikla knižnica a múzeum a neskôr v ňom mala uložené svoje zbierky aj Muzeálna slovenská spoločnosť. Treba taktiež podotknúť, že jedným z hlavných darcov zbierok pre múzeum pri „Dome“ bol práve A. Kmeť. Podrobnejšie k tomu pozri: SOKOLÍK, Z bojov, s. 20-32; KUNOVSKÁ, Vlasta (ed.). *Načo je národu Dom... Význam Národného domu v kultúrno-spoločenských dejinách Slovenska (Odborný seminár pri príležitosti 110. výročia otvorenia Národného domu)*. Martin : Divadlo Slovenského národného povstania, 2002.

21 Z neskorších textov porovnaj napr.: VAJANSKÝ, [Hurban Svetozár]. *Bibliotéka a museum*. In *Národné noviny*, roč. 25, 2. 8. 1894, č. 90, s. 1.

22 RYBECKÝ, Úsilie, s. 31, poznámka č. 58.

A. Kmeť sa teda dlhodobo snažil o založenie vedeckého, resp. prírodovedeckého spolku. Reakcie na túto iniciatívu v Turčianskom Sv. Martine boli často rozporuplné. Kmeťovi, ktorý pôsobil vo vzdialenom Prenčove, dochádzali správy raz o podpore jeho projektu, inokedy zas o jeho odmietnutí. Ako však ukázal ďalší vývoj, relevantnej podpory sa v Turčianskom sv. Martine nedočkal. Ukázalo sa to už v roku 1892, kedy sa situácia javila z hľadiska jeho cieľa ako priaznivá. Odzrkadľuje to napr. Kmeťov text *Naše muzeum* (pozri dokument č. 10), v ktorom konkretizuje svoj zámer založiť „učeníu spoločnosť“. Na tento podnet sa konala v Turčianskom Sv. Martine 17. (18.).²³ 8. 1892 porada, ktorej výsledkom bol súhlas s Kmeťovým návrhom stanov Slovenského vedeckého spolku (pozri dokument č. 13) a vyzvanie k jeho podpore a prihlasovaniu sa za členov (pozri dokument č. 12). Čo sa týka koncepcie Slovenského vedeckého spolku, treba zdôrazniť, že jeho cieľom bolo „pestovať všetky odbory vedy a umenia“. V náplni jeho činnosti bol predovšetkým výskum, sledovanie najnovších vedeckých poznatkov, vydávanie vedeckého časopisu, udržovanie kontaktov s inými podobnými spolkami atď. Jednou časťou jeho činnosti bola aj zbierkotvorná, resp. muzeálna činnosť, ale táto rozhodne nebola ústredná. Toto je dôležité z toho dôvodu, že práve konflikt medzi vedeckým verzus muzeálnym charakterom zakladajúcej sa inštitúcie bol druhým základným sporným bodom pri genéze MSS. Kmeť bol totiž, na rozdiel od iných vplyvných osobností v slovenskom národnom hnutí, stúpencom vedeckej koncepcie a muzeálnu činnosť považoval len za jednu súčasť komplexnejšej vedeckej činnosti.

Túto vec Kmeť reflektoval vo svojom texte *Vedecký spolok* (pozri dokument č. 14) z októbra 1892. Písal v ňom, že v zásade by bol ochotný pristúpiť na kompromis vo veci názvu spolku, ktorý by sa nevolal vedecký, ale muzeálny. Avšak v podstate by išlo len o formalitu, keďže ako písal: „Ináč spolok vo svojej bytnosti aby ostal skutočne spolkom vedeckým, spoločnosťou učenou, len v názve aby to nebolo vyslovené.“ V tomto texte tiež konštatoval, že na programe dňa je predovšetkým zvolať zakladajúce valné zhromaždenie, keďže dostatočný počet prihlásených členov to už umožňoval. Toto zhromaždenie sa však odkladalo a Kmeť sa do počul o tom, že v Turčianskom Sv. Martine ochabla podpora pre jeho projekt.²⁴

Valné zhromaždenie sa napokon uskutočnilo až v apríli 1893 (pozri dokument č. 15). Na tejto schôdzi sa prijal názov *Muzeálna slovenská spoločnosť* a aj jej stanovy (pozri dokument č. 16). Hoci Kmeť a zvolili za predsedu, MSS nebola tým spolkom, o ktorý sa dlhé roky usiloval. Výstižne túto vec vyjadril M. Rybecký: „Na schôdzi 24. apríla 1893 Kmeť nedosiahol svoj cieľ, o ktorý usiloval takmer dve desiatky rokov. [...] Vznikla Muzeálna slovenská spoločnosť. Kmeť po mnohých

²³ Pramene sa v tomto datovaní rôznia, porovnaj poznámku č. 6 v dokumente č. 11.

²⁴ Pozri napr.: JASENÁK, Ladislav. Založenie Muzeálnej slovenskej spoločnosti vo svetle vzájomnej korešpondencie Andreja Kmeťa a Pavla Križku. In *Zborník Slovenského národného múzea. Etnografia* 34, roč. LXXXVII – 1993, s. 30.

rokoch úsilia sa zmieril s tým, že bude musieť uskutočňovať svoje pôvodné plány – organizovať slovenský duchovný a vedecký život – na pôde muzeálnej inštitúcie, ktorú založiť nemienil.²⁵ Stanovy MSS sa skutočne líšili od Kmeťovho návrhu stanov Slovenského vedeckého spolku, keďže primárny cieľ MSS definovali ako zbierkotvornú činnosť. Stanovy síce mysleli aj na vedeckú reflexiu, týkalo sa to však fakticky len nazbieraného materiálu – konečným cieľom činnosti MSS malo totiž byť: „osvetľovať nasbierané a v museume uložené veci a poťažne i inde na území slovenským ľuďom obývanom nachodiace sa historické, alebo z iných ohľadov pamätne predmety“. Toto sa malo diať okrem iného prostredníctvom vydávania periodika MSS, vydávaním špeciálnych publikácií, prednáškami atď. Kmeť, napriek tomu, že sa s týmto konceptom nestotožnil, bol človekom praktickým, a preto necúvol z tohto projektu, ale naopak, prijal ho ako kompromisnú platformu, v rámci ktorej mohol aspoň čiastočne naplňať svoje predstavy o slovenskej vedeckej komunite. Hoci najmä spočiatku ho museli prehovárať, aby zotrval na predsedníckom poste,²⁶ čo svedčí o evidentne napätých vzťahoch medzi ním a martinskou národoveckou societou. Napriek tomu sa však zodpovedne a aktívne ujal vedenia MSS. Snáď najdôležitejším jeho počínom (z hľadiska existencie MSS) bolo vybavenie oficiálneho potvrdenia stanov MSS v roku 1895,²⁷ čo svedčí o jeho organizačných a diplomatických schopnostiach. Fakt, že Kmeťovi na zdarnom vývoji MSS skutočne záležalo, svedčí napr. jeho text vyzývajúci amerických Slovákov, aby „hromadne“ vstupovali do MSS (pozri dokument č. 22). Podobný charakter má aj článok z *Literárnych listov* (pozri dokument č. 18),²⁸ ktorý je adresovaný katolíckemu duchovenstvu.

Popri načrtnutom ideovom strete medzi muzeálnou a vedeckou koncepciou sa čoskoro začal ukazovať ako relevantný, taktiež už naznačený konflikt medzi prírodovedným a etnografickým výskumom v rámci MSS. Tu treba zdôrazniť, že stanov MSS jednoznačne zahŕňali aj zber a následný výskum prírodovedných artefaktov. Toto sa však nie všetkým pozdávalo a MSS chápali ako primárne národopisnú inštitúciu. Snáď najdôležitejším zástancom takejto koncepcie bol Pavel Socháň.²⁹ Ako ukážku z jeho myslenia som vybral dokument, ktorý ohlasoval vznik MSS v *Národných novinách* (pozri dokument č. 17). Na konci textu síce spomína aj prírodné vedy, ale najmä rozsiahly úvod tohto textu budil dojem, že

25 RYBECKÝ, Milan. Muzeálna slovenská spoločnosť za predsedníctva A. Kmeťa v r. 1895 - 1908. In *Múzeum*, roč. 12, 1967, č.1, s. 28.

26 Podrobnejšie napr.: RYBECKÝ, Milan. Muzeálna (*Múzeum*), s. 28-30.

27 Stalo sa tak aj vďaka odporúčeniu provládne orientovaného Slováka (t. j. tzv. Tóta) Mihályu Zsilinszkého, podrobnejšie pozri: MEDVECKÝ, Anton Karol (ed.). *Andrej Kmeť. Rím.-katolícky kňaz, slovenský učenec, zakladateľ a prvý predseda Muzeálnej slovenskej spoločnosti 1841-1908. Životopis*. Turčiansky Sv. Martin : nákladom spisovateľovým, 1913, s. 102.

28 Predpokladám, že autorom tohto textu bol A. Kmeť, hoci je podpísaný len značkou.

29 Etnografické ponímanie MSS je však prítomné aj napr. v texte Krištofa Chorváta (pozri dokument č. 19).

„pôjde o spoločnosť zameranú na národopis.“³⁰ Konflikt v tejto veci medzi Socháčňom a Kmeťom sa prejavil aj pri praktickej činnosti MSS, keď napr. Kmeť zaslal zbierku vtákov pre MSS, Socháčň mu napísal, „aby viac nekupoval „zverstvo“, keď niet peňazí.“³¹ Existenciu takéhoto koncepčného sporu veľmi dobre dokladuje a vystihuje Kmeťov text Na miesto návodu (pozri dokument č. 20) z roku 1895. Kmeť tu zastáva svoje videnie účelu a charakteru MSS, t. j. predovšetkým sa jednoznačne ohradzuje voči tomu, že by MSS bola výlučne etnografickou spoločnosťou a bráni prírodovedný výskum.

Cieľom predkladaného výberu dokumentov k MSS bolo najmä prezentovať ideové spory sprevádzajúce jej genézu. V rámci opisu konštituovania tejto spoločnosti som však považoval za potrebné ešte upozorniť na vznik jej dvoch periódík (*Časopis MSS* a *Sborník MSS*), ktoré tvorili v rámci národoveckej tlače základnú platformu pre publikovanie vedeckých statí, a čo je dôležité, reflektovali aj prírodovednú tematiku. Ich program je obsiahnutý v dokumentoch č. 21 a 23. Možno tu snáď ešte dodať, že aj na pôde MSS vznikli po určitých diskusiách (vedecké) odbory, ale ich význam sa v podstate, podobne ako pri „Návode“ v rámci MS, zúžil fakticky len na zriedkavé posudzovanie rukopisov určených na publikovanie v *Sborníku MSS*.³²

Samotnému fungovaniu MSS som sa už nevenoval. Vznikom a etablovaním MSS sa totiž končí jedna etapa vo vývoji snáh o inštitucionalizovanie vedy v slovenskom národnom hnutí. Možno povedať, že z pohľadu „Návrhu“ z roku 1872, Draškóciho a najmä Kmeťových výziev, bola táto etapa neúspešná. Nič z týchto projektov sa nerealizovalo. A nerealizovalo sa to primárne z príčin vnútorných, a nie vonkajších. Teda keby v rámci národoveckej komunity bola dostatočná vôľa, s veľkou pravdepodobnosťou by sa tieto projekty boli uskutočnili.³³ Na druhej strane vznikla MSS ako primárne muzeálna inštitúcia, ktorá si svoj zbierkotvorný program (a nielen etnografický) plnila na dobrej úrovni. Okrem toho umožňovala odborníkom z rôznorodých odborov (a teda nielen z etnografie) prezentovať svoj výskum, resp. nepochybne tento výskum aj podnecovala. Z tohto hľadiska bola MSS významnou inštitúciou aj z hľadiska dejín organizovania a inštitucionalizovania vedy. Nemožno ju však považovať za vedecký spolok, resp. naplnenie Kmeťových cieľov.³⁴

30 RYBECKÝ, Muzeálna (monografia), s. 66.

31 RYBECKÝ, Muzeálna (monografia), s. 69. Zrejme túto udalosť opisuje Kmeť v texte Na miesto návodu (pozri dokument č. 20).

32 Porovnaj a pozri podrobnejšie: RYBECKÝ, Muzeálna (*Múzeum*), s. 31.

33 Napr. na začiatku roku 1893 Samuel Czambel tvrdil, že zakladajúci sa spolok by sa mal volať „Učená spoločnosť“ (Czambelova koncepcia teda korešpondovala s Kmeťovou) a že v Budapešti je priaznivá situácia na jeho potvrdenie. Podľa Czambela však chýbala potrebná podpora pre tento projekt práve v Turčianskom sv. Martine. Podrobnejšie pozri: RYBECKÝ, Muzeálna (monografia), s. 61-62.

34 Po smrti Kmeťa sa totiž začali v istých kruhoch objavovať také interpretácie, podľa ktorých MSS vo forme v akej vznikla, naplnila pôvodné predstavy A. Kmeťa. Pozri podrobnejšie:

*

Verím, že táto edícia aspoň čiastočne pomôže záujemcom o túto špecifickú problematiku zoznámiť sa s vtedajšími postojmi, koncepciami, argumentmi či projektmi. Publikované pramene som jazykovo neupravoval a zachoval som aj podčiarknutia, zvýraznenia či kurzívy. V prípade, že sa žiadalo opraviť pôvodný text (doplniť čiarku, interpunkciu, chýbajúcu spojku, opraviť slovo atď.), som tak spravil prostredníctvom hranatej zátvorky pri súčasnom zachovaní pôvodnej verzie textu. Pri poznámkach k menám osobností spomínaných v dokumentoch som sa snažil byť jednotný v tom zmysle, že krátku biografickú informáciu som pripojil ku každej z nich, t. j. aj pri všeobecne známych osobách.

HOLLÝ, Karol. Formovania historickej pamäti o Andrejovi Kmeťovi. In *Forum historiae*, roč. 2, 2008, č. 1, s. 41-44. Dostupné na internete: <http://www.forumhistoriae.sk/FH1_2008/texty_1_2008/Holly.pdf>

1. HEČKO, Pavel. Slovenský vedomec a slovenská veda

Slovenský vedomec¹ a slovenská veda

Možno-li hovoriť o národnej vede? Nenie-li veda jako plod mysliaceho, zpytujúceho a poznávajúceho ľudského ducha, plodom tohoto ducha vôbec, a preto majetkom všeludským a nie národným?! Kto môže obmedziť vedu na daktorý národ? A proto neblúdime-li, keď i vedu tak všeobecnú, národnému duchu podriadit' chceme? Na tieto otázky nám treba odpovedať, prv lež počneme o národnej vede hovoriť, aby sa dakomu z učenejších rodákov našich nezдалo, že ten národný princíp, ktorý teraz na svete vojvodí, i duše triezvejšie do bludu uviesť sa usiluje, a že konečne všetko už budeme chcet' znárodňovať, alebo do obmedzeného národného rúcha obliekať. No a my sa neľakáme tejto námietky, lebo ani nechceme tým všeobecnému géniu ľudstva ublížiť, ani nemyslíme, že sa tým smiešnymi staneme. Keď už aj vedu do okresu národnosti potiahneme. Sme zajiste toho presvedčenia, že všetko čo sa ducha, mravov a života ľudského týka, musí sa spolu i národním stať, aby cestou národnou jako najprirodzenejšou, celé společenstvo preniknúť, obživiť, a takto duchom, mravom, dejom, skutkom a životom celého ľudstva stať sa mohlo. Že to nenie bludná alebo fanatičná myšlienka, potvrdzuje prirodzený a historický rozvoj ľudského rodu, lebo duch, mrav, a život abštrahovaný, nenie skutočnosť živá; všetko sa po národoch a kroz² národy rozvíja, aby stať sa mohlo majetkom všeho ľudstva, a osláveným byť v jeho svätini, jako Nemci už na zemi si svoju valhallu³ zbudovali. Historia je tu najlepším svedkom a rukovodičom, a táto nám hovorí o veľkých duševných pohyboch a pokrokoch národov, a rozpráva nám jak o umení národnom, tak aj o vede národnej, ba aj to je jisté, že každý národ mal aj svoje zvláštne náboženstvo. Tak Gráci preslávili sa svojou vedou a umením, Rímania si pristrihli vedu a umenia od Grákov po svojom, prejmúc i náboženstvo od týchto, avšak oblečúc sa do svojho národného rúcha. Pomiešaní už s cudzými živlami potomci týchto, a pretvorení vo zvláštni italský národ, stvorili si svoje slavné umenie, a svoju čo aj nie hlbokú aspoň praktickú vedu. Nemci zase jako vynikli v umení, tak sa zvlášte preslávili vo vede, ktorá u nich napospol meno filosofie nosí. Slovania sú dosiaľ iba počiatočníci vo vede a v umení, avšak doterajšie plody jejích v týchto odvetviach sľubujú pre nich slávnejšiu ešte od jiných národov budúcnosť, ponevác keď už počiatok u mnohých úžas budí, jakýže bude ďalší postup a rozvoj jejích?

1 vedomec: vedec, učenc

2 kroz: prostredníctvom

3 Valhalla označuje v severskej mytológii miesto, kde prichádzajú po smrti hrdinovia padlí v boji.

Každý národ nesie v každom ohľade charakteristiku svoju, a preto ju zachováva a javí aj vo vede svojej. Gráci boli hlbokoumný národ, a veda jejich je aj pre nás povšimnutia hodná, lebo na jejich filozofii učili sa myslieť a poznávať, pravdu všetky evropejské národy; praktickí Rimania rozvili právo, diplomaciu a politickú správu, a ináč stali sa eklektikami⁴; romanské národy koria sa realismu, germanské idealismu, a Slovania chcjú sa držať živej, Bohom stvorenej skutočnosti. Čo si ale prisvojujú Slováci, ten skromný, trojmilliónový a dosiaľ veru zanedbaný národ kmena slovanského? Oni by radi tak pojať a tak si osvojiť ducha slovenského, aby v nich vyrážal sa duch a život všeslovanský, aby duševne a mravne jádrom sa stať mohli tohoto ohromného a velasľubného kmena, a myslíme, že tejto túžbe a snahe jejích požehná aj Všemohúci, keď celým geniom svojim o toto dobýjať sa budú, a srdcom svojím obejmú šíre Slovanstvo, brať drahú,⁵ po svete rozídenú!

Veda ľudská je taká, jako človek Boha, svet, seba a svoje určenie chápe a poznáva, a preto aj veda slovenská od tohoto pochopu nášeho závisieť bude, ktorý však pochop náš nebude čiro slovenský, ale bude pochop slovensko-slovanský, okúpaný v idei všeludskej.

Opravdivým slovenským vedomcom byť, nenie tak ľahká vec, jakoby sa niekomu pozdávalo, lebo Slovák si musí celé Slovanstvo a v Slovanstve celé človečenstvo upovedomiť, krome toho korene svoje v Slovanstve pustiť, musí svoj slovenský národ dokonále zhlúbať,⁶ a preto jeho fysické, duševné a celistvé sily a shopnosti [schopnosti] poznať, jeho trojakú, totiž fysicko-duševno-mravnú povahu odokryť, potreby a záujmy tejto zodpovedajúce soznať, a tak celého človeka nášeho[,] skutočnú osobnosť národa vyspytovať a si verne predstaviť, aby vedel jaké miesto národ jeho z jednej strany v slovanskom kmene, a z druhej v samom človečenstve zaujíma, a jakými prostriedkami treba pôsobiť na národ tento, chceme-li ho s jeho určením oboznámiť a k naplneniu jeho viesť. Treba mu tiež znať, jaké miesto zaujíma slovenský národ vo svojej vlasti medzi jinými národami, jaké má tu povolanie, a ktorou cestou jemu najjistejšie zodpovie!

Veda naša nesmie byť len tá povrchná, ktorú dáva naša v osvete krestánsko-ľudskej ešte málo vyznačená vlast', ale tá veda, ktorá je výsledkom všetkých doterajších historických dôb a rozvojov ľudstva, teda všetkých vekov a všetkých národov, svarená v ohnisku slovensko-slovanského ducha nášho, strávená v duši jednotlivca, postavivšieho sa na vrchol kmena a národa svojho. Lebo opravdivý vedomec slovenský musí byť ten hrdina, ktorý celý svoj národ na sebe predstavujú, jeho duševno-mravným živlom dýcha, jeho charakterom a bleskom žiarí, jeho svetlom svieti, jeho ohňom zahrieva, jeho túžbou horí, jeho nádejou teší, jeho

4 eklekticizmus: vyberanie a spájanie prvkov z rozličných i protichodných názorových smerov, napr. idealizmu a materializmu

5 brať: bratia; „brať drahú“: drahých bratov

6 „dokonále zhlúbať“, v zmysle: dokonale preskúmať, poznať

vierou obživuje, a jeho láskou oblažuje, a síce v miere kmena tohoto zdokonáleného ideou kresťansko-slovanského človečenstva! O ňom majú platiť tie slova Spasiteľa, že dokonály kresťanský človek je „svetlom sveta a soľou zeme,“⁷ že kroz neho sa uskutočňujú tie idey a túžby národa, ktoré tento v povestiach svojich vyslovil, totiž odkľatie z dlého zakľatia, a vykúpenie z vekovitej poroby svojej, aby aj on už raz pretrhnutú niť činného a slávneho života svojho nadpriadol, ďalej tiahla, a viedol život sebe dôstojný, čo aj nie politicky slávny, jaký pri skromnom počte našom ani neočakávame, aspoň život duševne a mravne výtečný, v spôsobe velice nadaného hellénskeho národa.

Z tohto vyniká, že vedomec slovenský musí v sebe vedu celého sveta a všetkých časov svariť, vierou, vedou, presvedčením a túžbou národa svojho preniknúť, a takto tomuto pochopu jeho najdostupnejšou cestou podať, aby vedu jeho ďalej pomknúť, osvetu[,] vzdelanosť a mravnosť jeho zvelebiť, a ho dokonále učlovečiť a znárodniť mohol.

Z tejto príčiny nebudeme my nikdy prostými učenci a následovníky vedeckého pokroku jiných národov, na príklad Nemcov, Angličanov alebo Francúzov; ale stvoríme si svoju slovensko-slovanskú vedu, vedou všeludskou a všesvetovou tak rečeno presiaknutú a nasýtenú, abysme takto svojim spôsobom postup celého ľudstva v sebe predstavili, a k jeho ďalšiemu duševno-mravnému rozvoju podľa darov a spôsobností svojich dopomahali. Takáto veda velice oslávi národ náš, jako vôbec oslavuje ona všetky tie národy, ktoré na nej pracujú. A že toto nenie chatrná úloha, patrno z toho, že veda je za našich časov veľká duševnia moc, ktorou národy na svete panujú a šťastný život vedú, lebo jako jich ono duševne a mravne zveľbuje, tak aj k jejich fysickému dobrobytu dopomáha, a nesmiernu česť jim pôsobí medzi jinými národami. Bez opravdovej vedy zaiste nieto dokonalého života v ľudstve, národ bez vlastnej vedy súci, je ešte len národ fysický, prirodzený, surový, nevzdelaný, neosvietený, neučlovečený a nepokresťanený, ale opatrený svojou vlastnou vedou, je už národom fysicko-duševno-mravným skutočným, ľudským šlechtným, kresťanským, o slávu a spásu svoju dbajúcim, všade cteným a preto aj blaženým.

K takejto vede chcejúc dojsť, nesmieme oba k pozískaniu chleboďajného úradu študovať, ale k vôli samej vede, tak že tu od úradu a osobitného povolania abstrahujúc, posväťme sa cele samej vede, abysme i nad to zvláštne povolanie, ktoré časom zastávať budeme, známostou kresťansko-ľudskej pravdy vynikali. Takáto veda nenie iba k doktorému stavu priviazaná, ačkoľvek za to máme, že budúcemu kňazovi a učbárovi, ktorí velice rozsiahle pole účinkovania majú, najsnadnejšie prichodí takto študovať, ale hoc ktorého stavu človek, má-li len k tomu čas a spôsob, môže a má jako vreľý milovník vedy študovať, a preto hodí sa veda táto aj pre právníka čo budúceho politika, a pre lekára, ktorý čo zpytateľ a znateľ prírody,

7 Táto metafora je súčasťou evanjelia podľa Matúša (Mt 5, 13-16).

na toľko osvieteným človekom byť má, aby, pretože duše v tele vidieť a makáť nemožno, ducha a duševný svet nezapieral, ani neupadol v ten náš hanbiací blud jedného anglického doktora, ktorý rod ľudský, od zošlechteného rodu opíc odvodzuje.⁸

Slovenský učenec má hlavne tým cieľom študovať, aby sa dostal k slovensko-slovenskej vede, a touto vedou upovedomil, obživil, povzniesol, odkľal a vyslobodil svoj dosiaľ bez vlastnej vedy súci, viac mŕtvý ako živý, len ten všední, a nie ten velebnější život národov, vedúci, drahý slovenský národ! K takémuto úkolu pripravuje sa on už na gymnasiálnych školách, lebo neide za príkladom iných, ktorí sa len pre školu učia, ale on sa učí, zpytuje a hlúba, osvojuje si svet pravdy, krásy a dobra pre život, pre službu, jenž vo večných záujmoch národa, nastúpiť má. Jeho duch ho púdi k zábavám a rozkošiam ducha, naháva⁹ preto obyčajné žiacké hry, hostinec, krčmy, kaviarne a divadlá, nenávidí záhaľku z celej duše, a zaviera sa do svojej chyže, alebo vychádza v jarňom a v letňom počasí do poľa s knihou v ruke, aby v krásnom sveta prírody [a] v krásnejšom ešte sveta ducha premýšľal a dumal, a tie vyššie slasti požíval, k nímž i národ svoj jednúc¹⁰ privedený vidieť, z celého srdca si želá. A jako plesá ešte len duch jeho, keď s ukončením gymnasiálnych alebo lyceálnych škôl, poberá sa k sídlu evropejských vied, na universitu, kde sa mu mnoho temného objasniť, mnoho úzkeho rozšíriť, mnoho jednostranného uvšestranniť, slovom, ten úplný a dokonalý svet ducha objaviť má.

Preto ani neštuduje len tú samú jednotlivú vedu, ktorú zvlášte povolanie jeho požaduje, jako to mládenci naši po ten čas robiť zvykli, ale prebehnúc túže vedu ľahko chápaním duchom svojim, čerpe i z prameňov, žiadnou pozitívnou vedou neobmedzenej múdrosti, študuje totiž filozofiu, ktorú jako svrchovanú vedu, celú vo všetkých jej odvetviach prechádza, menovite psychologii, logiku, anthropologii, metafysiku, esthetiku, ethiku, paedagogiku, prirodzené a medzinárodné právo, administráciu, politiku a diplomaciu, a takto obohatený zaoberá sa ďalej k vedám prírodným a mathematickým, ku klasickej a národnej filologii, k jazykozpytu v širšom smysle k národopisu, k štatistike, k starožitnostiam a k hystórii, ba aj k národnému hospodárstvu, aby duch jeho jak sebe tak aj iným všade radiť znal, zo jména¹¹ mladé pokolenie dobre vychovávať pomáhal.

V študovaní nemeckej, doteraz najhlbšej, najbohatšej a najrozšírenejšej vedy, pozná učenec slovenský, že ono slovenskému duchu dokonále zodpovedať nemôže, pretože je tu z jednej strany svet zväčša ideálne len chápaný, a preto veda jednostranná, a z druhej strany nemecký duch od egoizmu, samolubstva, a nespravodlivosti mu tovaryšiacej ešte neočistený. Tu pozorujeme, že sa život nemecký s krivdením iných živlov do neba vynáša, germanský jazyk za

8 Tu je narážka na teóriu evolúcie Charlesa Darwina.

9 naháva: zanecháva

10 jednúc: kedysi, raz

11 zo jména: najmä

najdokonalejší všetkých jazykov pokladá, jeho historia, jako to najutešenejšie pole všeho ľudského rozvitku¹² predstavuje, duch germanský za najrozumnejšieho ducha sa vyhlasuje, a právo nemecké za najľahodnomyslnnejšie sa vydáva, ačkoliev dobre vieme, že práve feudalistický pochop práva, zabíjal národnú slobodu, a za tento feudálny dar práva, ešte žiaden cudzí národ, nemohol byť Nemcom povďačný, keď aristokratický duch dlho jármil a zadržoval slobodu ľudu!

Slovák iba to prijíma z vedy nemeckej, čo je duchom a životom slovanským, ako vyššie sa nesúcim a ďalej siahajúcim, ospravedlnené, a preto zvláštnu svoju pozornosť venuje vedám, duchom slovanským už pretvoreným a prerobeným, kde spatruje ten všestrannejší, úplnejší a dokonalejší svet ducha, zprostený onoho egoizmu a tej nespravodlivosti, pretože by sa Slovan velice stydel za schválne prekrucovanie pravdy. A toto sa vedomcovi nášmu, nikde proti pravde dobrovoľne nevystupujúcemu aj dariť bude, lebo on nenie výhradným zbožnovateľom akademickej múdrosti, aby prosto na slovo majstra svojho prisahal. On tedy, ktorý nelutuje ohromnú prácu najvšestrannejších študí, aby národu svojmu čo najprospernejšie slúžiť mohol, je národným vedomcom dľa ducha, smýšľania, a veľkých národných cieľov.

Za potrebné však držíme podać ešte podrobnejšiu mienku našu o tom, jako nám treba študovať, a ktorých prostriedkov užívať, aby sme ku slovanskej vede došli, menovite mienku takú, ktorá je aj výtečnými výsledkami vedomcov našich potvrdená.

Budúci slovenský vedomec, musí si po pri známosti starých klassických jazykov, gräckeého a rímskeého, predovším osvojiť reči hlavnejších vo vede a v umení pokročilých národov Evrópy, teda reč Nemcov, Anglov, Francúzov a Italiánov, aby takto ku kľúču došiel, ktorýby mu pootváral zámky vedeckého sveta týchto národov, a to nielen k jejich filosofii a k jejich umeniu, ale aj k rečiam starožitným, jazykospytne dôležitým, ktoré nám vedomci týchto prístupnými učinili, jako Vilhelm Humboldt¹³, Bopp,¹⁴ Champollion¹⁵ a Adelung.¹⁶ Táto známost' hlavnejších evropejských reči a prístup k jejich bohatej literatúre, menovite ale k nemeckej, dovoľovala nám intelligentnejším Slovákovi, nemajúcim národných škôl západno-evropejskú vedu si osvojovať a jej ovocie okúšať. Ponevác ale my, jako každý nadanejší národ svoju vlastnú vedu mať musíme, a ponevác táto zpomenutá inoduchá veda nezodpovedá dokonale ani nášmu národnému geni, ani čistému pochopu kresťanstva (kresťanstvo tu väčším dielom utratilo svoju pozitívnuosť a svätosť) najmä jeho životným zásadám, ktoré na západe vzdor tak hrdej kultúre, ďaleké je od uskutočnenia svojho: musíme my Slováci zvláštni zreteľ svoj na seba

12 rozvitok: rozvoj, rozkvet

13 Wilhelm (Friedrich Wilhelm Christian Karl Ferdinand) von Humboldt (1767 – 1835), významný nemecký jazykovedec a filozof.

14 Franz Bopp (1791 – 1867), nemecký jazykovedec, zakladateľ porovnávacej jazykovedy.

15 Jean-François Champollion (1790 – 1832), francúzsky filológ, zakladateľ egyptológie.

16 Johann Christoph Adelung (1732 – 1806), nemecký lingvista a filológ.

a svojich slovanských bratov obracať aby sme z hlbín ducha svojho, a z tisícvekej zkusenosti svojej doplnili to, čoho tam často s boláštou srdca postrádame. Nádobno nám teda sostúpiť do hlbokých a bohatých dielni ducha slovanského, a stopuvať najsamprv v rečiach našich prvotné názory prirodzeného i duševného sveta, a potom pomocou tohto svetla osvetliť si tajomstvennú ríšu ducha, v než mnohé a veľké inde nespastrované poklady nájdeme, abysme nimi vybudovali chrám svojej osvety, vzdelanosti, mravnosti, slomom [slovom] slavnejšieho a blaženejšieho života svojho. Materiál to ohromný, dôstojný terajšej i budúcej veľkosti našej, a duch tu čarovný, ktorý od dávna čaká na vysloboditeľa svojho. Sú to bohaté a duchaplné jazyky slovanské, hlásajúce slovo Boha živého, povesti i piesne, príslovia a hádky, pochopy mythologické, názory, predstavy a idey o bozstve, o svete, o ľudstve prastaré, utešené mravné princípy, podania historické a túžby národné. Máme z novejšieho veku aj znamenité vedecké pokusy, hĺbania, pátrania a výsledky nevšednie, nie len u Rusov, Poliakov a Čechov, ale aj medzi námi Slovákmi v literatúre sa zjavujúce, ktoré nás uspôsobujú vlastnými očima hládať na svet prirodzený bozský i ľudský, a takto dejstvovať v záujmoch vlastnej vedy.

Slovenskému vedomcovi nutno teda učiť sa všetkým jazykom slovanským a študovať jich zvláštne, jako jediný a najlepšší prostriedok vniknúť do ducha Slovanstva, a osvojiť si poklady literatúry, na nichž mu ďalej stavať prichodí. Ale práve preto, treba takémuto vedomcovi z povolania, študovať aj reč sanskritskú, čo pramater všetkých indoeuropejských rečí, a najbližšiu staroslovenčinu, v cirkevnej reči bratov pravoslávnych pozostalej, a nám dávnú podobu svoju objavujúcej. My nemáme ani filosofiu obchodiť, ktorá ač dosiaľ i mnoho bludného učila, matkou vedy, alebo najvyššou vedou menovať sa môže, lebo ona učí myslieť, zpytovať a poznávať, a preto dáva pravidlá všetkým vedám a naukám. Že tato filozofia po ten čas v časté bludy upádala, toho príčinou bola nedostatočná logika a metafyzika, alebo nedokonalé vypátranie zákonov myslenia, a zákonov panujúcich v prírode a v skutočnom svete, nadevšetko ale tí, ktorí na túto najvyššiu vedu z jednostranného stanoviska, buďto totiž z reálneho alebo ideálneho, náboženského alebo anthropologického hľadeli, a neprišli na to, že pri poznávaní filozofickom alebo vedeckom, z jednej strany zmysly a cit treba do povahy vziať, a z druhej strany dopustiť, aby všetky vlády a moci ducha spolu dejstvovali, neobmedzujúc sa na žiadon ohraničený okres, ale vyberúc si stanovisko reálno-ideálne, a bozsko-ľudské, z nehož potom snadno slobodne pozerat' na všetky okresy vedy ľudskej, a nie sme tak velice vystavení ťažkým poblúdeniam! Od Gräkov počnúc až po najnovších filozofov nemeckých, nemali sme ešte na dokonáлом základe poztavenej filozofie, menovite logiky a metafyziky, jako kardinálnej v ohľade tomto vedy, a hľa polský filozof T r e n t o v s k ý,¹⁷ vo svojej systematickej logike,

17 Bronisław Ferdynand Trentowski (1808 – 1869), polský filozof. Hečko sa vo svojom diele

jejž prvá čiastka a n a l y t i k a o pravde a jej poznáni jedná, druhá d i a l e k t i k a, zákony a pravdlá myslenia podáva, a tretia s y s t e m a t i k a učí, jako má človek logicky myslieť, písať a pojednávať, prevyšuje svojou pravdivosťou a dokonalosťou metody, všetky tohoto druhu filosofické dielá. Vyznačili sa tiež vo filozofii i dvaja iní poľskí mužovia, a síce C i a s z k o v s k i¹⁸ svojou palyngeneziou,¹⁹ a L i b e l t²⁰ svojou filozofiou natúry vlastne matematikou, zákony prírody v evidenciu stavajúcej. Najvýtečnejší je však z nich ten prvší ktorý mimo logiky i znamenitú, iste epochu robiacu pedagogiku napísal, a mimo toho v nemeckom jazyku: „G r u n d l a g e d e r u n i v e r s e l l e n P h i l o s o p h i e“²¹ vydal. Tu plesá vedomec slovanský, majúc už na počiatku slovanskej vedy takých velikánov, s nimiž sa hrdí nemeckí filosofi naskrze merať nemôžu. Veľké a krásne pole filozofie, obrábané duchom slovanským, má nás všeho času zaujímať, menovite mimo zpomenuť už vied: psychologia, anthropologia, kresťanská ethika, esthetika a filozofia historie.

Historia námi dávno zanedbávaná je tá veda, ktorá je nám sťa kus chleba potrebná, ju kriticky prejsť, od sfalšovania a bludov očistiť, pravdive, z kultúrneho a sveto-duchového stanoviska pochopiť a si osvojiť, z nej sa múdrosti života učiť, a na nej v povedomí národnom a čistoludskom zrastať: je pre nás neodbytný požiadavok, lebo jedna z hlavných príčin našej národnej zaostalosti, v historickej neznalosti našej záleží, keď neznajúc deje otcov našich, a nevediac sa z pamäťovať kde a jako stojíme, nebolo nám možné za národnosť a za ďalší historický rozvoj sa oduševniť, a pretrhnúť niť slávnejších dejov ďalej nadpriať, čo len aspoň v duševnej a kultúrnej činnosti. Pravda, že i tu nám už svať počína, keď po vystúpení Šafárikom,²² hotovia su už muži naši k ďalšiemu dielu rozháňajúc temnosti a mráskoty, ktoré toto pole minulosti velebné, veľkých právd a nauk plné, zakrývaly, aby sa nám konečne rozodnilo, a my poznali terajšie i budúce položenie svoje, a mužne kráčali k cieľu bozskou prozretelnosťou nám uloženému!

A táto historia vedie nás k politike a diplomacii kresťansko-národnej, už terajšieho sveta veľmi zneužívanej, lebo zásad svätej ľudskosti zbavenej, tu máme poznávať tú múdrosť, ktorá ľudským svetom riadi, abysme porozumeli dejom, z nichž tvorí sa historia národov, a znali tečúcu prítomnosť dobre použiť a vykoristiť pre

systematicky zaoberal Trentowského myslením. Pozri k tomu napr.: NOVACKÁ, Mária. Filozof a pedagóg Pavel Hečko (Príspevok k životu a dielu). In VALENTOVIČ, Štefan (ed.). *Biografické štúdie* 7. Martin : Matica slovenská; Biografický ústav, 1978, s. 190, resp. bibliografické záznamy Hečkových prác na s. 212-220; MESZÁROS, Ondrej. Evidencie a kvázii-evidencie v historiografii tzv. národnej filozofie III. In *Filozofia*, roč. 60, 2005, č. 10, s. 785.

18 správne: Cieszkowski; August Cieszkowski (1814 – 1894), poľský politik, mesianistický filozof.

19 Palingenéza je teória podľa ktorej je vývoj nasledujúcich generácií ovplyvnený charakterom predkov. A. Cieszkowski je autorom diela *Gott und Palingenesie* (1842).

20 Karol Libelt (1807 – 1875), poľský mesianistický filozof a politik.

21 Trentowského dielo *Grundlage der universellen Philosophie* vyšlo v roku 1837 vo vydavateľstve Herder.

22 Pavol Jozef Šafárik (1795 – 1861), významný historik, básnik a slavista.

budúcnosť; abysme na sklonku svojho života, kde skutky naše a iných v historickú minulosť prejdú, nemuseli ľutovať toho, že márne alebo nemúdre žili a pôsobili sme na svete! V ústavnej krajine má každý intelligentný muž takýmto politikom a diplomatom byť, lebo tu nie samá vláda, ale aj národy, tvoria historické skutky, alebo dejstviujú na poli histórie, a čím geniálnejší a róznejší muž, tým mocnejšie vplýva na osudy svojej vlasti. Predovším ale publicista, ktorý v mene národa píše a jedná, má byť dobrým politikom a diplomatom, znajúcim všetky politické okolnosti k dobrému národa upotrebiť. Keď západno-europejskí politici ešte machiavellismom²³ dýchajú, politici náší jednatež úprimne, po pravde a múdrosti kresťanskej, ktorá vám sama povie kedy a jako za blaho vlasti a národa vystupovať máte. Svet nám dosiaľ neprial a smial sa pravde našej, no príjde čas, kde pravda táto víťaziť bude, lebo ona je pravdou človečenstva, a čo sto bludných vekov hodlalo, zvrtné doba! –

Vedomec slovenský chovaj v svätej úcte kresťanstvo jako z j a v e n i e p r a v d y a d o b r a b o ž i e h o, a b y n i m i r i a d i l s a s v e t ľ u d s k ý, k u s p a s e n i u s v o j m u; naša veda dobre sa dá spojiť s vierou, lebo však ani ona neprebýva v porušenej duši, aj ona vyteká z hlbín ducha v čistote svojej Boha spatrujúceho, a Stvoriteľa svojho vrele milujúceho, najvyššia veda zaiste je veda o Bohu, a ktož nám tohoto pravdivejšie a utešenejšie maluje, jako práve kresťanstvo, kde v Kristu sám Bôh o sebe svedoctvo vydáva?! Kresťanstvo iba tam potrebuje svetla filozofie, kde o proti lichým rozumkárom bránené byť musí. Naša veda je tak tuho a živo srostlá s kresťanstvom, že ona všetky podstatné dogmy, a všetky mravné zásady jeho uznáva, a jim sa korí. Úlohu, jakú má na svete kmen slovenský a v tomto národ slovenský, nepoznávame z ľudskej sebächlubnej filozofie, ale z kresťanskej pravdy a z kresťanského zaslúbenia pre tých, ktorí sa touto pravdou alebo slovom Božím spravovať chcejú. A toto kresťanstvo nám pravdy božej ctiteľom a milovníkom hovorí, že náš zaznaný a prenasledovaný od sveta kmen a národ určil Bôh, kresťanskú pravdu, krásu a dobro uskutočniť; aby toto kresťanstvo tak stalo sa skutkom, životom, jako slovo Boha odvečné stalo sa v Kristu telom, a prinieslo a vydobilo bludnému a hriešnemu svetu spasenie. Slovania, dosiaľ za barbarov a zatemnelcov vyhlasovaní, privedú konečne ľudstvo k viere v Krista, k pocíteniu a milovaniu pravdy kresťanskej, od nejj už aj daktoré národy odpadúvať počínajú; oni obživia teda ľudstvo touto pravdou, oslobodia od najhorších okoví modlárstva, hriechu, všelikej krivdy a násilenstva; obradujú spravodlivosťou, a oblažia láskou. Bude to kresťanstvo pochopu svetla sv. Jánovho, náboženstvo lásky, pravda srdca, dychtenie a život Bohom posvätenej duše, božské svetlo a svätý oheň z neba, správa ducha božieho, ducha viery, nádeje a lásky, alebo jedným slovom, kráľovstvo Božie na zemi! Toto bude cieľom vedy i umenia,

23 Machiavelizmus je politický postoj, odvodený od názorov N. Machiavelliho (1469 – 1527), podľa ktorého je v záujme vyššieho cieľa možné použiť v politickom boji akékoľvek prostriedky.

správy a panovania i všetkého dejstvovania Slovanov na svete, keď jich raz Všemohúci v milosti svojej slobodným národom učiní, aby vojvodili svetu v tomto duchu, nie násilne, ale po bratskej, kresťanskej láske. Jako sa posmieval svet, pravdy kresťanskej ešte chápať nemohúci, prvotným kresťanom pre sväté ciele jejich, menujúc jich blúznením, tak aj nás vysmievať bude z cieľov našich, ale tento výsmech a posmech premení sa v česť a slávu našu! – Preto keď aj trpíme za pravdu svoju, potešujeme sa tou slavnou budúcnosťou, kde ľutovať budú krivditelia naši činy svoje!

Iba ten vedomec ktorý preštudoval vedu všetkých časov, vekov a národov, a pokrstil ju vierou a pravdou kresťansko-slovanskou stane sa skutočne vedomcom slovenským. V ňom utratí cudzá veda všetku cudzotu svoju, lebo stroviac ju vo svojom vlastnom duchu, a obživiac vedením slovenským, zostrí ona iba oko jeho, aby nebol ani samým idealizmom zachvátený, a nestaväl zámky v povetří; aby nedal sa zviest' ani puhému materializmu, a nezveleboval iba hmotu a telesné požitky: ale aby bol vedomcom ideálnosť s reálnosťou múdre spojujúcim, skutočnosť kresťanstvom obživenú a posvätenú, vždy pred očima majúci. V ňom prichodí slovenská veda k svojmu slovu a výrazu, a dívajúc sa okom slovenským na trojaký svet pravdy, idea pravdy[,] krásy a dobra, tak prichodí uňho k vedomiu svojmu, jako sa toto vedomie v geniusovi národa ozýva. On sa stáva verným zrkadlom a obrazom národa svojho, a veda jeho oduševnená ideou národa stáva sa myšlienkou a slovom, dávajúcim život národu tomuto, a to pre ten život vyšší, velebnejší, ktorý z Ducha svätého pochodí!

Slovenský vedomec nasledovne súdi o terajšom svete a národoch hlavný zástož (rolla) na divadle sveta hrajúcich: Evrópa je svetom kresťansko-národnej civilizácie, krajom vývodenia ducha nad prírodou, a preto čiastkou zeme, jejž panstvo nad ostatnými prislúcha. Amerika má na toľko budúcnosť, na koľko je tento evropejský duch spravovať a obživovať bude. Duch národa gräckého vývodil prvý v tejto evropejskej čiastke sveta, toto bol ten svetohistorický národ, ktorý tak mohutne a tak krásne na rozvoji človečenstva svojho i cudzého pracoval, málo bojujúc zbrojou fysickou, ale mnoho všemohúcou zbraňou ducha, vedou, umením a peknými ľudskými mravy, zaujatý súc za slobodu krásnej individuálnosti ľudskej. Po Gräckoch prejali Rímania úlohu svetohistorickú, podmaňujúc a civilizujúc surové národy, a rímska ríša zovšeobecnila kresťanstvo, rozšírila prejatú gräckú vzdelanosť, sošľachtila mravy, utvorila občianské právo, a naučila v človeku ctiť jeho osobu, preto rímsky mešťan jako taký, bez popadenia²⁴ na zločine, alebo bez odsúdenia právnou cestou, nemohol byť žalovaný, a nikdy nesmel byť bytým. Toto povestné, ľudskosť ctiacé právo, bolo pozdejšie položené za uhelný kameň, slobodných evropejských občanov, menovite za sredoveku ritýrstvu platilo toto pekné právo.

24 popadenia: prichytenia (pri zločine)

Germanský kmen prejav²⁵ civilisáciu rímskú, túto zdokonálil, všeobecného panstva nad inými národami sa domáhal, ale pre nešetrenie jejich národného rázu podržať ho nemohol, svoju individuálnosť rozvil, i na iných individualitu vplýval, ale ďaleký súc od čistoludských cieľov, stal sa svojími nátsky nenávideným. Kresťanstvo zhľbal a jeho pravdy na svetlo vyviedol, osvetu ducha vo vysokej miere zvelebil, lež opravdu kresťanským byť, slobodný rozvoj, česť a slávu i blahobyť iných národov si ctiť a napomáhať, až dosiaľ neznal. Jeho charakteristickou známku je túžba nad inými fysicky i duševne panovať, a preto nešetrenie samostatnosti iných a neprianie jejích šťastiu. N e m c i politicky rozdrobení, teraz sa viažu v jednotu, tak sa zdá, že skoro dôjdú vrcholu slávy svojej, a že budú požívať rozkoše zemskeho života.²⁶ – Pakli Göthe dobro veští vo svojom Faustovi,²⁷ z dávnej ideálnosti zksesnú v materiálnosť, a slnce slávy jejich počne zapadať!

Romanské národy sa vyznačili svojim spoločenským duchom, svojou živostou, praktičnosťou, umelostou (kuntsinn),²⁸ zvláštnou vonkajšou politúrou (jakú mnohí bludne za vzdelanosť pokládajú) a občanskou správou. F r a n c ú z i, jako najnadanejší z nich národ, sú vzorom povrchnej vzdelanosti, tak rečeného bon-tónu, a všetkej galanterie, i majstry vo vymýšľaní nových a nových krojov a foriem v článkoch nádheru a skvos²⁹ za cieľ majúcich. Oni však dávali často aj smer novejšej histórii, boli vždy prehnanými politikmi, a jejich politické prevraty, menovite z roku 1789,³⁰ 1830³¹ a 1848³² nezostali bez veľkého vlivu aj na ostatnie evropejské štáty. Najslávnejšie doby žili za K a r o l a veľkého,³³ za F i l i p a krásneho,³⁴ za H e n r í k a IV-tého,³⁵ za L u d v í k o v XII. XIII. XIV. a XV.³⁶ najme ale za N a p o l e o n a I-ho.³⁷ Za prítomného veku pozdvihol zase národ tento v politickom značení Napoleon III.,³⁸ ktorý však, že viacej v záujmoch svojej dynastie, nežli v záujmoch národa pracuje, neopravňuje nás k nádejám k udržaniu slávy francúzskej. Chybí tu mravní kresťanský princíp, ktorý by obživoval

25 prejav: prevzal

26 K zjednoteniu Nemecka, resp. vzniku Nemeckého cisárstva došlo v roku 1871, t. j. necelé tri roky po Hečkovom publikovaní týchto slov.

27 Johann Wolfgang Goethe (1749 – 1832), nemecký romantický dramatik, prozaik, básnik. Jeho dráma *Faust* patrí k vrcholným dielam svetovej literatúry.

28 der Kuntsinn (nem.), zmysel pre umenie

29 skvos: skvost

30 Francúzska revolúcia (1789 – 1799), revolúcia ktorá zvrhla vládu Ľudovíta XVI. a revolučné myšlienky slobody, rovnosti a bratstva sa šírili ďaleko za hranice Francúzska.

31 Júlová revolúcia (1830), okrem iného, premenila Francúzsko na konštitučnú monarchiu.

32 Revolúcia vo Francúzsku v roku 1848 mala okrem iného za následok vyhlásenie republiky.

33 Karol Veľký (742 – 814), franský kráľ a rímsky cisár (korunovaný za cisára v roku 800).

34 Filip IV. Pekný (1268 – 1314), francúzsky kráľ.

35 Henrich IV. (1553 – 1610), francúzsky kráľ.

36 Ľudovít XII. (1462 – 1515), Ľudovít XIII. (1601 – 1643), Ľudovít XIV. (1638 – 1715), Ľudovít XV. (1710 – 1774), francúzski králi.

37 Napoleon I. (Napoleon Bonaparte, 1761 – 1821), francúzsky cisár (1804 – 1814, 1815).

38 Napolen III. (Charles Louis Napoleon Bonaparte, 1808 – 1873), prezident druhej francúzskej republiky (1848 – 1852) a cisár druhého francúzskeho cisárstva (1852 – 1870).

národ, a preto ani nemožno nám skvelú budúcnosť sľubovať ľudu tomu, ktorý sa väčším dielom zemským požitkom oddal, a hľadá len marnej cti v pyšnom panovaní nad inými, kroz povahu ozbrojenej sily. I t a l i a n i sú medzi týmito národmi najpokojnejší a najumeleckejší národ, preslávení od dávna krásnym umením všeho druhu; za našich časov dobyli sa k národnej jednote, a možno že už teraz aj vo vedeckom vzdelávaní seba vynikajú budú. Keď vo Francúzoch vývodí praktičný rozum, v týchto prevažuje hlboký cit a ohnivá obrazotvornosť, jako povaha jejích vôbec ohnivou sa pomenovať môže. Š p a n i e l č a n i a sú najnesčastnejší z kmene tohto národu, lebo vo vzdelanosti od dávna zaostali, viacej fanatismom vedení, málo činní a pracovití, slabého priemyslu, a v nútri od dlhých časov časov rozorvaní, k rozumnej a slobodnej politickej sprave dojsť neznajúci, ani sa nemôžu z dobrobytu hmotného tešiť, ani sa iným čulejším národom v osvete a vzdelanosti v bok postaviť. Jejich ukrutnosti v tak rečených náboženských inquisiciách, a vo výpravách amerických dokázané, sú svetoznáme. A jako tu sa námramne prehresili proti kresťanskej ľudskosti, tak zdá sa, že šťastie jejích nezmôže sa viacej na svete, a že budú iba živorit' medzi ostatnými národmi. P o r t u g a l c i, týchto najbližší bratia a susedia sú o dač šťastnejší, avšak nepatrný v sebe národ, neschopný rozvíť dáku väčšiu silu!

V prosriedku [prostriedku] medzi spomenutými dvoma kmenmi, stojí národ a n g l i c k ý, jako z polovice germanský, a z polovice romanský, národ to umný, vtipný, chladný a rozvažný, založil si slobodný a mocný štát, preslávil sa v obore fyzických a matematických vied, došiel k veľkým vynálezkom,³⁹ je veľmi priemyselný, činný a pracovitý národ; Anglov kupecký podnikavý duch dopomohol si nie len k bohatstvu nesmiernemu, ale aj k panstvu na mori, a kroz toto k veľkým a výnosným osadám vo všetkých častiach sveta, menovite v indickej Asii, v Afrike, v Amerike a v Australii, kde jich bane na zlato obohacujú. K dobrému ľudstvu však dosiaľ málo preukázali, jim ide všade jako večným kupcom, iba o zisk a sebecké záujmy, a že aby sa udržovať mohli na obchod a kupectvo odkázaní sú väčším dielom, s úpadkom tohoto nastane aj jejích pád, nad nímž pamätlivé jejích púhej zyskuchtivosti ľudstvo, sotvy bude žalostiť. Sami na svoju slobodu hrdí, ohľadom iných nikdy neboli slobodomyslní a slobodoprajní, ale radšej jármili a pomáhali ujárňovať národy, čo potvrdzuje los evropejských Írov, asiatských Indov, a tureckých Slovanov, jejichž porobu vzbudzovaním podozrivosti Turkov oproti Rusom, chcejúcim týchto vymaniť, ešte otužovali. Terajší Anglovia, sú opravdiví novovekí Feničania, kresťania, ale bez srdca a lásky, a podľa tohoto aj jejích budúcnosť lichá a neskelá!

Rozdrobené posiaľ a málo činné S l o v a n s t v o (preto, že nemohlo od vekov činne vystupovať), čaká úloha, zo všetkých evropejských kmenov najslavnejšia: ono bude vývodit' ľudstvu svojou vedou, svojim umením, občanskou správou,

39 vynálezok: vynález, objav

praktičnosťou cieľov, spravodlivosťou, dobrotou, nezistnosťou,⁴⁰ láskou, slovom svojou mravnosťou, alebo kresťanskou ľudskosťou, lebo tento kmen človečenstva uskutočňovať bude evanjelium Kristovo medzi národami, a keď sa k moci a sláve dávno zaslúženej dostane, plesat' budú z toho všetky posial' utlačené národy na zemi! Doba táto sa blíži – a jeho dávne a horké utrpenie v blahu nekonečnom pomine. Jako malo posial' všetky národy – za nepriateľov – (preto že nechceli mu dopriať blaženejšieho života), tak ono bude priateľom všetkých; boja sa ho, a nežičia mu života mnohí, ale skrze neho z bied svojich vykúpení budú, lebo jakokoľvok za nepriateľa slobody vyhlasujú ho, ono udomácní opravdivú slobodu na zemi, r o v n é p r á v o p r e v š e t k ý c h. Slovania sú bez vypínavosti a samochvály jediný sveta kmen a národ, ktorý sa kresťanstva srdečne pridrža, a ním sa vo všetkom určuje, a preto hľa od neho očakávať možno, že k blahu a k spáse povedie národy zeme. Jeho bude kráľovstvo Božie na zemi, a po vekových utrpeniach dostane sa mu už aj na svete sladkej odmeny!

*P. Hečko*⁴¹

Zdroj: *Letopis Matice slovenskej*, roč. 5, 1868, sv. 1., s. 63-72.

40 nezistnosťou: nezištnosťou

41 Pavol Hečko (1828 – 1895), slovenský romantický filozof, literárny kritik, historik a teoretik pedagogiky.

2. List Viliama Paulinyho-Tótha Michalovi Chrástekovi z 20. 5. 1868

100. Od správy Matice Slovenskej Dôstojnému Pánu Michalovi Chrástekovi, učbárovi a tajomníkovi Matice Slovenskej¹ v B. Bystrici.

Ku prostriedkom, ktorými Matica Slovenská v členoch slovenského národa mravníu a umnú vzdelanosť budiť má, dľa § 2. maticných stanov, patria i „písomné a ústne rozjímania o predmetoch literárnych, umeleckých, vedeckých a mravovzdelavateľných.“² Matica Slovenská sláva Bohu už päť rokov jestvuje, bez toho avšak, žeby nadrečený³ prostriedok k šíreniu mravnej a umnej vzdelanosti v národe dosiaľ upotrebený bol býval, vzdor tomu, že neverím žeby bol taký člen Matice, ktorýby súrnu potrebu takéhoto mravného a umného vzdelávania národa nášho nevidel a neuznal. Okrem tejto velevážnej a hlavnej príčiny sú ešte dve, tiež dosť dôležité, ktoré čo skoršie uskotočnenie⁴ otazného nariadenia maticných stanov želatelným robia:

1. Má nám na tom záležať, aby valné shromaždenia Matice Slovenskej, cieľom budenia, šírenia a tuženia sa národného povedomia čím hífnejšie navštevované boly; jestli ale ony nebudú národu nášmu iným, ako ökonomickými poradami o príjmoch a vydavkoch Matice a púhou rekapituláciou tých zpráv, ktoré zväčša i tak známe sú už z novin⁵ obecnstvu: je sa čo obávať, že členovia Matice napokon zunujú večnú jednotvárnosť a suchoparnosť valných shromaždení, z týchto z roka na rok početnejšie vystávať⁶ budú. No čítanie písomných a prednášanie ústnych znalcami náležite presúdených rozjímaní o predmetoch vedy a umenia, istotne bolo by takým dralom, ktoré nedovolilo by ochábnuť rezkejšej účasti obecnstva pri navštevovaní valných shromaždení.

2. Matica s počiatkom minulého roku počala vydávať Letopis s pojednaniami poučnými a vedeckými⁷ a menovala k prehliadaniu v ňom uvrejniť sa majúcích

1 Michal Chrástek (1825 – 1900), katolícky kňaz, literárny historik, bibliograf, redaktor *Letopisu Matice slovenskej*, tajomník Matice slovenskej.

2 Toto je súčasťou § 3 c) maticných stanov. Pozri: Stanovy Matice slovenskej. In BOTTO, Julius. *Dejiny Matice slovenskej 1863–1875*. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1923, s. 127.

3 nadrečený: uvedený, spomenutý

4 uskotočnenie: uskutočnenie

5 Oficiálne dokumenty zo zasadnutí Matice slovenskej vychádzali napr. v *Pešťbudínskych vedomostiach*.

6 vystávať: nebývať prítomný

7 *Letopis Matice slovenskej* začal od roku 1867 uvrejšňovať odborné state v časti „Pojednania vedecké a poučné“.

článkov odbor, záležajúci⁸ zo mňa[.]⁹ pp. Jána Országha¹⁰ a Andreja Hodži.¹¹ My Slováci sme vo vede tak rečeno ešte len pri abecede, a predsa početné články dochodia na redakciu menovaného Letopisu, bez toho žeby puhé mená jích pôvodcov už dostatočnou garanciou byly k prijatiu jích do Letopisu matičného. Články tie by sa maly náležite uvážiť, prezrieť, presúdiť, a iba takto presúdené uverejňovať. Nuž ale kto jích má prezerat', presúdiť, opraviť, odobriť? Či ten odbor, z jehožto členov sú dvaja theologi,¹² a jeden belletristický spisovateľ,¹³ nasledovne o filológii, historii, chemii a j.¹⁴ vedách, len tie najvšeobecnejšie známosti má? Aby Letopis náš bol Matice dôstojný, treba je, aby v ňom iba také články uverejňované byly, ktoré už cez riečicu znalcov prešly, ktoré pri príležitosti matičných valných shromaždení verejne čítané, alebo aspoň skrz patričný odbor znalcov za uverejnenia hodné uznané byly.

K dosazeni¹⁵ týchto dvúch cieľov je nevyhnutne potrebné: sriadenia svláštnych vedeckých odborov v lône Matice Slovenskej.

Takéto zostavenie odborov som ja dňa 6. mája zasedavšiemu výborovému zasadnutiu navrhnul, následkom čoho výbor pod č. záp. 6. uzavrel: že návrh tento v zásade prijíma a k jeho prevedeniu zaraz i odbor menoval, pozostávajúci z pt. pp. Chrásteka, Sasineka,¹⁶ Turza,¹⁷ Černého,¹⁸ Braxatorisa¹⁹ a Baltika,²⁰ ktorého úlohou bude potrebný tým cieľom návod zostaviť a budúcemu výborovému zasadnutiu predložiť.²¹

Keď Vašu Slovutnosť o tomto uzavretí výboru uvedomujem a spolu vyzývam, aby Ste s menovanými pány potáhmé porady čo skorej zaviesť a vydržiavať ráčili, zároveň poznamenávam, že treba bude budúcemu výboru už celkom hotový

8 záležajúci: pozostávajúci

9 Viliam Pauliny-Tóth (1826 – 1877), významný národovec, spisovateľ, poslanec uhorského snemu, podpredseda Matice slovenskej.

10 Ján Országh (1816 – 1888), katolícky kňaz, národovec, v rokoch 1862 – 1866 druhý podpredseda Matice slovenskej.

11 Ondrej Hodža (1819 – 1888), evanjelický kňaz, národovec, aktívny účastník štúrovského hnutia, spoluzakladateľ a člen výboru Matice slovenskej.

12 Ján Országh a Ondrej Hodža

13 Viliam Pauliny-Tóth

14 j.: jiných, t. j. iných

15 dosazeni: dosiahnutiu

16 Franko Vítazoslav Sasinek (1830 – 1914), katolícky kňaz, najznámejší a najproduktívnejší historik v rámci slovenského národného hnutia; aktívny bol aj v iných sférach národoveckého verejného pôsobenia. V Matici slovenskej pôsobil ako opatrovník jej zbierok, tajomník a redaktor *Letopisu Matice slovenskej*.

17 Ľudovít Turzo-Nosický (1827 – 1896), advokát, národovec, zakladajúci člen Matice slovenskej.

18 Emil Černý (1840 – 1913), pedagóg, publicista, národovec, člen výboru Matice slovenskej.

19 Andrej Braxatoris (pseudonym Andrej Sládkovič, 1820 – 1872), evanjelický kňaz, básnik, národovec, zakladajúci člen Matice slovenskej.

20 Bedrich (Fridrich) Baltík (1834 – 1919), člen výboru Matice slovenskej, litptovský senior, biskup preddunajského dištriktu, člen panskej snemovne.

21 Pozri: Zápisnica XX. zasadnutia výboru Matice slovenskej vydržianého v T. Sv. Martine dňa 6 mája 1868 [...]. In *Letopis Matice slovenskej*, roč. 5, 1868, sv. 1, s. 115-116.

návod predložiť, tak že by výboru, ktorému o organizácii odborov nemožno dlhé porady viesť, už len zavrhnutie alebo²² odobrenie celej záležitosti pozostalo. Dobro by bolo v tomto ohľade čo najskoršie obrátiť sa na jiné Matice Slovanské,²³ aby Vám ony sdělili, jako sú podobné odbory u nich zorganizované.

Dľa môjho skromného náhľadu bolo by treba päť takýchto odborov, a síce: 1. prírodopisný (:s mathematickým:), 2.) národopisný, – 3., historický, – 4., filologický, – 5. paedagogický – a 6.) belletristický.

Nie som za to, aby tieto odbory jeden s druhým spojované byly. Bude mať každý dost' roboty, viacej rúk a hláv viacej vykoná. Na jedenkaždý z nich čaká hrúza práce. Vo „Vedomostach“²⁴ narádzaný meteorologický spolok najskorej takto dôjde oživotvorenia. Redakcia „Sborníka“²⁵ vcele oddať sa môže odboru národopisnému. Historia naša je skálím a smetami zasypaná studňa, je Augiašova maštal', ktorá Herkulových ramien potrebuje.²⁶ Jazykozpyt²⁷ slovenský je ešte len vo plienkach a t. d., nech ponechá sa teda každému odboru jeho vlastnia činnosť bez zasahovania do činnosti odboru iného. V každom takomto odbore malo by – dľa mojej mienky – byť päť vedomcov, ktoríby všetky dochádzujúce práce posudzovali a väčšinou, trebas²⁸ i písomne zaslaných hlasov určovali –

a). ktoré pojednania majú byť pri príležitosti valného shromaždenia Matice verejne čítané a jako odmenené?

b). ktoré práce majú byť i bez tohto verejného čítania do Letopisu umiestnené?

c). ktoré pochválené, abo spisovateľom bez upotrebenia naspäť vrátené?

d). patričné odbory narádzajú výboru, ktoré pomôcky vedy majú byť pre Museum Matice zadovážené a t. d.

Dľa môjho náhľadu mohli by sa na terajší čas za členov patričných odborov budúcemu výboru nasledujúci páni narádzať²⁹:

22 abo: alebo

23 V slovanských národných hnutiach sa stretávame s fenoménom zakladania a pôsobenia Matíc, pozri k tomu: ELIÁŠ, Michal. *Z dejín Matíc slovanských národov*. Martin : Matica slovenská, 2010.

24 V *Pešťbudínskych vedomostiach*.

25 Tu ide o redakciu *Sborníka slovenských národných piesní, povestí, prísloví, porekadiel, hádok, hier, obyčajov a povier*. Vyšli dva zväzky (1870 a 1874).

26 V gréckej mytológii kráľ Augiáš mal maštal, ktorá sa 30 rokov nečistila. Vyčistil ju až Herakles, resp. Herkules, a to tak, že voviedol do maštale potok, ktorého prúd spláchol špinu. Frazeologizmus „Augiašova maštal“, resp. „Augiášov chliev“ sa používa vo význame veľký neporiadok, zanedbanosť.

27 jazykozpyt: jazykoveda

28 trebas: hoci

29 narádzať: radiť, odporúčať

- 1., Do prírodopisného odboru: Lichard,³⁰ Zajmus,³¹ Zoch,³² Zechenter,³³ Holub.³⁴
- 2., do národopisného: Chrástek, Dobšinský,³⁵ Truchlý,³⁶ An: [An.] Hodža, Lojko.³⁷
- 3., do historického: Sasinek, Záborský,³⁸ Hostinský,³⁹ Križko,⁴⁰ Trenkus.⁴¹
- 4., do filologického: Černý, Hattala,⁴² Mich: [An.] Hodža,⁴³ M. Godra,⁴⁴ Dr. Mudroň.⁴⁵
- 5., do paedagogického: Čulen,⁴⁶ Mráz,⁴⁷ Škultéty,⁴⁸ Homola,⁴⁹ Nedobrá⁵⁰
- 6., do belletristického: Braxatoris, Záborský, Palárik,⁵¹ Slota,⁵² Botto.⁵³

Toto sú pravda všetko len moje osobnie skromné náhľady, ktoré ale preto tak podrobne uvádzam, bo za to mám, že viac očí viacej vidí, a že šťastlivé riešenie tejto záležitosti bude podmienkou živejšieho literárneho ruchu na Slovensku.

30 Daniel Gabriel Lichard (1812 – 1882), evanjelický kňaz, národovec, redaktor, pedagóg, člen výboru Matice slovenskej.

31 Romuald Čestislav Zajmus (1828 – 1902), katolícky kňaz, národný buditeľ, zakladajúci člen Matice slovenskej.

32 Ivan Branislav Zoch (1843 – 1921), fyzik, autor učebníc, profesor na gymnáziu vo Veľkej Revúcej.

33 Gustáv Kazimír Zechentner (Laskomerský) (1824 – 1908), lekár, geológ, paleontológ, spisovateľ.

34 Jozef Holub (1820 – 1899), pedagóg, publicista, profesor na gymnáziu vo Veľkej Revúcej, autor článkov a učebných textov s prírodovednou tematikou.

35 Pavol Dobšinský (1828 – 1885), zberateľ národopisného materiálu, redaktor, básnik.

36 Andrej Truchlý-Sytniansky (1841 – 1916), katolícky kňaz, spisovateľ, redaktor.

37 Gustáv Lojko (1843 – 1871), pedagóg, spisovateľ, profesor klasických jazykov a slovenskej reči a literatúry na gymnáziu vo Veľkej Revúcej.

38 Jonáš Záborský (1812 – 1876), významný prozaik, dramatik, básnik, redaktor.

39 Peter Kellner Hostinský (1823 – 1873), spisovateľ, filozof, redaktor.

40 Pavel Križko (1841 – 1902), archivár, historik.

41 Andrej Trenkuš (Trenkus) (1836 – 1886), katolícky kňaz, regionálny historik, člen Matice slovenskej.

42 Martin Hattala (1821 – 1903), jazykovedec, autor kodifikačného diela *Krátka mluvnica slovenská* (1852).

43 Michal Miloslav Hodža (1811 – 1870), popredná osobnosť štúrovského hnutia.

44 Michal Godra (1801 – 1874), básnik, jazykovedec, pedagóg.

45 Pavol Mudroň (1835 – 1914), právnik, popredný slovenský národovec, zakladajúci člen a tajomník Matice slovenskej, neskôr stál na čele Slovenskej národnej strany.

46 Martin Čulen (1823 – 1894), pedagóg, autor učebníc matematiky, zakladajúci člen Matice slovenskej.

47 František Mráz (1835 - 1884), jazykovedec, pedagóg, autor učebníc.

48 August Horislav Škultéty (1819 – 1892), popredný predstaviteľ štúrovského a matičného hnutia, významným spôsobom sa pričínil o založenie a fungovanie slovenského gymnázia vo Veľkej Revúcej.

49 Rudolf Homola (1822 – 1898), pedagóg, autor učebníc, pôsobil na gymnáziu vo Veľkej Revúcej.

50 Jozef Nedobrá (1841 – 1921), pedagóg, publicista, správca gymnázia v Turčianskom Sv. Martine.

51 Ján Palárik (1822 – 1870), dramatik, politik, predstaviteľ Novej školy slovenskej.

52 Juraj Slota (1819 – 1882), katolícky kňaz, učiteľ, redaktor, publicista.

53 Ján Botto (1829 – 1881), popredný romantický básnik, autor balád, participoval na štúrovskom hnutí.

Zprávu a výsledku Vašich porád⁵⁴ cieľom predloženia ho najbližšiemu výborovému zasadnutiu do konca júla t. r.⁵⁵ očekávajúc prosím prijať výraz mojej zvláštnej úcty.

V Turč. Sv. Martine dňa 20. mája 1868.

Viliam Pauliny-Tóth
I podpredseda

Zdroj: Archív Matice slovenskej, f. Matica slovenská I. (1857) 1863 – 1875 (1912), sign. 983.

54 Viliam Pauliny-Tóth tento list poslal aj napr. F. V. Sasinkovi, pozri: list V. Paulinyho-Tótha F. Sasinkovi z 20. 5. 1868. Slovenská národná knižnica-Literárny archív (ďalej SNK-LA), sign. M 90 B 36. Pozri k tomu tiež: Uzavretie výboru XX ho pod č. z. 6. o zostavení vedeckých odborov MS [rukopis V. Paulinyho-Tótha z 20. 5. 1868 určený M. Chrástekovi, F. Sasinkovi, Dr. L. Turzovi z Nosíc, E. Černému, B. Baltíkovi a A. Braxatorisovi]. SNK-LA, sign. M 20 G 41. 55 t. r.: tohto roku, t. j. 1868

3. Návod pre vedecké odbory Matice Slovenskej,

Návod pre vedecké odbory Matice Slovenskej,

sostavené vo smysle stanov §§. 3,¹ 26² a 30,³ a na základe uzavretia XX-ho výborového zasadnutia pod číslom zápisnice 6.⁴

1. Za členov vedeckých odborov volia sa matiční členovia.

2. Predsedníci a tajomníci Matice Slovenskej nevolia sa do odborov preto, že dlá svojho úradu, bez tohe všetky spisobné, Matici podané práce, i prví i ostatní k rukám dostávajú, a jako všetky, tak i tieto matičné práce obstarávajú.

3. Jedna a táže osoba má byť členom len jedného, nie dvoch alebo viacej odborov a pododborov.

4. Povážac hlavne to, že Matica, čo jediný slovenský v e d e c k o-u m e l e c k ý spolok, ohľadom na vzdelavacie potreby národa, tak rečeno „všetko všetkým“ byť má: ustáľuje sa roztriedenie odborov s jích pododborami nasledovne:

I-vý odbor: mluvozpytný čili filologický;⁵

II-hý odbor: slovesný čili belletristický;⁶

1 §. 3. matičných stanov znel: „Prostriedky, ktoré Slovenská Matica užíva k dosiahnutiu v §. 1. vyznačeného cieľa, sú:

a) vydávanie a rozširovanie slovenských kníh a umeleckých výtvorov;

b) písomné a ústne rozjímania o predmetoch literárnych, umeleckých, vedeckých a mravovzdelavateľných;

c) literárne, umelecké, vedecké, prírodopzpytné a starožitné zbierky;

d) stále alebo dočasné podporovanie národných vedomcov a umelcov a vystavovanie odmiem za vedecké a umelecké diela. Pozri: Stanovy Matice slovenskej. In BOTTO, Julius. *Dejiny Matice slovenskej 1863–1875*. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1923, s. 126-127.

2 §. 26. matičných stanov znel: „Slovenská Matica vydáva na svoje útraty každý rok slovenské knihy a umelecké výtvyry, ktoré výbor podľa ich povahy vôbec, a okrem toho, kroz výbor, z prípadnosti na prípadnosť, zo znalcov vymenovať sa majúce poverenictvo, podľa ich súčnosti za hodné k tomu uzná.“ Pozri: Stanovy Matice slovenskej, s. 135.

3 §. 30. matičných stanov znel: „Kadenáhle dopustí majetok a dôchodky Slovenskej Matice, bude ona vypisovať odmiemy pre vedecké a umelecké diela, z pokladnice svojej stále vydržiavať mužov, posväťivších sa výlučne literatúre a vede a z času na čas podporovať národných vedomcov a umelcov. Summy odmiem, stáleho vydržiavania a dočasnej podpory určí, podľa síl Matice, valné shromaždenie.“ Pozri: Stanovy Matice slovenskej, s. 136.

4 Pozri: Zápisnica XX. zasadnutia výboru Matice slovenskej vydržiavaného v T. Sv. Martine dňa 6 mája 1868 [...]. In *Letopis Matice slovenskej*, roč. 5, 1868, sv. 1, s. 115-116. Na tomto zasadnutí sa riešila aj otázka potreby zriadenia vedeckých odborov, ktorá bola zdôvodňovaná recenznou činnosťou (príspevky do *Letopisu Matice slovenskej* a prednášky počas valných zhromaždení).

5 Členmi mluvozpytného odboru boli: M. Hattala, M. M. Hodža, E. Černý, F. Mráz, M. Godra, L. Groszman, L. Mičátek, H. Lojko, F. Šujanský. Pozri: Hodnostári, úradníci, jednatelia, členovia výboru a vedeckých odborov Matice Slovenskej. In *Letopis Matice slovenskej*, roč. 5, 1868, sv. 2, s. 140.

6 Členmi slovesného odboru boli: A. Braxatoris, J. M. Hurban, J. Kalinčák, S. Chalupka, P. Dobšinský, J. Palárik, J. Viktorin, J. Slota, S. Tomášik, A. Škultéty, J. Botto, D. Maróthy, D. M. Bachát, J. Graichman, L. Kubányi, L. Abaffy, J. D. Makovický, B. Novák. Pozri: Hodnostári, úradníci, jednatelia, s. 140.

III-tí odbor: dejepisný čili historický,

a) pododbor: starožitnícko-dejepisný (archoelogicko-historický),⁷

b) pododbor: národo-zemepisný (ethnograficko-geografický);⁸

IV-tý odbor: právnícko-mudroslovný čili juridicko-filosofický;⁹

V-tý odbor: počtopřírodovedecký, čili mathemati[c]ko-přírodovedecký,

a. pododbor: počtovedo-silozpytný (mathematicko-fysikální),¹⁰

b. pododbor: přírodopisno-zemeznalecký (přírodopisno-geologický),¹¹

c. pododbor: hospodársko-priemyselný (ekonomicko-industrialny);¹²

VI-tý odbor: hudbospevný čili musikální.¹³

5. Podané Matici slovenskej práce, vpadajúce do takýchto odborov vedy a ume-
nia, pre ktoré nie je tuná určený zvláštni stály odbor, oddávajú sa k posúdeniu
a oceneniu odboru ad hoc (osobite k tomu) z prípadu na prípad určiť sa majú-
cemu.

6. V prípadnosti neprijatia odborníctva kroz¹⁴ vymenovaných, alebo na prípad
smrti, návalu prác a iných prekážok, stáva sa doplnenie a rozmnoženie odborní-
kov, alebo preloženie nektorého z jedného odboru abo pododboru do druhého,
buď dobrovoľným prihlásením sa a uznaním i vymenovaním kroz výbor, alebo
bez tamtoho, dľa potreby len týmto posledným.

7. Chcel-li by niektorý odborník, abo i neodborník, cítať vôľu a povolanie k tomu,
tú alebo onú Matici podanú prácu, nevpadajúcu ohľadom tamtoho do jeho
odboru, abo pododboru, alebo vôbec neurčenú jemu k posúdeniu, dobrovoľne
posúdiť: má sa o to prihlásiť u výboru abo I-ho podpredsedníka, ktorý jeho žia-
dosti dľa potreby, prospechu a súrnosti veci vyhovie abo nie.

8. Každá práca oddáva sa I. podpredsedovi, ktorý ju najbližšiemu výboru predloží
s návrhom, ktorému odboru abo pododboru ju odovzdať chce k posúdeniu, na

7 Členmi starožitnícko-dejepisného pododboru dejepisného odboru boli: F. V. Sasinek, J. Zá-
borský, P. Kellner, Fl. Červeň, F. Šúpala, P. Križko. Pozri: Hodnostári, úradníci, jednatelia, s.
140.

8 Členmi národo-zemepisného pododboru dejepisného odboru boli: J. Gotčár, A. Červenák, A.
Hodža, B. Baltík, Št. Hýroš, P. Mudroň, J. Galbavý. Pozri: Hodnostári, úradníci, jednatelia, s.
141.

9 Členmi právnícko-mudroslovného odboru boli: A. J. Dobriansky, J. Francisci, Št. Daxner, Dr.
J. Malý, Dr. O. Radlinský, J. Gerometta, Dr. M. Mudroň, P. Hečko, L. Turzo, F. Blaho, M. Slabey.
Pozri: Hodnostári, úradníci, jednatelia, s. 141.

10 Členmi počtovedo-silozpytného pododboru počtopřírodovedeckého odboru boli: M. Čulen,
K. Kuzmány, Dr. I. Zoch, G. Kordoš, M. Algóver, A. Heinlein. Pozri: Hodnostári, úradníci, jed-
natelia, s. 141.

11 Členmi přírodopisno-zemeznaleckého pododboru počtopřírodovedeckého odboru boli:
D. Štúr, J. Klemens, Dr. G. Zechentner, S. Ormis, R. Zajmus, J. Holub, G. Holuby, A. Kmeť. Pozri:
Hodnostári, úradníci, jednatelia, s. 141.

12 Členmi hospodársko-priemyselného pododboru počtopřírodovedeckého odboru boli:
D. Lichard, A. Penzl, J. Kadavý, L. Orfanides, J. Plošic, J. Čipka, A. Kardoš. Pozri: Hodnostári,
úradníci, jednatelia, s. 141.

13 Členmi hudbospevného odboru boli: L. Vansa, M. Laciak, M. Hudec, A. Kréméry, K. Ruppeldt,
F. Riesner, J. Slujka. Pozri: Hodnostári, úradníci, jednatelia, s. 141.

14 kroz: prostredníctvom

čo v súhlase s výborom oddá sa patričnému odboru alebo pododboru, alebo je-li mnohostrannejšia, dvom i viac odborom alebo pododborom.

9. Každá práca nemusí preísť cez ruky všetkých členov odboru alebo pododboru, lež dľa svojej dôležitosti a rozsiahlosti, jako i so slušným ohľadom na súmerné podelenie práce medzi členov, poverí sa len istý počet odborníkov (obyčajne traja) jej posúdením.

10. I-vý podpredseda, oddávajúc dľa výborového uzavretia posúdiť sa majúcu prácu prvému z určených k tomu odborníkov, pomenuje mu cieľom ďalšieho doposlania i ostatných, týmže posúdením poverených odborníkov s udaním jích adressy, ktorúžto zprávu tento s rukopisom doposlať má druhému, druhý tretiemu a t. d'. Odborníci majú sa všemožne vynasnažiť úsudok svoj čím najskôr spísať a zrovna I-mu podpredsedovi zaslať. Ostatní z posudzujúcich odborníkov nazpäť pošle s úsudkom svojim i posúdený rukopis I-mu podpredsedovi zavčasu, dľa vymerenej k tomu v onej zpráve lehoty.

11. V súrnych prípadoch opravený je I. podpredseda i mimo výboru podaná prácu, tu hore spomenutým spôsobom k posudzeniu oddať niektorému odboru alebo pododboru, alebo len niekoľkým jeho údom dľa potreby a dobrozdania svojho.

12. Ohľadom na vedecké prednášky pri valných shromaždeniach matičných vo smysle §. 2. stanov Matice Slovenskej,¹⁵ od teraz držať sa majúce, ustanovuje sa: aby to jak odborníci, tak neodborníci takú prednášku podať a držať zamýšľajúci už v j a n u á r o v o m zasadnutí výboru ústne alebo písomne oznámili, podajúc zároveň svoju prácu, o ktorej výbor obvyklým spôsobom (§. 9-11) už do m á j o v é h o výborového zasadnutia rozsúdiť dá, či je ku takému predneseniu, alebo k uverejneniu, buď v *Letopise* alebo ináč, spôsobná lebo nie.

13. Neprihlási-li sa do j a n u á r o v é h o výborového zasadnutia žiaden člen Matice pre budúce valné shromaždenie s prednáškou, vyzve tože výborové zasadnutie jedného, alebo pre väčšiu bezpečnosť i viacej odborníkov k predloženiu prác až do m á j o v é h o výborového zasadnutia, ktoré práce dľa ustanovenia výboru [výboru] alebo I-ho podpredsedy troma odborníkami (pre každú prácu) behom 5-6 týždňov posúdené a dľa §. 10. i s úsudkami doručené byt [byť] majú I-mu podpredsedovi, aby tento podľa týchže úsudkov o pripustení jích pred valné shromaždenie zavčasu rozhodnúť mohol.

14. Prvý podpredseda má každú prácu či priaznive lebo nepriaznive posúdenú, hned' po zasadnutí rozhodnutejšieho o nej dľa úsudkov výboru, ako v prípade v §. 13 spomenutom, hned' po jej obdržaní od ostatnieho posudzovateľa, jej pôvodcovi s udaním výsledku tohto neodkladne navrátiť, a cestou matičného orgánu

¹⁵ Správne má byť zrejme §. 22, keďže ten sa týkal valných zhromaždení. Porovnaj: Stanovy Matice slovenskej, s. 133-134.

čím skôr obecnstvu oznámiť, či a ktorá práca, abo – sú-li kratšie – koľko a ktoré, prednesú sa v nastávajúcom valnom shromaždení Matice Slovenskej.

15. Nemôže-li sám pôvodca ustanovenej ku prednáške vo valnom shromaždení práce, v tomto byť prítomný, alebo nechce-li sám svoju prácu čítať, požiadá I-vý podpredseda niekoho iného z matičných členov k jej prečítaniu, ale vždy s pomenovaním jej pôvodcu.

16. Je-li I-vý podpredseda nejakým zamedzeným úkonom v predchádzajúcich §.§. sebe udelené vybaviť, čini [činí] to za neho II-hý podpredseda, alebo I-vý tajomník.

17. Poštovné utraty za všetky sem patričné zasilky zaplatia sa na preukázanie poštových príjmov z matičnej pokladnice.

18. Predpisy tohto návodu ochotne a verne zachovávať zaväzujú sa jak predsedovia, úradníci a výbor Matice, tak i všetci vymenovaní a vymenovanie toto prijavší odborníci. V prípadnosti neplnenia tejto odborníkmi a pododborníkmi na seba prijatej úlohy, má jích najbližší výbor inými nahradiť.

Zdroj: *Letopis Matice slovenskej*, roč. 5, 1868, sv. 2, s. 135-137.

4. List Jána Francisciho Výboru Matice slovenskej z 20. 8. 1870

Slávny Výbor Matice slovenskej!

Pod číslom 21 zápisnice dňa 4. augusta lanského roku držaného výborového zasadnutia naložené mi je: dajedomu¹ výborovému zasadnutiu podať návrh o vedeckých odboroch Matice Slovenskej.²

Spoľutovaním priznať sa mi prichodí, že som tento návrh nevyhotovil. Návrh ten³ podľa môjho presvedčenia mal by byť tak zostavený, žeby ústrojnosť otáznych odborov všetkým odvetviám vedy a umenia odpovedala; žeby sa organizmom Matice v súhlase bola; žeby zase o rok[,] o dva nezavdala sa nutnosť ústrojnosť⁴ tých odborov meniť.

K všetkému tomu, samo sebou rozumie sa, je potrebná zásoba dátok [dátok],⁵ známosť ustrojenia v týchto ohľadoch iných podobných ústavov, naposledy rozhľad a porada s mužmi, možne v poťahu na každú otázku s týmto predmetom spojenú skúsenými, orientovanými.

Ja som dosavád' nemal všetko na porudzi [naporúdzi], čo som potreboval: preto som naložený mi úkon ani vyhotoviť nemohol.

Na miesto hotového návrhu o ustrojení odborov mám šťastie Slávnemu Výboru predložiť tú náradu⁶, žeby vymenovaný bol zvláštny odbor z mužov, ktorým by snadná vec bola osobne obcovať,⁷ s tým naložením, aby do januárového zasadnutia Výboru návrh [návrh] o ustrojení vedeckých odborov Matice neomylné vypracoval a Výboru predložil – do januárového výborového zasadnutia, hovorím preto, žeby do budúceho valného zhromaždenia⁸ času bolo návrh ten i vo výboroch matičných, alebo z ich spoluúčinkovaním náležite vyvarit' a zrelosti priviesť. –

Aby ale v tejto veľmi vážnej záležitosti zase celý rok nepominul, za potrebné by som uznal vydať niektoré dočasné nariadenia.

Chyba terajšej „ústrojnosti“ vedeckých odborov je tá:

1., že odbory tie vlastne nemajú žiadnej ústrojnosti, pokiaľ nezáležia z iného, len z podelenia niektorých členov a zakladateľov Matice do toho, lebo onoho tak zvaného odboru;

1 dajeden: niektorý

2 Porovnaj: Zápisnica XXVI. zasadnutia výboru Matice Slovenskej, v Turč. Sv. Martine, dňa 4. aug. r. 1869. večer vydržiavaného [...]. In *Letopis Matice slovenskej*, roč. 6, 1869, sv. 2, s. 110-111.

3 Išlo tu o snahu doplniť, resp. pozmeniť oficiálne prijatý Návod pre vedecké odbory Matice slovenskej z roku 1868. Okrem Francisciho sa v tejto veci angažoval aj napr. Augustín Horislav Škultéty, porovnaj: Zápisnica siedmeho valného zhromaždenia Matice Slovenskej v Turčianskom Sv. Martine, 4. augusta r. 1869. vydržiavaného. In *Letopis Matice slovenskej*, roč. 6, 1869, sv. 2, s. 106; Koncept listu I. podpredsedu V. Paulinyho-Tótha J. Franciscimu z 10. 9. 1869. Archív Matice slovenskej, f. Matica slovenská I. (1857) 1863 – 1875 (1912), sign. 1381.

4 ústrojnosť: (účelná) usporiadanosť

5 dátok: informácií, faktov

6 nárada: návrh

7 obcovať, tu v zmysle: rokovať

8 Valné zhromaždenia Matice slovenskej sa pravidelne uskutočňovali v auguste.

2. že odbory tie ako odbory nemajú žiadnej činnosti, len ich jednotliví členovia, vlastne nie členovia, lež jednotlivci do odborov prináležiaci majú posudzovať práce prostredníctvom Matice im doručené, – a potom držať prednášky pri valných zhromaždeniach Matice, jakých pri terajšom ustrojení odborov bezmála nikdy nebude;

3. že odbory tie, vlastne mužovia do nich prináležiaci nemajú žiadnej samostatnosti, ani spontaneity⁹ ani iniciatívy.

Následok všetkého je, že z odborov tých Matice a národ nemá žiadneho úžitku, a odbory predsa zastupujú miesto v organizme Matice niečoho takého, čoho povolaním by bolo vedecko-umeleckú činnosť tvoriť, povzbudzovať, obživovať a vyhotovenie väčších [alebo] menších vedeckých umeleckých diel, či pre Letopis,¹⁰ či jako samostatné vydanie pre Maticu pripravovať a pripravovanie obstarávať. –

Aby teda odbory ešte za celý rok za mrtvých zahálačov odsúdenými neostaly, narádzam tieto dočasné ustanovenia:

1. Pre každý odbor ustanoviť za náčelníka muža či iného, ochotného, síceho, a síce pod menom správcu, správodajcu, náčelníka odboru, alebo jakékoľvek iné uzná sa za príhodné;

2. Náčelníkom odborov naložiť, aby za svoju čestnú národnú povinnosť pokladali starať sa o to, žeby ich patričný odbor do istého, kroz¹¹ správu maticnú určeného času neomylné pripravil vedecké práce pre Letopis Matice a tie práce z odbornoznateľského stanoviska odbor sám samostatne posúdil, a len kroz odbor za síce uznané správe maticnej za včasu [zavčasu] predložil. Podobne týmže náčelníkom odboru naložiť, aby starosť viedli o vyhotovenie i samostatne, t. j. mimo Letopisu na útraty Matice vydať sa majúcích diel. – Naposledy naložiť im, postarať sa, aby pri nastávajúcom valnom shromaždení Matice držanie prednášok stalo sa už raz skutkom.

3. Náčelníkov odborov splnomocniť, žeby v záležitosti v 2. bode vyloženej obrátiť sa mohli i k mužom do odborov neprináležajúcim, slovom, všetky schopnejšie sily v národe k činnosti literárnej a umeleckej povzbudiť, použiť.

4. Samosebou rozumie sa, že útraty dopisovania a zásielok náčelníkom odborov nahradené byť majú z pokladnice maticnej.

V T. Sv. Martine dňa 20. augusta 1870

Ján Francisci¹²
zakladateľ Matice Slovenskej

Zdroj: Archív Matice slovenskej, f. Matica slovenská I. (1857) 1863 – 1875 (1912), sign. 1709.¹³

9 spontaneita: spontánnosť, živelnosť

10 Letopis: *Letopis matice slovenskej*

11 kroz: skrze, prostredníctvom

12 Ján Francisci (1822 – 1905), významný národovec, redaktor, zakladateľ a doživotný čestný predseda Matice slovenskej.

13 Tento list už bol publikovaný, pozri: ELIÁŠ, Michal (ed.). *Listy Jána Francisciho 2*. Martin : Matica slovenská, 2004, list č. 92, s. 157-159.

5. Návrh úpravy pre vedecko-umelecké odbory Matice Slovenskej

na základe § 1.,¹ 3., 26. a 30.² stanov Matice Slovenskej, a uzavretia XX. výborového zasadnutia pod číslom zápisnice 6.,³ valného shromaždenia z r. 1868 pod č. 15⁴ ustrojené a vynesím veľaslávneho kr. uhor.⁵ ministerstva vñutorných záležitostí od 14. decembra p. č. 5087 odobrené.⁶

§ 1.

Matičné odbory sú ústroje Matice Slovenskej, tým cieľom sriadené, aby táže Matica Slovenská, k dosiahnutiu v § 1. stanov vytknutého cieľa,⁷ v § 3. týchže stanov vyznačené prostriedky⁸ prakticky použiť a tak v smysle stanov i skutočne účinkovať mohla.

§ 2.

Ich úlohou je: vôbec starosť viesť o rozširovanie, zdokonálenie, upravidlenie a oblúbenie v národe Slovenskom všetkých stanovami Matice Slovenskej nevytvorených⁹ vetiev literárnej činnosti, vedeckej a umeleckej vzdelanosti, ušlechtenie a upravidlenie jazyka a slohu slovenského.

Zosobna pak ich úlohou je, starosť viesť:

- a) o shromažďovanie a sjednotenie odborných vedomcov,¹⁰ umelcov a priateľov odborných vedomostí a umení, ako tiež o vzbudenie, udržovanie, rozmnožovanie a podporovanie ích vedeckej a umeleckej činnosti;

1 § 1. matičných stanov znel: „Slovenská Matica je jednota milovníkov národa a života slovenského, a jej cieľ: v členoch slovenského národa mravnú a umnú vzdelanosť budiť, rozširovať a utvrďovať; slovenskú literatúru a krásne umenia pestovať a podporovať a tým i hmotný dobrobyt slovenského národa napomáhať a na jeho zvelebení pracovať.“ Pozri: Stanovy Matice slovenskej. In BOTTO, Julius. *Dejiny Matice slovenskej 1863–1875*. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1923, s. 126.

2 Znenie paragrafov 3, 26 a 30 matičných stanov pozri: poznámky č. 1 – 3 v dokumente č. 3.

3 Pozri poznámku č. 4 v dokumente č. 3.

4 V tomto bode sa informuje, že valné zhromaždenie Matice slovenskej jednohlasne prijalo „Návod ku sriadeniu odborov vedecko-umeleckých pri Matici Slov.“ (išlo o predlohu pre tlačený *Návod pre vedecké odbory Matice slovenskej*, pozri dokument č. 3) a zároveň sa informuje o tom, že dohliadajúci zemepanský komisár [Móric Tomcsány] proti tomuto rozhodnutiu protestoval a jeho účinnosť pozastavil. Pozri: Zápisnica šiesteho valného shromaždenia Matice Slovenskej v Turčianskom Svätom Martine, dňa 5 augusta roku 1868. vydržiavaného. In *Letopis Matice slovenskej*, roč. 5, 1868, sv. 2, s. 132.

5 kr. uhor.: kráľovského uhorského

6 Tomcsányho rozhodnutie pozastaviť účinnosť prijatia *Návodu pre vedecké odbory Matice slovenskej* (porovnaj poznámku č. 4) bolo výnosom ministra vnútra zo 14. 12. 1868, č. 5087 zrušené. Pozri: ŠARLUŠKA, Vojtech. *Účasť Matice slovenskej na historickom výskume Slovenska. 19. storočie*. Martin : Matica slovenská, 1982, s. 13.

7 Pozri poznámku č. 1.

8 Pozri poznámku č. 1 v dokumente č. 3.

9 nevytvorených: nevylúčených. Tu sa zrejme narážalo na § 2. matičných stanov, ktorý znel: „Státne a náboženské záležitosti vytvorené sú z úkolu Matice Slovenskej.“ Pozri: Stanovy Matice slovenskej, s. 126.

10 vedomec: vedec, učenc

- b) o sbieranie a zaopatrenie k vyhotoveniu čím výtečnejších spisov a umeleckých výtvorov, potrebných pomocných prostriedkov, rozličných sbierok, látky atď.;
- c) o odborné vedecké a umelecké verejné prednášky a výlety;
- d) o vyhotovenie spisov a umeleckých výtvorov, nákladom Matice Slovenskej, svojim vlastným, alebo iným vydat' sa majúcich;
- e) o vzdelanie a správnosť spisovného jazyka slovenského, vzdelanie slohu a o správnosť vyvedenia diel literárnych a umeleckých;
- f) o posúdenie akýchkoľvek [akýchkoľvek] uverejnených slovenských spisov a umeleckých výtvorov.

§ 3.

Matičné odbory sú tri a síce:

- I. odbor pre jazykozpyt, slovesnosť a krásne umenia;
- II. odbor pre filozofiu, zákonoznalstvo a dejepis;
- III. odbor pre matematiku a prírodné vedy.

Do oboru každého odboru prináležia všetky vedy označeného potažného záhlavia i s ich pomocnými vedami.

§ 4.

Každý odbor záleží:

- a) z náčelníka;
- b) zapisovateľa;
- c) pokladníka;
- d) čestných odborníkov;
- e) riadnych odborníkov
- f) dopisovacích odborníkov.

Nakoľko by sa pri dajednom¹¹ odbore k právnomu zastupovaniu príčina zavdala,¹² obstarajú to pravotári¹³ matiční.

§ 5.

Dopisovacích odborníkov, zapisovateľov a pokladníkov menuje výbor Matice Slovenskej na náradu¹⁴ odborov.

Voľba náčelníkov trvá na tri roky, všetkých ostatných doživotne.

Jedna a táže osoba vyvolená byť môže i do viac odborov za odborníka.

§ 6.

Počet čestných odborníkov v pojedinných¹⁵ odboroch nemá presahovať 5; počet riadnych odborníkov 15; počet dopisovacích odborníkov neobmedzuje sa.

§ 7.

11 dajeden: niektorý, voľaktorý

12 zavdať: dať (príčinu, podnet)

13 pravotári: právníci

14 na náradu: na návrh

15 v pojedinných: v jednotlivých

Za náčelníkov volení byť majú z pomedzi čestných a riadnych odborníkov mužovia takí, ktorí majú i spôsobilosti,¹⁶ i vôle, i spôsobu činnosť odboru v smysle stanov Matice Slovenskej a tejto úpravy viesť a spravovať.

Poneváž správa Matice za všetko účinkovanie Matice zodpovedná je i spolku Matice Slovenskej i krajinskej vláde: náčelníci z očí v oči Matice Slovenskej prijímajú zodpovednosť za všetko účinkovanie odborov svojich.

§ 8.

Za zapisovateľov volia sa z pomedzi zakladateľov a riadnych členov Matice Slovenskej mužovia účinní a pokroku milovní.

Ich povinnosťou je viesť zápisnicu v odborových zasadnutiach a pri pojednávaní odborov na pretras kroz¹⁷ náčelníka vyznačené predmety určeným poriadkom prednášať; osnovné práce odborových zasadnutí a dopisovanie odboru, toto poslednie spoločne s náčelníkmi, obstarávať; listáreň a všetky písomnosti odboru opatrovať a v poriadku udržiavať.

Zapisovatelia požívajú v odborových zasadnutiach hlas navrhujúceho.

§ 9.

Za čestných odborníkov volení byť majú bez rozdielu národnosti z pomedzi čestných členov, zakladateľov a stálych riadnych členov Matice Slovenskej takí mužovia, ktorí i postavením svojim v spoločenskom a verejnom živote, či výtečnosťou odbornou, vážnosť a zdar Matice Slovenskej zveľadovať povolaní sú.

Oni majú vo všetkých poťažných odborových zasadnutiach a shromaždeniach hlas navrhovací a rozhodujúci, mimo toho v neprítomnosti náčelníka právo predsedania.

§ 10.

Za riadnych odborníkov volia sa z pomedzi zakladateľov a stálych riadnych členov Matice Slovenskej takí mužovia, ktorí vynikajú odbornými znalosťami a učenosťou, pracovitosťou, a ochotou vedeckým účinkovaním v poťažnom odbore Matice Slovenskej napomáhať.

Riadni odborníci majú vo všetkých zasadnutiach a shromaždeniach odborov miesto a požívajú hlas navrhovací i rozhodujúci.

Ich povinnosťou je: poťažný odbor samostatným skúmaním a pracovaním zveľadovať, v rozličných, stanovami Matice nevylúčených, od správy Matičnej im sverených úkonoch spoločným (collegialným) pracovaním, podávaním mienok, úsudkov a správ horlivo účinkovať.

Zosobna každý riadny odborník povinný je:

- a) usilovať sa každé dva roky jednu samostatnú prácu vyhotoviť a odboru predložiť;
- b) každý, na posúdenie alebo mienku jemu zdelený rukopis, alebo tlačný spis, vynálezok,¹⁸ nariadení atď. náležite uvážiť, a o ňom v určenom čase zprávu podať;
- c) o zpozorovaných, či v národe Slovenskom a či kdekoľvek inde, do oboru odboru padajúcich značnejších pokrokoch, zveľadok vedy¹⁹ napomáha-

16 spôsobilý: schopný, spôsobilý

17 kroz: prostredníctvom

18 vynálezok: vynález

19 zveľadok vedy: zveladenie, pokrok vedy

júcich udalostiach, vynálezkoch, úvahách, prameňoch, pomocných prostriedkoch odboru zprávy podávať;

d) i mimo odborov na umnom a mravnom vzdelaní a na hmotnom zveľadku národa Slovenského pracovať.

§ 11.

Dopisovací odborníci volia sa popredne z pomedzi zakladateľov a členov Matice Slovenskej, ale vyvolení byť môžu za takých i mužovia, ktorí nie sú členami Matice Slovenskej, jestli majú spôsobilosti a ochoty stanovami vytknutý účel Matice Slovenskej činne a výdatne napomáhať.

V zasadnutiach a shromaždeniach odborov požívajú hlasu navrhovacieho. Ich povinnosťou je: svoj odbor samostatným skúmaním a pracovaním zveľadovať a na prácach odborov, v zmysle stanov Matice Slovenskej a tejto úpravy jím sverených, súčastiňovať sa; o predmetoch kroz odbor na mienku jím sdelených zprávy podávať, ako i všetky k napomoženiu literatury slovenskej, vied a umení, mravného a hmotného dobrobytu národa slovenského, smerujúce udalosti, dátky,²⁰ zpozorovania atď. odboru oznamovať.

§ 12.

Odbory Matičné držia odborové zasadnutie a obecné shromaždenie odborov.

§ 13.

Odborové zasadnutia má držať každý odbor ročne najmenej raz na mieste a v deň, na ktoré ho náčelník, podľa uzavretia patričného odboru a ohľadom na zveľadok odborných vedomostí a prospech odborovej činnosti, povolá.

Odborové zasadnutia sú verejené; ale uzná-li náčelník pri pojednávaní dajedneho predmetu za potrebné, môže verejnosť vytvoríť.

K riadnemu odborovému zasadnutiu je potrebná prítomnosť najmenej 4 čestných a riadnych odborníkov.

Pri uzavieraní rozhoduje nadpolovičná väčšina prítomných čestných a riadnych odborníkov. Pri rovnosti hlasov rozhoduje predseda.

Predmetom odborových zasadnutí sú: odborné vedecké, umelecké a mravovzdelateľné prednášky, zprávy vzťahujúce sa na účel Matice Slovenskej, v § 1. jej stanov vyznačený²¹; pojednávanie odborných prác; posúdenie pod tlač prísť majúcích väčších, menších diel; vyhotovenie mienok²² kroz správu Matičnú vyžiadaných; pokonanie rozličných bežných záležitostí odboru.

§ 14.

Obecné shromaždenie odborov drží sa raz do roka pri príležitosti valného shromaždenia Matice Slovenskej, v jej sídle, pod predsedníctvom dajedneho z podpredsedov Matice.

Zápisnicu jeho vedie tajomník Matice.

Zapisovatelia odborov sú v obecnom shromaždení odborov zpravodajcom.

Všetci odborníci majú v ňom miesto; náčelníci a riadni odborníci hlas navrhováci a rozhodujúci; dopisovací odborníci hlas navrhovací.

V obecnom shromaždení odborov uzaviera sa nadpolovičnou väčšinou prítomných, hlas rozhodujúci požívajúcich, odborníkov. Pri rovnosti hlasov rozhoduje predseda.

20 dátky: informácie, fakty

21 Pozri poznámku č. 1.

22 mienok: posudkov, recenzií

Aby obecné shromaždenie odborov platne uzavierať mohlo, potrebná je prítomnosť najmenej 12 rozhodujúci hlas požívajúcich odborníkov.

Shromaždenia tieto sú verejné; ale predseda pri príležitosti pojednávania dajedného predmetu môže verejnosť vytvoriť.²³

Predmetom obecného shromaždenia odborov sú:

- a) V smysle § 3. stanov Matice Slovenskej písomné a ústne rozjímania a prednášky o predmetoch literárnych, vedeckých, umeleckých a mravovzdelateľných. Predmety a prednášky tieto odbory samy určia a starosť mať budú o jich súčasť k verejnému predneseniu.
- b) Podanie zpráv kroz odbory o jích celoročnom účinkovaní, posúdenie tohože účinkovania kroz obecné shromaždenie, a zostavenie všeobecnej, pred valné shromaždenie Matice predložiť sa majúcej zprávy.
- c) Predloženie kroz odbory už posúdených a odobrených počtov na minulý rok a predloženie jích v sprievode zprávy a summariumu valnému shromaždeniu Matice.
- d) Rozvrhy činnosti a peňazí na budúci rok a predloženie jích v sprievode zprávy a summariumu shromaždeniu Matice.
- e) Pretras návrhov tomuto obecnému shromaždeniu predložených a uzavrenia o nich.
- f) Vyhotovenie návrhov, pred valné shromaždenie Matice predložiť sa majúcích.

§ 15.

Zápisnice odborov a obecného shromaždenia odborov, kroz poverenictva týchže zasadnutí a shromaždení uhodnovené, bez odkladu predložené byť majú predsedníctvu Matice, ktorému ponecháva sa právo, výkon takého uzavretia, ktoré by sa nesrovnávalo so stanovami a účelom Matice, alebo s touto úpravou, až do budúceho valného shromaždenia pristaviť.

§ 16.

Každý odbor má svoju pokladnicu opatrovanú kroz pokladníka odboru.

Peňažité prostriedky pokladnice tejto záležia:

- a) z príspevkov (dotacie) Matice na napomoženie, na spisovateľské odmeny pojedinných spisovateľov, na zkusby odborné alebo cestovanie dané;
- b) Z [z] dobrovoľných príspevkov priateľov a podporovateľov odborných vedomostí;
- c) z predaju tiskopisov a umeleckých výtvorov odborom vydávaných.

§ 17.

Literárna činnosť odborov záležia:

- a) z vyhotovenia pojednaní odborných pre Letopis Matice, tak žeby letopisu každoročne vyšly dva sväzky po najmenej 8 tlačných hárkov a žeby každý odbor dostatočných a súcích rukopisov pod tlač za včasu vyhotovil;

23 môže verejnosť vytvoriť: môže vylúčiť verejnosť

- b) z vyhotovenia kroz každý odbor aspoň jednoho samostatného, nákladom Matice vydat' sa majúceho spisu;
- c) z vyhotovenia a vydania na svoj vlastný, alebo jiných účet a na svoju odpovednosť iných, do oboru činnosti odboru prináležiacich, diel.

Všetky tieto práce vytlačené byť môžu len po náležitom posúdení a odobrení kroz patričný odbor; práce pod a) a b) krem²⁴ toho i po posúdení a odobrení zo všeobecného stanoviska kroz výbor Matice.

Redigovanie letopisu obstaráva správa Matice. Náklad a spisovateľské odmeny platí, — tlač, rozpredaj a rozširovanie spisov pod a) a b) obstaráva Matica Slovenská.

Pri spisoch pod c) platia spisovateľské odmeny a náklad vydania odbory a starajú sa o jích vytlačenie, rozpredaj a rozširovanie, pri čom poslednom použiť môžu pomoci jednatel'ov Matičných, svojich riadnych a dopisujúcich odborníkov alebo kníhkupcov vôbec.

P o z n a m e n a n i e. Úradné svoje písomnosti bude správa Matice uverejňovať v osobytnom „Almanachu.“

Zdroj: *Návrh úpravy pre vedecko-umelecké odbory Matice slovenskej* [...]. Turč. Sv. Martin : Kníhtlačiarско-účastinársky spolok, 1872, 8 s. Archív Matice slovenskej, f. Matica slovenská I. (1857) 1863 – 1875 (1912), sign. 1858. Pozri tiež: Slovenská národná knižnica-Literárny archív, sign. M 20 G 41a.

24 krem: okrem

6. DRAŠKÓCI, Móric. Prírodopýtatelský spolok

Prírodopýtatelský spolok.

Keď prítomne prehovorit' chcem o predmete, dlá môjho zdania k pozdvihnutiu národného povedomia veľavýznamnom, takmer obávam sa, že sa mi tak povodí, ako obyčajne pri navrhnutí podobných podnikov, že totiž obecnosť novú myšlienku z á s a d n e ovšem odobrí, avšak navrhovateľov hlas predsa len bez ozveny nechá. Avšak na takéto prípady každý rodolub prichystaný byť musí, lebo i zo života už mnoho príkladov známe, že najzdarnejšie myšlienky, kým u obecnosť korene pustia, od tohože zaznávané a len niekedy, po tuhej borbe síce, ale konečne predsa prekliesna si cestu. Národne preporodujúci sa národ, je tým ťažšie prístupný novým podnikom, a – keď zvláštne i hneď voláký hmotný ošoh pri tom nevidí –, je to ozaist¹ nevďačná práca pre jednotlivcov, svojím myšlienkam prívržencov hľadať.

Dôverne vyznávam, že, pohliadnem-li na nebotyčné naše Tatry, na krásné tu divoromantické tam bujarým rastlinstvom pokryté, nad mieru bohatou flórou a faunou obdarené doliny, je mi takmer nepochopiteľné, že ešte neutvoril sa medzi nami prírodopýtatelský spolok, ktorý by vo svojskom duchu túto bohatosť prírody vykoristiť a k prospechu našej národnej vedy využitkovať sa bol vynasnažil; – a predsa ako blízko leží táto myšlienka!

Je to skutočne celý problém, keď charakter nášho rodu bližšie posúdime, že vzdor našej neobyčajnej náchylnosti k básnictvu, ktoré najbohatšiu svoju látku len z prírody, teda z tohto viditeľného a živého zjavu Božstva čerpá, že, – hovorím, túto vedu viac menej zanedbávame, tak, že smele tvrdiť môžem, že nakoľko naše Slovensko v tomto ohľade známo je, to nie nám samým, ale vlastne cudzím národom ďakovať máme. Nemci to boli, až do polovice tohto storočia, ktorí náš vedeckému svetu známejšími urobili; a zase len Nemci to boli, ktorí naše bohaté Tatry oceniť a využitkovať, a to veru nie k našmu bezprostrednému ošohu vedeli. Od 60. roku, ba už i trochu predtým, sme zase pre Maďarov zostali interessantom krajom, a od toho času Maďarská veda a Maďarskí vedomci sú tí, ktorí naše Tatry obdivujú a s pochvalne príkladným skúmaním našich horných krajov sa zaoberajú; nuž a to veru zase len nie ku našej sláve. – Veru keby toho nášho čaro-krásneho Horňo-Uhorska nebolo, ozajst kde by bolo Maďarstvo assentovalo² svojich výtečných prírodopýtatelcov, ako sú Frivaldský,³ Hažlinský,⁴ Than,⁵ svojich

1 ozajst: naozaj, skutočne, vskutku

2 asentovať: odvádzať (na vojnu). Na tomto mieste v zmysle nájdenia výskumnej lokality pre maďarských prírodovedcov.

3 V druhej polovici 19. storočia pôsobili v Uhorsku dvaja významní prírodovedci, ktorí mali priezvisko Frivaldszky: János Frivaldszky (1822 – 1895) a Imre Frivaldszky (1799 – 1870).

4 Friedrich Hažlinsky (1818 – 1896), významný uhorský prírodovedec, špecializoval sa predovšetkým na botaniku.

5 Károly Than (1834 - 1908), významný uhorský chemik, člen Uhorskej akadémie vied.

vedomcov ako sú Hunfalvy,⁶ Batižfalvy,⁷ Pulszky,⁸ atď. atď.? Kto vie, či by vôbec boli do teraz pomysleli k utvoreniu spolkov, ako sú „Magyar földtani társulat“⁹, „Magyar természettudományi társulat“¹⁰, „Magyar állat és növényhonosító egyesület“¹¹, „Központi meteorologiai intézet“¹² a j., či by boli prikročili k vydržiavaniu kočujúcich shromaždení, ako to s „Magyar orvosok és természetvizsgálók nagygyűlés“-ami¹³ pozorujeme. A týchto špeciálne Maďarských spoločností členom je ne jeden z nás Slovákov. Mimo týchto založili si Maďari prírodopisné, jedine k preskúmaniu patričného vidieku čeliacu spolky i v menších mestách; najnovšie, nakoľko mi známo, i v Kečkeméte.¹⁴

Nenie to ironia? Maďarské mestá, ktorých okolie je, dľa našich pochopov, k zúfaniu jednotvaré, tak že kamkoľvek tam pozremo, nikde sa nám oči na žiadnom predmete zastaviť nemôžu, založia si cieľom skúmania svojho vidieku: p r í r o d o z p y t n ý s p o l o k; a my – trojmillionový národ, sme na to ešte ani len nepomysleli. Či nás ozaist tak tlačí prst osudu, či my skutočne tak chudobní, či my krátkozrakí, žeby sme ešte i teraz neuznali súrnu potrebu založenia p r í r o d o v e d e c k é h o s p o l k u?

Či my len vždy vo všetkom ostatní¹⁵ máme byť, ktorí len tedy sa lapíme myšlienky, keď už od susedských národov dávno prevyšeni sme? Či i na potom len na vlastnej škode sa učiť máme? Či synovia nášho rodu, keď vedomosti svoje v platnosť uviesť chcejú, i na ďalej by to len pomocou cudzej mluvy činiť mali? Alebo či azda držíme za neschopnú, za tak málo bohatú našu reč, žeby sme ňou vyššiu akademickú vedomosť rozširovať nemohli? – Viem, že na všetko toto každý z nás svoje „veto“ povie; avšak či sme s tým už i nedostatku odpomohli? povedzme si

6 Zrejme: Pál Hunfalvy (1810 – 1891), jazykovedec a etnograf, člen Uhorskej akadémie vied.

7 Zrejme: Sámuel Batizfalvy (1826 – 1904), prírodovedec a lekár, priekopník ortopedie v Uhorsku, člen korešpondent Uhorskej akadémie vied.

8 Zrejme: Ferenc Pulszky (1814 – 1897), archeológ, historik umenia, politik, člen Uhorskej akadémie vied.

9 Uhorská geologická spoločnosť

10 Uhorská prírodovedná spoločnosť

11 Uhorský spolok pre šľachtenie zvierat a rastlín

12 Centrálny meteorologický ústav, jeho plný názov znel: Meteorológiai és Földdelejeségi Magyar Királyi Központi Intézet, vznikol v roku 1870. Podrobnejšie pozri: http://www.met.hu/omsz/OMSZ_tortenete/ [24. 11. 2013].

13 Draškóci tu má na mysli putovné zhromaždenia regionálnych lekársko-prírodovedných spolkov, ktoré sa konali z podnetu Uhorskej prírodovednej spoločnosti (založenej roku 1841). Pozri k tomu napr.: MOROVICS, Miroslav Tibor. Putovné zhromaždenia uhorských lekárov a prírodospytco v kúpeľných mestách na Slovensku a ich vplyv na rozvoj balneológie. In DOMOVÁ, Miroslava (ed.). *Kniha 2009. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2009, s. 77-78.

14 V roku 1874 bol založený v Kečkeméte prírodovedný spolok Kecskemétvidéki Természettudományi Társulat. Podobné regionálne prírodovedné spolky vznikali aj v iných častiach Uhorska, pozri: PEKAŘOVÁ, Katarína. *Prírodovedné a lekárske spolky na území Slovenska (1850 – 1918) so zvláštnym zreteľom na zdravotnícko-medicínsku tematiku a biologické vedy v ich publikačných aktivitách*. Bratislava : Univerzitná knižnica, 2010, s. 25-26.

15 ostatní: poslední

pravdu; my sme od istého času ľahostajní ku všetkým našim podnikom, a – poneváč naše politické postavenie je nie dľa našich žiadostí, – znechutení sme vôbec, a zanedbávame i to, čím by sme imponovať mohli všetkým nepriateľom národnej osvety, zanedbávame exaktné vedy. – Strasme sa tohto indiferentizmu, pracujme a ukážme, že my nie za potrimiskov¹⁶ a za koristiť pre cudzích stvorení, ale že nám uprimne o to ide – keď nehovorím cudzou kultúrou opovrhovať, ale si ju svojským rúchom zaokryť. A preto je mojím refrainom¹⁷ zase len to: založme si teda prírodopisný spolok!

Čo založením tohto spolku docieľiť máme, o tom prerečím druhý raz;¹⁸ na teraz nerozpíšem sa viac, lebo nemá-li z toho nič byť, prázdnu slamu mlátiť tiež nechcem. – No vzdor toho, že inokedy podobné návrhy vôbec odkladajú sa ad akta,¹⁹ ja predsa som tak smelý, kojit' sa milou nadejou, že azda sa nestane to teraz, a síce tým menej, lebo keď som svoju poťahmú mienku svojho času s pp. Dr. Koraušom²⁰ a G. Dérerom,²¹ akožto professormi prírodovied, sdělil, títo páni ochotne pripojili sa ku mojej mienke, a tak úfam, že ktorých táto vec zaujíma, tí s podobným zápalom sa jej chopia.

Na teraz končím tieto riadky s tou prosbou, žeby mi veľmi milé bolo, keby sa niektorí z našich rodolubov, ktorí so mnou súhlasia, už či súkromno*) či verejne ohlásili, aby, keď naše sily poznáme, sme čím skôr k založeniu mnou navrhnutého spolku prikrôčiť mohli. A čo nás na začiatku len 20 bude, predsa aspoň ukážeme, že my v každom ohľade napredujeme, a keď i druhých prevýšiť nemôžeme, no na žiaden prípad zaostať nechceme.

Teda: Na zdar!

Móric Draškóci.

Zdroj: *Národné noviny*, roč. 5, 28. 2. 1874, č. 25, s. 1-2.

16 potrimiskár: podlízavý, falošný človek

17 refrain: refrén

18 M. Draškóci publikoval v *Národných novinách* ešte jeden text, ktorý sa však netýkal založenia spolku, ale konkrétnej prírodovednej činnosti, pozri: DRAŠKÓCI, Móric. Fenologické pozorovanie rastlín. In *Národné noviny*, roč. 6, 16. 2. 1875, č. 19, s. 2.

19 ad acta: (uložiť) „do spisov“. Na tomto mieste v zmysle, zaznamenať návrh, ale nevenovať mu ďalšiu pozornosť.

20 Imrich Matej Korauš (1835 – 1918), lekár, učiteľ a národnokultúrny dejateľ. Na patronátnom gymnáziu v Kláštore pod Znievom pôsobil od roku 1871 ako profesor matematiky, chémie a telesnej výchovy.

21 Gustáv Dérer (1845 – 1924), osvetový pracovník, stredoškolský profesor. Od roku 1869 pôsobil ako profesor na slovenskom gymnáziu v Turčianskom Sv. Martine, v rokoch 1871 – 1872 bol jeho riaditeľom. Vyučoval tu najmä matematiku, geometriu, prírodopis, krasopis a kreslenie.

*) Pán píšateľ tohto článku je pochválne známy lekárnik a povsedechno ctený rodolub v Znieve, kde nachodí sa i poslednia pošta (Zniováralja).

7. KMEŤ, Andrej. Študujme!

Študujme!

Od toho času, jako sobrali nám naše školy a zatvorili našu „Maticu“; od toho času, jako zmizla pre nás Slovákov všetka spravodlivosť, a hatia a prenasledujú nás v každom našom hnutí: od toho času zmizlo pre mnohých národovcov slovenských p o l e účinkovania ú p l n e, pre mnohých aspoň z č i a s t k y. Nejedon utiahol sa celkom z dejišťa, a oddal sa – nečinnosti. No sotva možno povedať čo i len o jednom jedinom, že je to pre neho „dolce far niente.“¹ Je to „smutný čas nynejší“;² je pustý, dlhý, prísny pôst, uložený nám.

Lež počul som raz pekné príslovie, že „čo je telu leto, to je duši pôst.“ Leto naše, milé leto pominulo. Pracovali sme v potu tvári, niesli sme bez reptania „ťarchu dňa a horúčosti.“³ Pracovali sme pilnejšie, lež [než?] tie mravíky;⁴ shromažďovali sme ovocie sladkejšie, než tie včeličky. Bôh sám žehnal práci našej; budovy naše mravenčie rástly a dvíhaly sa; ovocie naše sladké množilo a kopilo sa. Práca naša bola neúmerná; usilovnosť naša neznala odpočinku; obetovnosť⁵ naša nemala hraníc. Nepriateľ a závišník bál sa skorého nášeho sbohatnutia, i rozohnal sa dolu kopcom do našej budovy, a roztrieskal ju.⁶ Tomu mravíkovi dovolené je aspoň z novu posnášať svoj kopenec, keď mu ho človek alebo vták rozbúra: nám to nedovolené. Uložená je nám nečinnosť: a – či jesto ťažšia pokuta pre pracovitého? Uložený nám pôst: a – čo je ťažšie pre hladného?

„Čo telu leto, to duši pôst!“ Nejedon zabúda v lete na dušu, a iba hrduje v potu tvári, aby mal na zimu živnosť pre to telo. Nejedon vyzlečie sa celkom z ducha bohabojnosti v lete, a má čo vynahrádzať a nazpät' nadobúdať v zime. Otec starostlivý zabúda⁷ [zabúda?] celkom na seba, len aby neco⁸ nashromaždil pre dietky. – Hoj, Bratia milení, nemusíme sa my preto oddať nečinnosti, ani duša naša nemusí trpeť hlad! Keď pominulo leto, prijmime vďačne zimu, a príjde zas leto. Keď nemôže pracovať telo, nech pracuje duch; to nemôže nám nikto zabrániť. Nech pracuje duch študovaním. Študujme. Učme sa. Kým trvalo leto naše, u č i l i s m e sa, v y u č u j ú c d r u h ý c h. Bola to práca dvojnásobná. Teraz nesvobodno nám pracovať takto: učme teda samých seba. Študujme! Nejedon obetoval

1 dolce far niente (fran.), sladké ničnerobenie

2 *Smutný čas nynejší* je evanjelická cirkevná pieseň.

3 Slovné spojenie „ťarcha (bremeno) dňa a horúcosť dňa“ sa nachádza v Matúšovom evanjeliu (Mt 20, 12a).

4 mravíky: mravce

5 obetovnosť: obetavosť

6 Tu Kmeť zrejme naráža na zabratie budovy Matice slovenskej.

7 zabúda, zrejme: zabúda

8 neco: niečo

sa iným natoľko, že zabudol celkom na seba. Nejedon vyčerpá do poslednej kvapky zásoby umenia svojho, vedomosti, známosti svojich, a má teraz čo vynahrádzať, čo nazpäť nadobúdať, čo doháňať. Prijde zas leto; po zime musí ono prísť, a zas budeme pracovať v potu tvári, a budeme vyučovať iných: nech náš deň práce zastihne pripravených. „V práci a věděni jest naše spasení“⁹ volajú bratia Česi! „Budeme my vedet' pracovat' aj teraz“; tak tešil nás náš M a r t i n Č u l e n,¹⁰ keď sme sa lúčili nad hrobom kláštorského gymnasia.

Bratia! K študiumu pobáda nás aj iná okolnosť. Stĺp za stĺpom chrámu vied našich vyvracia sa; odborní vedomci naši mrú skorou smrťou. Miesta jejich kto zastane? – Iné však odbory ani nemali sme zastúpené, a tie zastúpené byť musia! Rozumiem ale vzdelanie odborné a špeciálne; nie dilettantské a v mnohých odboroch, dľa latinského príslovia: „Ex omnibus aliquid, ex toto nihil.“¹¹ Študujme špeciálne; čo najšpeciálnejšie; každý v tom obore, v ktorom má chuť, alebo schopnosti, alebo prostriedky a možnosť. – Mnohé odbory máme, Bohu chvála, i teraz zastúpené, a to výtečnými silami, tak že môžeme sa chlúbiť odbornými znalcami. Ale títo nie sú medzi sebou spojení; neznajú jedon o druhom; každý z nich je v spojení s cudzozemskými alebo s inonárodovými znalci; títo vyvyšujú zásluhy našich; naši odvolávajú sa na tamtych. My, počiatocníci, nevieme sa raz kam vrhnúť, a matkáme vo tme. Prírodovedecký spolok, p. Dražkócim narádzaný a vrelo odporúčaný,¹² bol by nám zažal svetlo, a bol by nás zbavil nejednej trampoty, a zkrátil cestu o dobrú radu, o pomoc; Bohužiaľ, že nemohol sa uskutočniť. Na tento čas neviem inej rady, jako aby sme sa sami prihlasovali k auktoritám našim; som úplne presvedčený, že nás s radosťou príjmu, a radou i pomocou prispejú. Mám tu na zreteli, jako už patrné, zvláštne vedy prírodné. Naše krásne, prerokované Tatry, ukrývajú nesmierne poklady, hovorí náš znamenitý Klemens,¹³ a my neznáme koristiť. Cudzinci dochádzajú, a po krátkom pobyť u nás odchádzajú obohatení nálezmi a zkušenosťami z krajov našich, a robia tresky plesky s nimi po svete; my tmoľme sa po nich, a nevidíme jich. Dozvedáme sa od cudzincov o tom, čo v dome našom vzácneho máme. Jaká to satyra!

Preto nemohly pokročiť ani odbory matičné, že nepredchádzalo študovanie odborné a špeciálne. – To kladie prekážky i v mnohých iných poťahoch a záležitostiach. – Aby študovanie bolo ľahšie, ponač odborné diela sú veľmi drahé, prinútený som ohriať môj návrh, učiněný snád' ešte roku 1872 v „Národních Novinách“¹⁴ aby národovci aspoň najbližšieho okolia sdělili jedon druhému soznamy svojich kníh, aby každý znal, kam sa má obrátiť, keď to alebo iné dielo potrebuje. Týmto činom bude zrasť aj interessácia jedného za druhého. Soznamy nech sú

9 Ide o citát z myšlienok Františka Ladislava Riegra.

10 Pozri poznámku č. 46, v dokumente č. 2.

11 Ex omnibus aliquid, ex toto nihil. (lat.), Z každého niečo, zo všetkého nič.

12 Pozri dokument č. 6.

13 Jozef B. Klemens (1817 – 1883), maliar, technik, prírodovedec.

14 KMEŤ, Andrej. Prázdny. In *Národné noviny*, roč. 3, 28. 12. 1872, č. 154, s. 1-2.

sriadené dlá odborov, aby bol prehľad snadný. Vtedy bol som narádzal aj takrečené okresné knižnice, do ktorých prišli by nákladné, na spoločné útraty zaopatené diela. Pre nás, chudákov, myslím, nie nepraktičný návrh, ktorí nemôžeme do nejakej velikej knižnice, keď' dajaký fons¹⁵ potrebujeme, jako je to vo Viedni alebo v Pešti.

Za najsilnejší a najlepšie sriadený, u nás hrdosť, za hranicami úctu vymáhajúci odbor, nachádzam belletristický. Tento má svoj časopis. Medzi redaktorom a spisovateľmi je živé spojenie prostriedkom „Listárne“ „O r l a“;¹⁶ redaktorove odkazy jednotlivcom prostredkujú aj spojenie medzi jednotlivými spisovateľmi; spájajú jich aj s obecenstvom. Prvé, čo čítam ja, keď' dôjde nové číslo „O r l a“, je „Listáreň“ : Tie do výhľadu postavené práce naplňujú ma, a istotne celé obecenstvo, slasťou, sladkou nádejou; sú nám zárukou, že zdroj nevymiera, nevysychá, ale pracuje v plnej sile. Volakedy čítali sme takéto odkazy aj v bodrom „Obzore“¹⁷, medzi hospodárskymi spisovateľmi. Bodaj by tak bolo aj v cirkevných novinách; aj v politických časopisoch! Bodaj sme mali čím skorej aj výlučne prírodným vedám venovaný časopis, v ktorom zjavilo by sa nám nové sriadené vojsko vedy národnej!

Po belletristike za najsilnejší považujem v národe našom, odbor historický, ktorého jako by orgánom byly „Letopisy Matičné“;¹⁸ no teraz bude ním časopis, našim milým a neunavným S a s i n k o m¹⁹ redigovaný.²⁰

Doplnenie alebo i ponapravenie v týchto mojích náhľadoch prosím a očakávam. V botanike máme auktoritu²¹ vehlasnú, nášho Holubyho²² v Zemianskom Podhradí. – Kto že zaoberá sa so zoologiou? kto s geognosiou.....?²³ kto s archeologiou.....?

Na tieto a týmto podobné otázky prosím odpovede.

Andrej Kmet'.²⁴

Zdroj: Národné noviny, roč. 7, 21. 3. 1876, č. 34, s. 1-2.

15 fons (lat.), prameň, zdroj

16 Časopis *Orol* s podtitulom „časopis pre zábavu a poučenie“ vychádzal raz do mesiaca v období 1870 – 1880.

17 *Obzor* („noviny pre hospodárstvo, remeslo a domáci život“) vychádzali v období 1863 – 1886.

18 *Letopis Matice slovenskej* bol oficiálnym orgánom Matice slovenskej, vychádzal v období 1864 – 1875.

19 Pozri pozn. č. 16, v dokumente č. 2.

20 Išlo o Slovenský letopis *pre históriu, topografiu, archeológiu a etnografiu*. Tento štvrtročník vychádzal v období 1876 – 1882. Jeho redaktorom bol F. V. Sasinek.

21 auktorita: autorita

22 Jozef Ludovít Holuby (1836 – 1923), národný dejateľ aktívny vo viacerých sférach kultúrneho a vedeckého života. Zvlášť vynikal v botanike.

23 geognózia: starší výraz pre geológiu

24 Andrej Kmet' (1841 – 1908), katolícky kňaz, národovec, vedec, prvý predseda Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Jeho vedecké aktivity boli natolko všestranné, že sa právom označuje za polyhistora. Uznanie zo strany vedeckej komunity však získal predovšetkým v botanike. Bol tiež mimoriadne aktívny na poli organizovania vedeckých aktivít v slovenskom národnom hnutí.

8. HURBAN VAJANSKÝ, Svetozár. Živá starina II.

Živá starina.

II.

Lamanský¹ vo svojom vyše uvedenom článku² podal nám nie program, ale nastínil svojím svobodným, duchaplným spôsobom ducha a vnútorný smysel práce, národ dvíhať a osvecovať majúcej. Pod živou starinou vyrozumieva (aspoň tak sme ho pochopili) študium v národe žijúcich osnov v tom najširšom smysle. Áno, i to je starina, ale starožitnosť, ktorá siaha i do dnešného žitia, a tak žije, ale zomreť môže, hovorím, *zomreť môže*, keď si ju národ nevšimne, keď jeho učenci nepousilujú sa vedecky spracovať a ku vedeckému povedomiu priviesť.

Lamanský píše: Vo vede nemali sme ešte ani Puškina,³ ani Gogoľa,⁴ ani Glinku,⁵ (to jest, že umenie malo väčších ľudí, než veda). Veľká časť vedeckej literatúry o Rusku je nie ruská, než nemecká. Aby vyšlo sa z takého zástoja, potrebné je prehliadnutie starých a utvorenie nových programov a lepšia organizácia celého radu systematických robôt po študium Ruska vo všetkých ohľadoch. Treba preštudovať kraje. Ku poznaniu národa treba mnoho, veľmi mnoho. Treba poznať nielen historiú ruskú, ale i jazyk (v širokom smysle)[.] anthropologiu, psychologiu, literatúru i umenie, historiú ľudového práva a národného hospodárstva, prírodu kraja (minerologiu, botaniku atď.), ale predovšetkým zdravý smysel. Úloha národovedy, študovania národa, to jest určitého, historicky i národne ohraničeného spolku tisícich, millionov duší. Poznávanie národa je nauka *čisto národná*, ona musí brať si pred seba určitý národ.

A aký je program pri práci tejto: I. *Treba študovať fyzické vlastnosti, zovnútornosť*.⁶ Tu treba vedieť, či je ľud autochtonný, rast a barva ľudu, forma lebky atď. II. *Rozumový a mravný vývin*. Tu treba načrtať charakter, živosť, dojmy atď. III. *Zvyk, národné podania, pamätníky* (hry, obrady, kroj, nazvanie inštrumentov, hospodárskych i remeselníckych nástrojov, jedení, slov zvláštnych (nadávky, zaklínania). IV. *Domáci byt*: všetko čo vzťahuje sa na dom a žitie okolo neho. Obyčaje atď.

1 Vladimír Ivanovič Lamanskij (1833 – 1914), ruský slavista a vplyvný slavianofil.

2 Ide o programový článok nového periodika *Živaja starina*, ktoré vzniklo roku 1890 a redigoval ho V. I. Lamanskij. Vajanský na tento text reagoval dvojdielnym článkom v *Národných novinách*. Na tomto mieste publikujem len jeho druhú časť, keďže táto sa bezprostredne týka problematiky inštitucionalizovania vedy. V prvej časti Vajanský rozvíja pozoruhodnú teóriu o nepotrebnosti historického výskumu. Pozri: VAJANSKÝ, HURBAN, Svetozár. Živá starina I. In *Národné noviny*, roč. 21, 27. 11. 1890, č. 139, s. 1.

3 Alexandr Sergejevič Puškin (1799 – 1837), významný romantický básnik a prozaik.

4 Nikolaj Vasilievič Gogol' (1809 – 1852), významný romantický ruský spisovateľ.

5 Michail Ivanovič Glinka (1804 – 1857), významný ruský hudobný skladateľ.

6 zovnútornosť: vonkajšok, zovňajšok

Vo veľkých črtách všetko toto potrebné je i u nás, aby sme zveličili našu národnú osobnosť, aby z nás vykrojil sa obraz. Veľmi rád napísal bych študium: „Národ čo umelecký predmet“, thema, o ktorom som mnoho premýšľal, ale nenašiel času a dát. Ani nemožno napísať taký článok bez hore udaných ethnografických pomôcok. Pre Boha, soberme sa už raz k takejto práci. A čo je hlavné, ku systematickej. Nenechajme o samote pracovať našich Holubych,⁷ Kmeťov,⁸ Sytniaskych,⁹ Klempov,¹⁰ Vlčkov,¹¹ Czambelov,¹² Riznerov!¹³ Čo pomáha všetok jích trud¹⁴ osamelý, proti masse materiálu, stojaceho pred nami ako hora vysoká, ako Inovec, všetkých vrchov otec! Kde že je nomenklatúra našich hôr, riečok, výmolov, strání, pirt¹⁵? Kde to môže jednotlivec posbierať? Kde že sú dáta o ľudovom hospodárstve? Kde je dialektológia? Kde sbierka provincialismov? Kde všetko to, čo *žije*, čo je ešte medzi nami, žije a neide do nášho soznania, do našej duchovnej komory! Boly hlasy o „vede“, o „vedeckom časopise“!¹⁶ To byly hlasy úprimné, ale bol to filius ante patrem.¹⁷ Kde aká veda, keď nemáme ešte materiálu pohromade, aký dom, keď nenanosili sme skála¹⁸? Nie, to čo my želáme, študium živej stariny, ešte nenie veda. U nás sa robí nezdoba¹⁹ s týmto slovom. Úprimne reknúc, my ešte, hynúc, vedy v prísnom smysle slova nepotrebujeme. To, čo želáme, môže vyplniť človek nevedecký, len duchovne čulý, majúci pravý smysel, pilný a akurátny. Verte mi, nútenie ku vede vedie k tomu najsmutnejšiemu úkazu: ku diletantizmu. Nútiť nedá sa k vede. To sú veterné zámky. Veda je zralé ovocie a my sme ešte ani jamy nevykopali pre strom. Diletantstvo je grmanec²⁰ a nie ovocie, je pustá hračka a zabíjanie času!

Ako hovorím, ku študiumu živej stariny netreba nám vedy v prísnom smysle slova (a také slová, ako „veda“, „poesia“ musia brať sa voždy²¹ exaktne, v prísnom smysle slova), len poznanie, jasný um a živý interest pre vec. Ved' je to pekne a slúži nám ku cti, *keď z nášho národa vylúpili sa takí exaktní, veľkí vedátori-specialisti,*

7 Pozri poznámku č. 22 v dokumente č. 7.

8 Pozri poznámku č. 24 v dokumente č. 7.

9 Pozri poznámku č. 36 v dokumente č. 2.

10 Zrejme: Ján Klempa (1839 – 1894), národnokultúrny pracovník, publicista, historik katolíckej literatúry, zberateľ ľudovej tvorby.

11 Jaroslav Vlček (1860 – 1930), literárny historik, autor syntéz dejín slovenskej literatúry.

12 Samuel Czambel (1856 – 1909), jazykovedec, zberateľ rozprávok; jeho jazykovedné dielo malo kodifikačný charakter. Bol zamestnancom uhorských vládných inštitúcií.

13 Ľudovít Vladimír Rizner (1849 – 1913), učiteľ, historik, folklorista a predovšetkým bibliograf. Jeho *Bibliografia slovenského písomníctva do roku 1900* je dodnes základným dielom slovenskej bibliografie.

14 trud: práca, námaha

15 prt: úzky chodník vyšliapaný zverou, dobytkom

16 Toto je jasný odkaz nasmerovaný k aktivitám Andreja Kmeťa.

17 filius ante patrem (lat.), syn pred otcom, t. j. ešte nenastal čas na „vedu“ a „vedecký časopis“.

18 skála: skaly, materiál na budovanie

19 nezdoba: nezbeda

20 grmanec: znetvorený ovocný plod

21 voždy: vždy

ktorých i svet uznal. Ale verte, je to iba oprávnená národná, ideálna hrdosť, tešiť sa takým zjavom, a títo mužovia sú a zostanú ešte na dlho osamelými, vne²² národného kapitálu stojacimi majákmi. Jích svetlo žiari široko-dáľecko, ale pod nimi tma, v jích okrese šero. Nám je drahý Holuby! My pred ním kloníme hlavy, a ďakujeme Bohu, že nám ho poslal a udržuje; my obdivujeme jeho ohromnú, prísne vedeckú potenciú na poli botaniky, my tešíme sa, a sme hrdí, že uznáva ho svet; ale drahý nám je nie preto, že jeho meno známe je v Nemecku, Dánsku, Anglii, ale menovite preto, že prispel veľkým vzáctnym materiálom ku slovenskej ethnologii, ethnografii, folkloru, archeologii, to jest, že patrí medzi prvých delníkov na poli zanedbanej živej stariny. To prvé vyzdvihuje našu národnú márnosť, oprávnenú, peknoduchú; to druhé je práve tak vysoké, ale nadto pre dom náš cenné a prepotrebné.

My by sme s vedátormi ani nevystačili, kde nám jich nabrat'! Ale umných a nadaných ľudí máme dost'. Jestli títo zorganizujú sa a budú pracovať na poznaní národa nášho, vykonajú i bez politikánstva veľký, spásonosný čin pre svoj národ.

Toto už nie sú oduševnelé slová a frázy: toto je cieľuprimeraný, možný, ľahko splniteľný návrh. Na pr. naše museum²³ mohlo by ihneď počať. Keď len zachová doposlané materiály, už mnoho vykonalo. Dá Boh, že nám príde človek, čo to potom roztriedi a systematicky usporiada: ale zachované a posbierané to bude na každý prípad. Vezmime: od zajtra počnú dochodiť na správu musea pri „Dome“²⁴ zo všetkých strán nomenklatúry krajov, dolín, vrchov, stráň, honov, pašienkov. Povedzme, ihneď to nebude systemisované. Ale behom troch rokov bude tu materiál, nad ktorým poteší sa každá duša. Príde vedátor – a z materiálov vyrásť môže veľké dielo. Ale teraz? Jako si pomôže, keby i bol taký vedátor? Nechá všetko tak, alebo spraví niečo nedokonáľeho, kusého – jedným slovom diletantského, a čo by mal hlavu, jako mericu, a bol vedátorom všetkých vedátorov. A tak je to vo všetkých odvetviach poznania národa (ethnografie), tak je to so všetkými pokladmi našej slovenskej živej stariny. Chyťme sa raz do práce, a pôjde to, jako po masle. Čin stojí niečo, nie vzdychanie po jakomsi Thule²⁵ vedeckom. Ved' máme priamo klassické príklady, mužov tak ideáľno jasných, neunavených (jako náš geniáľnou nalezavosťou obdarený Kmet' preňčovský²⁶). Pomáhajme jim, a hlavne,

22 vne: zvonku, mimo

23 Múzea pri „Dome“. „Dom“ resp. Národný dom bol po skonfiškovaní budovy Matice slovenskej najvýznamnejším centrom kultúrnych aktivít martinských národovcov. Táto inštitúcia bola organizovaná na spoluvlastníckom základe, keď jednotlivé podiely vlastnili slovenskí národovci, ktorí určili na jeho postavenie svoje finančné prostriedky. Stavať sa začal roku 1887 a slávnostne bol otvorený roku 1890. Pri „Dome“ bola zriadená bibliotéka a múzeum. Podrobnejšie pozri napr.: SOKOLÍK, Viliam. *Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry. Knižnica Národného domu a Muzeáľnej slovenskej spoločnosti 1890 – 1927*. Martin : Matica slovenská, 1966.

24 Pozri poznámku č. 23.

25 Thule: v rámci geografického myslenia v antickom Grécku išlo o najsevernejší obývatel'ný ostrov. Na tomto mieste ide o vrcholné méty vedy.

26 Andrej Kmet' pôsobil na fare v Prenčove v rokoch 1878 – 1906.

koncentrujme tú činnosť nezištnú, peknoduchú, originálnu a požehnanú. Ved' taká práca bude duševným pôžitkom i pre samých sberateľov a siliť v nich bude lásku k národu a bude jim dávať tú blahú vnútornú spokojnosť, ktorú dáva práca nezištná, majúca vysoké ciele. Dost' bolo diletantizmu, chytíme sa diela.

Museum pri „Dome“ dáva možnosť centralizovať takúto prácu.²⁷ A tak odpadla by jedna ťažkosť: ono má miesta dost', i príslušnú opateru.

Milujme ľud svoj činom. Nech živá starina stane sa nám blahým prameňom vyvýšeného, slávneho a opravdového života slovenského a čisto národného. Tak stane sa činiteľom i v politickej borbe.

Svetozár Hurban Vajanský

Zdroj: Živá starina II. In *Národné noviny*, roč. 21, 29. 11. 1890, č. 140, s. 1.

²⁷ Vajanský neskôr tento program pre múzeum pri „Dome“ konkretizoval podrobnejšie, pozri: V[ajanský]. Návrh plánu pri sbieraní etnografických dát pre Museum „Domu“ (dľa programu geografického spolku v Petrohrade). In *Národné noviny*, roč. 21, 6. 12. 1890, č. 143, s. 1-2.

9. KMEŤ, Andrej. Floristom slovenským.

Floristom slovenským.*

Od *Andreja Kmeťa*.

Želel som veľmi, a želiem dosiaľ, že svojho času, keď započal som botanisovať, nemal ma kto upozorniť na zamieňacie spolky, s pomocou ktorých mohol som bol dávno rozmnožiť a doplniť herbár svoj. Až roku 1881 dozvedel som sa o spôsobe zamieňania čili čarania rastlín; no od toho času putuje každoročite pár sto, ba niekedy i pár tisíc našich rastlín do širého sveta, a každý rok rozmnoží sa môj herbár o niekoľko sto nových rastlín cudzozemských, áno aj z iných čiasok sveta. V mojom herbáre dobre zastúpená je flora Ameriky, Asie, ba aj Austrálie a Afriky. Výslovne hovorím o *nových* rastlinách, to jest o takých, ktoré nemal som ešte; a koľko pribudne takých, čo už síce mám, či z nášho kraja, či aj z cudzieho, ktoré teda takto tvoria síce takrečené duplikáty, avšak hodnoty sú tej, jako i nové, lebo značne napomáhajú štúdium. Keď totiž v herbáre nachodí sa rastlina len v jednom prímerku,¹ môže byť aj chybné určená; ale keď nachodí sa vo viac prímerkoch z rozličných krajov a z rozličných rúk, a keď shoduje sa tvar i názov: človek je istý. Takrečený materiál ku porovnaniu (Vergleichsmaterial) má veľmi veľkú cenu, a to najmä v terajších časoch, kde dôkladného povšimnutia nachodia nielen rody a druhy, ale i poddruhy,² odchylky, podoby a miešance³ (subspecies, varietas, forma,⁴ hybridae), natoľko, že samé authority botanické v kritických prípadoch neopovávajú sa vysloviť náhľad svoj, poťažne určiť kritickú rastlinu, kým nevidia *originál* (t. j. tú samoprúvu rastlinu alebo halúzku z nej, slovom ten prvoprúvy prímerok, ktorý dostal poťažné meno), s nímž chcú porovnať rastlinu, ktorá má sa určiť, a toto porovnanie pokladajú za nevyhnutne potrebné, aby mohli sa spoľahnúť. V kritických prípadoch nesveria sa na púhy opis (descriptio), ale chcú porovnať s originálom, alebo aspoň s prímerkom dobre určeným. Preto pre určitbu (determinatio) majú veľkú cenu takrečené exsiccata,⁵ t. j. vysušené, a často i praparované prímerky. Velikej hodnoty peňažnej dochádzajú potom také herbáre, v ktorých nachodia sa originále (originalia) vehlasných autorov. Autor je ten

* Pri poznámkovaní odborných botanických termínov som vychádzal z informácií, ktoré mi ochotne poskytla RNDr. Helena Šípošová, CSc. z Botanického ústavu SAV.

1 Situácia keď je daná rastlina prezentovaná v herbári len jednou herbárovou položkou. Pre objektívne určenie rastliny je vždy lepšie mať viac materiálu, keďže rastlina sa v rôznych fázach svojho rastu mení, resp. jeden typ rastliny môže mať viacero foriem.

2 Správne má byť pravdepodobne: poddruhy.

3 V súčasnosti sa používa termín: kríženec, hybrid.

4 Má tu byť množné číslo: formae.

5 Jednotné číslo: exsiccatum (latinsky), resp. exsikát (poslovenčené) – vysušená rastlina, herbárová položka s determinovanou rastlinou. Osobitne sa cenia publikované, najmä také, ktoré majú typovú rastlinu alebo majú porovnávací význam.

botanik, ktorý dá meno rastline, a jeho meno prikladá sa za menom druhu, na pr. *Salix fragilis* L(inne),⁶ *Melampyrum fallax* Čel(akovský).⁷

Kritických rastlín medzi Phanerogamami⁸ jesto, dlá znamenitého pokroku terajšej vedy, veľiké množstvo, a nachodí sa v kruhu tých rodov, ktoré rady sa pária, čili ktoré tvoria miešance. Takéto sú rody: *Rosa*,⁹ *Rubus*,¹⁰ *Salix*,¹¹ *Mentha*,¹² *Potentilla*,¹³ *Epilobium*,¹⁴ *Nasturtium*,¹⁵ *Cirsium*,¹⁶ *Hieracium*,¹⁷ *Tilia*¹⁸ atd'. Dakol'ko odchyliek a foriem nachodí sa skoro u každého rodu, avšak najviac medzi Šípami, Maliníkmi, Vrbami, Jastrabníkmi a Metkami.¹⁹ V mojom herbáre nachodí sa Šípov do osemsto foriem (a to je veľmi málo), Maliníkov dobre vyše pol štvrta sto, Jastrabníkov 277, Vrb 200, Metiek vyše 80. Je to všetko málo, pramálo pre Europu; a kdeže sú iné čiastky sveta!

Tieto poznámky predoslal som len na to, aby som vzbudil pozornosť, jak potrebné je dať sa do spojenia s botanikmi a floristami²⁰ iných krajov, a menovite so zamieňacími spolkami. Najväčšie takéto spolky, nakoľko ich ja znám, sú: sliezsky botanický zamieňací spolok (schlesicher [schlesischer] botanischer Tauschverein).²¹ Správca oddielu phanerogamového na tento čas je MDr. E. Kugler (in Planegg, Bayern); správca oddielu kryptogamového²² W. Schöpke (Lehrer, Schweidnitz, Schlesien, Bolkostrasse). Soznam rastlín tohoto spolku, ponuknutých na čaru, činí celú dosť veľkú brošúru. Druhý podobný veľký spolok zamieňací je Linnaea (Lund vo Švédsku). Tohočasný správca pre Europu je Jozef Zitko, učiteľ v Chrudimi v Česku. Od tohoto spolku možno dostať najviac rastlín z iných čiastok

6 *Salix fragilis*: vrba krehká. Druh opísal Karl Linné (1707 – 1778).

7 *Melampyrum fallax* je podľa súčasných poznatkov synonymom pre *Melampyrum subalpinum* (Jur.) A. Kern., ktorý má slovenský názov (meno): čermel' český. Druh *Melampyrum fallax* pomenoval český botanik Ladislav František Čelakovský (1864 – 1916).

8 Phanerogametophyta (hovorovo skrátene Phanerogamy), t. j. semenné rastliny (rozmnožujú sa semenami).

9 *Rosa*: ruža

10 *Rubus*: ostružina

11 *Salix*: vrba

12 *Mentha*: mäta

13 *Potentilla*: nátržník

14 *Epilobium*: vrbovka

15 *Nasturtium*: potočnica

16 *Cirsium*: pichliač

17 *Hieracium*: jastrabník

18 *Tilia*: lipa

19 „medzi Šípami, Maliníkmi, Vrbami, Jastrabníkmi a Metkami.“: „medzi ružami, ostružinami, jastrabníkmi a mäťami.“ Slovenské názvy (mená) rodov a druhov sa píšú v súčasnosti s malými začiatočnými písmenami.

20 Florista sa venuje určovaniu a súpisom rastlín na určitom území, botanik je vedec so širším vedeckým záberom. V súčasnosti je však väčšina floristov spravidla aj študovanými botanikmi.

21 Správy o činnosti tohto spolku z obdobia 1875 – 1894 sú dostupné na internete: <http://www.vifabio.de/digital-collections/botany/?abc=j> [26. 11. 2013].

22 Cryptogametophyta (hovorovo skrátene kryptogamy), t. j. výtrusné rastliny, rozmnožujú sa spórmi – výtrusmi, napr. machy, lišajníky.

sveta. – Veľmi znamenitý a spoľahlivý spolok je berlínsky (bot. Tauschverein, Berlin); správca P. Sydow,²³ Belrin, Goltzstrasse 3. – Najrýchlejšie vybavuje zámenu výborný spolok „Herbarium Europaeum“ – Dr. C. Baenitz, Königsberg in Preussen (Sackheimer Hinterstr. 27.) – Ja uvádzam len tie firmy, ktoré samy vyzvaly ma o zamieňanie,²⁴ a ktoré z vlastnej zkušnosti čo najvrelejšie odporúčať môžem. Všetky trvajú už 20–30 rokov. Mimo týchto každá redakcia bot.²⁵ novín má svoj zamieňací spolok, tak „Oesterr. bot. Zeitschrift“²⁶ Dr. Skofitz²⁷ (Wien, IV., Heugasse Nro 48); „Deutsche bot. Monatschrift“²⁸ Professor Dr. G. Leimbach, Director d. Realschule in Arnstadt, Sondershausen. Kde-tu povstávajú a zanikajú podobné spolky, u ktorých prepadávajú potom rastliny, dané na čaru, a za ne nedostane človek nič. Kto z ctených rodákov mienil by sa prihlásiť ku doktorému z týchto spolkov, na požiadanie dostane od správcov stanovy, z ktorých poučí sa o podmienkach a spôsobe zamieňania.

Drahí rodáci! Botanika od jakživa má meno scientia amabilis,²⁹ jako veda viac pre zábavu, než pre úžitok, ačpráve v terajšom veku žiadno štúdium nedá sa pomenovať neúžitocným. Aj botanika má veľkú cenu pre vlasť, alebo pre jednotlivý kraj, keď sossbierame a sostavíme floru jeho a porovnáme s krajmi inými. Dľa toho potom hovoríme, že ten alebo onen kraj má floru bohatú alebo chudobnú, zaujímavú alebo len obyčajnú. Botanika zná už i „klasickú pôdu“ v tom alebo v inom ohľade. Pre Rakúsko, by vôbec pre Nemecko klassickou pôdou je Tyrolsko, Švajčiarsko, a menovite velebné Alpy. Ináč pôdou klassickou (locus classicus)³⁰ pre istú rastlinu menuje sa ten kraj, z ktorého jej originál pochádza. Sliezsko menuje

23 Paul Sydow (1851 – 1925), okrem organizačných zásluh na rozvoji botanickej vedy bol známy predovšetkým ako mykológ.

24 Toto je jeden z dokladov skutočnej erudovanosti Kmeťa v odbore botaniky. Spomenuté zamieňacie spolky boli totiž mimoriadne prestížne. Je napr. príznačné, že v hesle „herbár“ v prestížnej desiatzväzkovej *Real-encyclopädie der Gesamten Pharmacie* sa spomína osem takýchto spolkov, pričom všetky štyri uvádzané Kmeťom sú medzi v nimi. Pozri: SYDOW, [Paul]. Herbarium (Herbarium vivum, Hortus siccus). In *Real-Encyclopädie der Gesamten Pharmacie. Fünfter Band. Gracilaria – Knoblauchöl*. Wien ind Leipzig : Urban & Schwarzenberg, 1888, s. 207. Citovaná encyklopédia je dostupná na internete: <http://digisrv-1.biblio.etc.tu-bs.de/dfg-files/00035598/DWL/> [26. 11. 2013].

25 bot.: botanických

26 *Oesterreichische Botanische Zeitschrift : Organ für Botanik und Botaniker*. Toto periodikum je dostupné na internete: <http://www.biodiversitylibrary.org/bibliography/40988#/summary> [26. 11. 2013].

27 Alexander Skofitz (1822- 1892), farmaceut a botanik. A. Skofitz pôsobil v zamieňacom spolku Wiener botanischer Tauschverein, porovnaj: SYDOW, Herbarium, s. 207.

28 *Deutsche botanische Monatschrift : Zeitung für Systematiker, Floristen und alle Freunde der heimischen Flora*. Toto periodikum je dostupné na internete: <http://www.biodiversitylibrary.org/bibliography/61040#/summary> [26. 11. 2013].

29 Scientia amabilis: láskyhodná, milá, obľúbená veda. Tento termín je často prisudzovaný Carlovi Linné.

30 Termínom „locus classicus“ sa označuje miesto (lokalita), z ktorého pochádza rastlina prvýkrát opísaná pre vedu ako nový taxón. Slovenský preklad „klasické nálezisko“ sa v botanike prakticky nepoužíva, je vžitá latinská pomenovanie.

sa už *vlastou botanikov*, lebo splodilo najviac botanikov, a podľa toho nielen že je v každom ohľade najdôkladnejšie preskúmané, ale vydalo aj epochálne diela botanické, a má i najväčší zamieňací spolok.³¹

Botanika, jakožto scientia amabilis, podáva velice milý pôžitok a vyrazenie jak botanikovi, tak i floristovi, lebo nikde nenie samotný, ale všade stretáva sa so svojimi malými priateľmi, s najrozmanitejšími totižto rastlinkami; na púšti, na bralách a v priepastách nachodí svojich starodávnych známych alebo robí nové známosti, a neraz zatrepoce mu srdce radosťou, jako keďby stisol ruku starému kamarátovi. S každej vychádzky spiecha s radosťou domov, aby jak starým tak novým hosťom vykázal miestečko v herbáre svojom. – Botanika oboznamuje nás so vzácnymi ľuďmi. Také priateľstvo obľahčuje najmä počiatočníkom a dilettantom aj určovanie rastlín. Zkúsenejší usporí menej zkúsenému pomocou svojou mnoho práce, ba mnoho múk. Zvlášte chybné určenia, zo škôl donesené, veľmi hatia počiatočníka. Na pr. my v gymnásiume menovali sme každú Knautiu Scabiosu Columbariou;³² a čo to mne pozdejšie dalo práce, kým som sa presvedčil, že my Scabiosy Columbarie ani nemáme. Scientiou amabilis je botanika i z toho ohľadu, že je prívetivá, uznanlivá a slušná ku každému, nech by patril na pr. ku ktorémukol'vek malému národu: jeho reč, jeho náleziská najdú úcty. Tak v nemeckých botanických dielach (a Nemci sú ináč dost' netolerantní) mená a náleziská tlačené sú príslušným pravopisom. Jako napíše Čech, Poliak alebo Slovák, tak vytlačia, a nežiadajú officiósne mená, jako inde. Neraz robia si sami Nemci medzi sebou výčitky, že sú náleziská slovanské v nemeckých dielach chybné tlačené, a nakladajú kníhtlačiarom, aby si zaopatřili na pr. mäkké písmy slovanské. Ó, keby sme všade našli toľko úprimnosti a amability!

No botanika nenie jedine milou zábavkou, ona je aj užitočná; ľala, veď na rastlinstve záleží hospodárstvo; a na rastlinstve ešte i teraz spočívá z veľkej čiastky lekárstvo. Keď ja čítam o daktorej rastline, že je užitočná jako liek pre človeka alebo pre dobytok; alebo čítam, jaká je znamenitá na krm: keď ju nepoznám, čo mi prijde z toho, že ju kniha chváli a odporúča? Ale keď ju po mene botanickom poznám, len vtedy mám z knihy osoh, lebo poťažnú rastlinu vyhladáam si a upotrebím jako krm alebo liek. Jestli sám nepoznám, idem k botanikovi alebo k floristovi, a ten povie mi, či nachodí sa v našom kraji, alebo mi ju aj ukáže. Mňa stálo by to veľa práce, zistiť si tú alebo onú rastlinu, kdežto jemu je to hračkou, keď je on v tej vede ako doma. Jako zle je človeku, keď má v noci niekam ísť a nemá lampáša pri ruke: tak zle cíti sa neraz človek v pospolitom živote, keďby sa rád na niečo opýtať, a nemá sa koho. Jak dobre je človeku, keď lampáš visí vždy na porúdzi a môže ho kedykoľvek sosňať: tak dobre padne neučenému, alebo jedným slovom, neodborníkovi, keď má pri ruke botanika alebo floristu a toho môže

31 Vyššie spomenutý Schlesischer botanischer Tauschverein.

32 Scabiosa columbaria: hlaváč fialový. Rod Knautia má slovenský názov (meno): chrastavec. Tieto dva príbuzné rody rastlín sa dajú ľahko pomýliť.

sa opýtať. Vtedy uzná, že i botanika má cenu, cenu sprostredkujúcu. Za čo by si nedal neraz, keď ti je dobytčá choré, a treba mu rýchle pomáhať, keby ti mal kto naponáhle povedať, čo sú to za byliny, ktoré kniha lekárska udáva jako istý liek. Tuto bude na mieste zaznamenať, že mnohí mylne myslia, jako by botanika bola už hotovým lekárstvom. Mne samému prihodilo sa už koľko ráz, že nielen pospolití a neučení ľudia, ale i učené páni opýtali sa ma, že nielen pospolití a neučení ľudia, ale i učené páni opýtali sa ma, že či aj liečim; alebo že či ja všetkým zelinám viem aj úžitok? Týmto odpovedal som, že nie; lebo veď lekárstvo je osobitná veda. Botanika a lekárstvo sú tak rozdielne a tak rozsiahle dve vedy, že jeden človek, a čo by bol jak geniálny, nevládze ich obsiahnuť. Jeden jedno, druhý druhé, jako sa hovorí, že všetci ľudia všetko vedia. Ľudia svojimi učenosťami a známosťami doplňujú sa tak, jako remeselníci. Beda tomu, kto si sám všetko zhotoviť musí! Ten sa zje a zoderie veľmi skoro. Lekári, a zvláštne lekárnici, ktorí sú doplňujúcou čiastkou lekára, učia sa botaniku, ale z nej len toľko, čo je im potrebné; učia sa poznať asi dvesto rastlín oficiálnych; lež každá jedna z týchto liečivých rastlín môže mať dvadsať, tridsať úplne podobných; a keď oni nepoznajú tieto podobné, nevládzu zpomedzi nich ani tú pravú vybrať. Pre potvrdenie odvolávam sa na nášho vehlasného Holubyho,³³ ktorý vo svojich príspevkoch ku flore nitrianskej spomína lekárnika, ktorý po lúkach sbieral udajne Arniku,³⁴ no len botanik (Holuby) vládal ho osvietiť, že sbiera rastlinu úplne obojetnú,³⁵ *Cinerariu arvensis*, ktorá pravda trochu nanáša sa na Arnicu. Sám dostal zpoza Hrona Inulu britanniku,³⁶ s tým doložením, že z nej istý učiteľ robí Tinktúru Arnicae. Iný, farár, homöopata,³⁷ chválil sa mi, že si sám robí Tinktúru Arnicae. A kde reku berieš Arniku? Mám jej vraj dost' vo dvore! Bolo to Vľčie jablko (*Aristolochia Clematitis* L.).³⁸ Nedivme sa potom, že sami tí, čo predávajú Tinktúru Arnicae, keď sa porania, neupotrebnú jej pre seba, lebo vedia, že nemá sily liečivej, ba v podakto-
rých prípadoch môže byť i nebezpečná. A to všetko preto, že patriční dorábateelia neporadia sa botanika. Vo všetkých veciach je to potrebné, ruka v ruke a plece k plecu. Netreba za malicherné považovať dost' nič, lebo i veľké veci pozostávajú z atomov!

Naše prostonárodné príslovie hovorí, že „babka k babce, budú nohavice, aj kapce“. Zakladáme si museum, my slabí, chudobní, odsotení, potlačení a olúpení; pre to museum je obetovaná, jako známo, moja sbierka, ktorá však, bohužiaľ, neobsahuje v sebe všetky rastliny z nášho milého Slovenska, tým menej každú rastlinu zo všetkých kútov užšej domoviny našej, našich chudobných, ale krásnych plánin, vrchov, hôľ a dolín. V týchto nepočetných záhyboch skrýva sa nepočetné

33 Pozri pozn. č. 22 v dokumente č. 7.

34 Arnika na území Slovenska nerastie. Táto rastlina má liečivé účinky.

35 obojetná: falošná

36 *Inula britannica*: omam britský

37 homöopat: homeopat

38 *Aristolochia clematitis*: vlkovec obyčajný

množstvo lúbezných dietok Flory, ktoré posbierať sluší nám Slovákom. Skoro zodratá je výpoveď, že naše Tatry kryjú veľiké poklady, za to však sobsbieraného nieto nič či z oboru botaniky, či zoologie, či geologie. Znalcov v každom ohľade málo, ku ktorým v daných potrebách o svetlo mohol by si sa utiekať, kdežto predsa teraz najpopulárnejšími predmetami sú vedy prírodné. Nebude nám to hnaba, keď od cudzozemcov musíme sa dozvedať, čo nachodí sa u nás? A tým väčšími musíme sa zapáliť, čítajúc prekrútené mená vrchov, riek, dolín a ďahov³⁹ po chotároch. Tak roku 1868 prešiel našimi krajmi istý Ilse,⁴⁰ a „in silva, quam dicunt Wisloukts, ad Hradek vallis Vagi fluminis“⁴¹ našiel šíp, ktorý známy je pod menom Rosa Ilseana Crép.⁴² Nech mi teraz povie dakto, či to meno Wisloukts môže byť správne udané? Slovák takéto mená netvorí, a tu nebudaj Vysloky (P. Križko) spotvoril cudzozemec na nepoznanie. A takýchto nestvor môžeme mať hneď dosť, nech len oboria sa cudzozemci vo väčšom počte k nám, čo v krátkom čase môžeme očakávať, ponevác tí, nazdavajúc sa, že sú doma už hotoví, pôjdu vedecké výboje robiť a vedeckú slávu hľadať do súsedov. Dôkladne oni síce žiaden kraj náš preskúmať nemôžu, lebo preskúmať kraj, to nedá sa ani myslieť jedným „výletom“, ani nie za jeden rok; tu treba roky a roky, a každý rok 50–100 väčších-menších vychádzok; alebo, ponevác „veľa očí veľa vidí“, treba viac sberateľov a pozorovateľov, ktorí spojenými silami aj pri menšom (menej intenzívnom) namáhaní môžu jeden kraj dosť dôkladne preskúmať i za niekoľko rokov, ačpráve i po rokoch vyskytne sa ešte vždy niečo nového, čoho človek alebo dosiaľ si nevšimnul, alebo čo nespaturuje každoročite na tom istom mieste.

Pri prírodovedeckom skúmaní nielen že doplňuje sa jedno odvetvie druhým, ale často možno dosiahnuť i takého cieľa, o ktorom sa ani nesnívalo. Že jedno odvetvie doplňuje sa druhým, to môžem z vlastnej zkušnosti potvrdiť. Neraz, sbierajúc byliny a huby, a zazrúc brúka alebo slimáka neobyčajného, vzdychol som: Keby som ťa mal pre koho vziať! Zoolog sotva najde ťa tak snadno alebo v toľkomto počte, lebo ten neprizerá sa tam, kde florista; a naopak, zoolog mohol by botanikovi zavše poradiť rastlinu, ukrytú tam, kde on hľadal živočichy. To isté platí aj v geologovi. Naši ľudia, jako nádenníci, oberajú sa veľa lámaním kameňa, pričom musia odsádzať zem. Nemenujem ich ja za to geologmi, ani nepriróvnávam ich k nim; len toľko poznamenávam, že práca takáto neomylné zaujíma geologa, ale nie botanika; botanik ta ani nejde, a predsa mal by po čo; a preto geolog môže ho tam nahradiť. Ja upozorňujem našich ľudí, aby pozorovali pri

39 ďah: miesto, cesta, smer

40 Hugo Ilse (1835 – 1900), nemecký botanik, ktorý v rokoch 1867 – 1868 podnikol botanický výskum v Tatrách a ich okolí.

41 V lese, ktorému hovoria Wisloukts, na Hrádku v údolí rieky Váh.

42 Túto ružu pomenoval François Crépin (1830 – 1903), zrejme podľa vyššie spomenutého H. Ilseho. Rosa ilseana Crép. (ruža Ilseho) je podľa súčasných poznatkov synonymom pre druh Rosa glauca Pourr.: ruža sivá. Za túto informáciu ďakujem RNDr. Jánovi Klimentovi, CSc. z Botanickej záhrady UK v Bratislave.

kopaní či na staré nástroje, či na huby podzemné: a tak prišiel som v našom kraji k hubám, *Rhizopogon niveum*,⁴³ na meter pod zemou rastúcim. Že pri kutaní prírodovedeckom možno hapnúť i na starožitnosti, rozumie sa samo sebou. Avšak na iný predmet ešte upozorniť chcem. Žiadame si mať posbierané názvy vrchov, dolín, brál, kotlín, priepastí, áno všetkých možných d'ahov a kútov po chotároch, lebo v týchto starožitných menách ukryté sú perly etymologie a dôkazy autochtonie.⁴⁴ Takým mechanickým spôsobom to posbierať, aby nám dakto jednoducho diktoval: i tak možno nakoľko natoľko docieliť. No prírodoskúmateľ, ktorý musí si značiť náleziská, prinútený je spytovať sa ľudí, jako volajú ta alebo ta; pritom pozná i chotár, a keď by vyzval dakoho, aby mu mená diktoval, môže ho sám vodiť takrečeno po chotáre, vypytyjúc sa mená jednotlivých menších krajov. Jedným slovom, ale čímkoľvek zaoberal by sa človek, už toho aj k inému odvetviu ľahšie možno upotrebiť, nežli ktorý nič neštuduje. Takýto zväčša pre nič nemá smyslu. „Z pilnej ruky nádeje kvitnú,“⁴⁵ hovorí náš pevec; a my potrebujeme veľa pilných rukú, veľa pilných nohú, veľa pilných očí, veľa pilných umov, lebo máme si veľa usporiadať vo vlastnom dome, ktorý rozbúrali nám, jako keď včeličkám medveď zje med i s – kráľovnou. Ja tuto mluvím, pravda, len o botanike, aby tí, ktorí zaoberajú sa ňou, pracovali k jednému spoločnému cieľu, že by naše museum dostalo v krátkom čase herbár taký, v ktorom bola by zastúpená a znázornená kvetna slovenská čo možno najlepšie a najúplnejšie. Spojenými silami teda ku jednotnému cieľu; rozdelenými úlohami pre všetky kraje, v ktorých vykázal nám Boh pole účinkovania. V slobodných hodinách i pri inom zaneprázdnení veľa možno vykonať. Dobrá vôľa prispeje všade. Aj z maličkých, skrovnučkých dôchodkov, jako sú naše, možno vykonať veľa, keď človek chce. A keď je už dosvedčené, že zamieňanie, čili čaranie rastlín veľmi napomáha a obľahčuje určovanie našich vlastných nálezov: ja ponúkam čaru všetkým bratom, ktorí mali by duplikáty, či phanerogamov či kryptogamov. Phanerogamov síce teraz nemám veľkú zásobu, ale tým väčšiu kryptogamov, menovite húb, ktorými oberám sa na tento čas intenzívnejšie. Týchto mám zásobu ohromnú. Ináče, môj kraj ani nemôže sa honosiť zriedkavými alebo krásnymi bylinami, jako na pr. Hole bystrické, alebo vápence turčianske; a keďby sme nemali také množstvo a tak prekrásnych rozmanitých šípov, jakých nenachádza sa snád' nikde inde v jednom neveľkom kraji (do tristo foriem!): tak by sme s phanerogamami slabo revusovali. K tomu, čo týka sa kryptogamov, a menovite húb, jak veľkých tak mikroskopických: bohatosť a rozmanitosť naplňuje podivením mojich priateľov botanických, a sbieram ich snád' len od

43 V súčasnosti nie je jasné, akú hubu meno *Rhizopogon niveum* predstavuje, pozri: MARTÍN, M. P. Collections in Institutional Herbaria listed as *Rhizopogon*, but not belonging to this Genus. In *Acta Bot. Barc.*, 44, 1997, s. 8.

44 Kmeť bol stúpencom teórie o autochtónnosti Slovákov.

45 Ide o fragment z Předzpráv Kollárovej *Slávy dcéry*: „Ne z mutného oka, z ruky pilné naděje kvitne, tak jen může i zlé státi se ještě dobrým.“ Dielo je dostupné online, napr. na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/142/Kollar_Slavy-dcera/1 [30. 11. 2013].

troch rokov, a toho roku najmenej. Ja prijmem, áno prosím, jak phanerogamy, tak aj kryptogamy, a nahradím zo svojich zásob, pokiaľ postačia. Prijmem jak určené, tak neurčené, a podľa svojich síl a známostí budem sa usilovať aj určiť.

Povie snád' niekto, že toto vyzvanie je už opozdené, keďže teraz nikto botanisovať nemôže; no ja držím ho za predčasné, lebo ľala ani sa neobzreme, môžeme botanisovať i na phanerogamy; či je marec tak ďaleko?⁴⁶ Ak ho totiž dožijeme! Na kryptogamy však možno vychádzky menšie robiť aj v zime; mochy,⁴⁷ huby na hnilom dreve, lišajníky na bralách a na stromoch: možno sbierať časom a miesty aj v zime. Či nezatúži usedený človek prejsť sa aj v zime a nassať sa zdravého povetria? A tu na prechádzke hodzte skúmavým okom po stromoch a po bralách pri hradských a chodníkoch. Lišajníky a mochy práve vo vlhkej povetrnosti jasenej a jarnej najlepšie rastú a plody ukazujú. Ale hovorím, že treba skúmavým okom prizreť sa dôkladne; treba hľadať na jedno miesto, kde dačo jesto, dlho a pilne, aby sa človek rozhladel, a aby oko privyklo. V pivniciach rastú aj útle huby aj v zime na hnilom dreve a na hnilých zeleninách; to isté platí o jaskyňach a baňach. Na jar však každý, kto má náklonnosť ku scientii amabilis, môže pre dištrakciu⁴⁸ započat' sbierať phanerogamy, obyčajné, najbližšie okolo domu, aby nezavadzaly v tobole,⁴⁹ keď zďaleka niest' musí také, ktoré nerastú v záhradách alebo na blízkyh lúkach. Malú zásobu môže človek doniesť i v ruke alebo vo vačku; väčšie zásoby potrebujú tobolu botanickú, záležajúcu z dvoch dasiek⁵⁰ lepenkových, medzi ktoré vezme sa väčšia alebo menšia zásoba obyčajného novinkového papieru. Plechovice, jaké predtým potrebovali botanici, nie sú praktické, lebo či prázdne či plné, sú rovnak veľiké a nespratné, a rastliny v nich pohúžvajú a polámu sa. Medzi papierami však zachovajú sa rastliny svieže i do tretieho dňa, natoľko, že puky vykvitnú; lebo listy pustia rosu a občerstvujú rastlinu. Pre pohodlnejšie nosenie musí byť tobola opatrená remeňami.

Botanisovanie spojené býva i s namáhaním, najmä keď človek ďaleko sa vyberie, alebo vrchy a bralá a priepasti skúma. Ale či jesto „koláče bez práce“? Také ustávanie odmení nielen potrebná komocia,⁵¹ ale i mnoho iných pôžitkov. Turisti navštevujú vysoké vrchy jedine pohybovaniu k vôli, pričom kochajú sa i v peknom výhľade na pekné romantické partie. Tých zaujímavých romantických partií vidí florista snád' najviac, a dosiahne ešte o jeden cieľ viac, než turista.

Od botanisovania, viac než namáhanie, odstrašuje to, že sbierky kazia mole. Ačpráve i proti molom už jesto prostriedky: predsa, koho odstrašily by tieto, ten v obore prírodných vied a paläontologie môže si najst' aj taký predmet (staré mince, lastury, skameneliny, kamene atď.), ktoré „mole nekazia“. K ochrane húb,

46 Tento text vyšiel v januárovom čísle *Slovenských pohľadov* (1892).

47 moch: mach

48 dištrakcia: rozčlenenie

49 tobola: prenosný obal na nazbierané rastliny

50 „záležajúcu z dvoch dasiek“: pozostávajúcu z dvoch dosiek

51 komocia: pohodlie

najmä väčších, odporúčam jednoduchý prostriedok, ktorý každý pri ruke má, totižto petrolej. Ja natrovil som sa mnoho na otravu „Mercurius corrosiom“,⁵² a bez výsledku, až chytil som sa sám od seba petroleja. Hubu, či v zime či v lete, donesie človek už domov nakazenú alebo vajíčkami alebo červíčkami, alebo doma nakladú do nej vajíčka malé motýliky, psotami menované, ktoré aj v zime lietajú do svetla. Kde jedna taká psota sa zjaví, tam je už zle, a i jednej treba predísť, lebo jedna nanesie vajíčok i do päťdesiat. Ona príde síce aj zvonku, ale hubu natretú petrolejom nenavštívi. Doktoré huby nivočia chrobáčky; i tieto usmrtí petrolej.

Zdroj: *Slovenské pohľady*, roč. 12, 1892, č. 1, s. 25-31.

52 Mercurius corrosivus: sublimát HgCl₂

10. KMEŤ, Andrej. Naše museum

Naše museum.

Aj v týchto novinách bola pripomenutá návšteva pánov ministrov v Štiavnicí pri otváraní novej budovy akademickej.¹ Každý seriózny človek želim za svetovým chýrom štiavnickej akadémie,² a pozrúc na novú budovu, vzdychne v sebe: Kým bola akadémia svetochýrna, spokojná bola v skromných domoch; keď utratila chýr svetový, potrebuje budovu nádhernú. Prichodí mi na um, čo nedávno písali maďarské časopisy o universite peštianskej (snáď z príležitosti svetového škandálu plagiatského filozofa), že voľakedy pôsobily na nej svetové authority, ktoré daly universite chýr, ale teraz že je potrebné, aby universita dala chýr učbárom. Teraz holá budova musí plátať chýr akadémie štiavnickej.

Z tých dávnych dobrých časov akadémie štiavnickej, keď Štiavnica a ostatné naše hornouhorské mestá, a vôbec Horniaky vývodily nad Dolniakami, kde boly pustý a všetko skoro pusté: mohla aspoň jedna dobrá pamiatka ostať pre terajších sedem chudých rokov,³ a síce jedno v e l i k é m u s e u m, o t v o r e n é o b e c e n s t v u. V Štiavnicí, podľa jej chýru a bohatstva, podľa množstva učbárov, poslucháčstva, úradníctva a vôbec vzdelaného sveta: malo od dávna stáť museum bohatšie, než je teraz peštianske; malo mať budovu, aspoň jako je terajšia nová akademická budova; Štiavnica mala mať pospolitosť, aspoň na štyri míle dookola, s museálnymi zbierkami dobre obznámenú, ktorá pospolitosť i v najnižších svojich vrstvách bola by mala mať jaký-taký pochop o cene predmetov zbierkových, a dľa toho, či vodičstvom turistov, či inou prácou bola by si mohla aj niečo zarobiť. Z tohoto všetkého, po storočnom jubileume akadémie štiavnickej, nieto ničoho, leda – priestor a príležitosť k úsilnej práci, ktorá pri terajších oblahčených okolnosťach v krátkom čase môže stvoriť to, k čomu predtým nebolo by dostačovalo snáď stolieť!

Keby som mohol hovoriť o takýchto ľahších okolnosťach vzťahom na utvorenie nášho národného museuma slovenského v Turč. Sv. Martine! Keď vracal som sa zo svetovej výstavy viedeňskej roku 1873,⁴ a idúci navštívil som v Pešti nebohého

1 V roku 1892 bola otvorená nová budova Lesníckej fakulty na Baníckej a lesníckej akadémii v Banskej Štiavnici.

2 Banícka akadémia, resp. v čase kedy Kmeť písal tento text – Banícka a lesnícka akadémia v Banskej Štiavnici vznikla v roku 1762 a bola prvou vysokou školou tohto druhu na svete. V odborných kruhoch sa stala známa v Európe a v zámorí.

3 sedem chudobných rokov: ťažké obdobie, čas biedy. Pôvod tejto metafory je v Biblii, v knihe Genezis.

4 Na tejto výstave Andrej Kmeť prezentoval výšivky a čipky. Pri tejto príležitosti dostali tri výšivkárky pochvalné diplomy. Pozri: KMEŤ, Andrej. Autobiografia Andreja Kmeťa. (Napísal ju 8. apríla 1895). In MEDVECKÝ, Karol A. (ed.). *Andrej Kmeť: Rím.-katolícky kňaz, slovensky učenc, zakladateľ a prvý predseda Muzeálnej slovenskej spoločnosti 1841 – 1908*. Turčiansky

Floriana Romera,⁵ kustosa musea peštianskeho, (ktorý, mimochodom buď pripomenuto, sbieral predmety domášneho priemyslu hornouhorskeho pre výstavu), kládol mi tento veľmi na srdce, rieknuc: „Povedzte tomu Pauliny-Tóthovi,⁶ aby menom Matice podal prosbu ku správe musea krajinského: zo všetkého, z čoho máme duplikáty, dáme do Martina. Lebo vznešený je cieľ musea vidiečneho.⁷ Z ďalekých krajov kto príde obzreť si museum peštianske? kdežto v Martine aj ten napospolitejší človek obzre si zbierky a poučí sa. A musea na to sú, aby vzdelávaly obecnosť.“ Netreba podotknúť, že akonáhle prišiel som domov, bez odkladu s radosťou sdělil som tento odkaz prvému podpredsedovi Matice Slovenskej.

Tu byly prajné časy pre naše museum, keď aspoň jeden vynikajúci muž Olympu maďarskeho takto hovoril. Pravda, bol to muž práce a muž vedy, pravý kňaz, pred ktorým nebola „acceptio personarum“⁸, ale vážil si aj najmenšieho človeka podľa jeho osobnej hodnoty. Či tento šlachetný muž mal viac seba rovných za sebou a či neklamal sa v takomto predpokladaní tak, jako stúpenec jeho v inom smere, šlachetný a spravodlivý Ľudovít Mocsáry⁹: neviem. Dost' na tom, že v krátkom čase za tým shabala vláda našu Maticu, ochromiac ďalšiu prácu posvätcov veľaschopného a vysoko nadaného národa slovenskeho, nedoprajúc pospolitosti slovenskej, nie to obznámiť sa so zbierkami museálnymi a čerpať z nich vzdelanie, ale ani poučiť sa o svojom hospodárstve, aby vedela odháňať od seba hlad, pre ktorý musí utekať do Ameriky, aby sa tam učlovečila. Stáli vtedy, keď nám habali Maticu a gymnásia, na čele vlády mužovia vedy a hlbšieho rozhládu ??

Títo volajú s trónov svojej veľkej moci a ešte väčšej nadutosti: „Nenachodím Slovenska na globusi, neznám Slovák, len Maďara!“¹⁰ Naopak Florian Romer, keď prijímal čipky, výšivky a čiastky hotového rúcha ľudu nášho zo Senohradu, písal v listoch svojich: „Dosiť mám škriepku s tými, ktorí nechcú veriť, že to sedliacky zhotovili, čo sama cisárovná obdivovala („quod ipsa Augustissima mirata est!“)“ a na inom mieste predpovedal „budúcnosť toho ľudu, keď železnice všetko vyrovnajú, ktorý (ľud) teraz tolko vládze!“ (Listy potážné pôvodné ležaly na stole počas našej výšivkovej výstavky v Turč. Sv. Martine spolu i so soznamom vyznačených

Sv. Martin : nákladom spisovateľovým, 1913, s. 23.

5 Florián František Serafín Rómer (1815 – 1889), katolícky kňaz, archeológ, historik, prírodovedec.

6 V. Pauliny-Tóth bol v tomto čase prvým podpredsedom Matice slovenskej.

7 Matica slovenská sa venovala aj zbierkotvornej a muzeálnej činnosti. K matičnému múzeu pozri: ŠARLUŠKA, Vojtech. *Účasť Matice slovenskej na historickom výskume Slovenska. 19. storočie*. Martin : Matica slovenská, 1982, s. 33-46.

8 acceptio personarum (lat.), osobná zaujatosť.

9 Lajos Mocsáry (1826 – 1916), uhorský politik, známy svojím prajným vzťahom k slovenskému národnému hnutiu.

10 Tu zrejme Kmeť parafrázuje výrok Kálmána Tiszu o neexistencii slovenskeho národa, ktorý tým reagoval na interpeláciu poslanca Svetozára Miletiča v uhorskom parlamente.

* Predmety, pre výstavu určené, vystavené byly najprv v Pešti, kde si ich najvyšší dvor poobzeral.

pri svetovej výstave viedeňskej, kde aj tri ženy senohradské obdržaly pochvalné diplomy za čipky.)¹¹

Nuž, tie dobré, prajné a spravodlivé časy a okolnosti pre nás sú preč, ale umný ľud náš je tu a nepozbyl ešte úplne svojich posvätcov, svojich vodcov a zástupcov. Silou týchto svojských činiteľov, nie cudzou pomocou stvorme svoje museum v našom spoluvlastníckom „Dome“, aby sme pomocou musea nášho malého, vidieckeho, mohli vzdelávať svoj ľud, bo veď „výchova ľudu“ ešte je vždycky heslom mocných aj slabých a je ona skutočnou požiadavkou skonávajúceho devätnásteho stoloetia a bude istotne požiadavkou ešte urputnejšou blížiaceho sa dvadsiateho stoloetia!

Ku prevedeniu tejto vznešenej úlohy, jako ku dosiahnutiu všetkých šľachetných cieľov potrebné sú sily sdružené, potrebný je spolok a spoločné spolupôsobenie všetkých lepších synov národa slovenského. Pre takýto spolok navrhoval by som meno „učenej spoločnosti“ so sídlom v Turčianskom Sv. Martine a s filiálkami po všetkých našich mestách a mestečkách, okolo ktorých sdružili by sa naši vzdelanci patričného kraja alebo údolia. Nepoviem, že každý musel by si voliť odbor, v ktorom by študoval a pracoval; väčšina urobí to sama od seba ochotne, každý v tom odbore, v ktorom má radosť alebo k nemu príležitosť a vlohy. Ostatní sbierali by materiál potrebný a prispievali by miernym ročným príspevkom. Podľa okolností vydávala by spoločnosť aj vedecký časopis, v ktorom publikovali by sa nálezy alebo výskumy vedecké. Práca a študium nám je nevyhnutne potrebné, jestli nechceme v nečinnosti úplne zmeraveť. Nič nenie škodlivejšie nad nečinnosť, z ktorej vyteká potom apathia čili duševná smrť, táto škvrna nezmazateľná, táto rana nezhojiteľná. Prečo by každý vzdelaný syn národa slovenského nemohol byť lekárom svojho národa, prečo nie jeho vzdelávateľom a kriesiteľom? Prečo by každý vzdelanec slovenský nemal svoj zvláštny odbor z tých nesmierne početných odborov a špecialít vedeckých, počnúc od bohovedy až po prírodovedu; prečo by každý vedomec slovenský, keď vykoná povinnosti povolania svojho svedomite, nemal mať radosť v niečom, čím obodril by ducha svojho ku plneniu povolania svojho a rozšíril známosti svoje, o ktorých nikdy popredku nemôže vedieť, kde a kedy sa mu dobre sídu, alebo kde a kedy sa mu veľmi dobre vyplatia?! Ufám, že slová moje nikto neberie za púhu štylistiku, tým menej za žart, ale pevne som presvedčený o každom, že podobne presvedčený je o hlbokom význame a ďalekom dosahu týchto dobremienených úprimných slov.

Keď shromaždíme sa v Turčianskom Sv. Martine pri príležitosti našich augustových slávností; koho dovedie ta či zaujatosť za študujúcu mládež, či zaujatosť za záležitosti „Živeny“, či spoluvlastníckeho „Domu“, a či len potreba vidieť a poshovárať sa s priateľmi a známymi a v úprimnom rozhovore obľahčiť srdcu: všetci doneste ta záujem za budúcnosť národa a zaujatosť za „učeníu spoločnosť“,

11 Pozri poznámku č. 4.

ktorejžeto potreby a záležitosti tvorily by na budúce o jednu zaujatost' viac, ktoré tiahly by mužov slovenských občasne do Martina a púťaly by ich ku centrumu. Jedna vec napomáha druhú, a často ani nevieš, jak výdatne napomôžeš malou vecou veľkú, jestli v tej malej si horlivý a verný. „Služobníku dobrý, že si bol nad málom verný, budeš mať moc...“ Kol'ko poučných vecí mohli by nám bratia americkí pre museum poslat' zpoza okeána, keď by aj tí páskou „učenej spoločnosti“ boli ku starej vlasti pripúťaní! Príd'te bratia, prihotovení, a čo v najväčšom počte. Na zdar!

Andrej Kmeť.

Zdroj: *Národné noviny*, roč. 23, 11. 8. 1892, č. 93, s. 1.

11. HURBAN VAJANSKÝ, Svetozár. Učená spoločnosť

Učená spoločnosť.

Neunavný, duchaplný, mladým ohňom rozohrievaný A n d r e j K m e ť už od rokov okopáva a polieva hriadočku osamelo s málo priateľmi. On postavil si cieľ: organisovať vedecké alebo čo i len poučné trudoviny¹ slovenskej intelligencie. Od rokov a rokov kázal, povedzme pravdu, uším neveriacim. Od rokov a rokov považovali sme jeho myšlienku viac ako osobnú, obľúbenú, utopiou zaváňajúcu ľubôstku a priznávajúc celou dušou šľachetnosť zámernov, neverili sme na možnosť, po toľkých nezdaroch, ktoré nás zastihly, uskutočniť to, začo tak neunavne pledoval² náš milý, činný, nezištný a obetovavý³ patriot. My uspokojovali sme sa priznaním jeho veľkých schopností, krásy duševnej a vernosti stálej! No preňho to nebolo dost, on neustal. Všetky naše pochybnosti, naša nedvižnosť, naše úctivé odstraňovanie jeho obľúbenej mysli ad calendas graecas⁴ nesklátily ho a nerozhorčily. Justum ac tenacem!!⁵

Konečne vec dostáva formy, myšlienka uzrala pod lúčami jeho vreleho srdca a jasnosťou jeho rozvitého umu. V priateľskej porade dňa 17. tohto mesiaca⁶ presvedčil Andrej Kmeť všetkých o možnosti a blahodárnosti nádejného spolku, a podajúc návrh stanov, zaujal nás všetkých za svoju, tak dlho odstrkovanú ideu. Pravda, on upustil od širokých rozmerov, od mnohých prísno vedeckých a špeciálnych požiadavôk, tak že plán jeho nabyť životnej sily. Onedlho podáme obecnstvu i jeho vyzvanie i zovrubný návrh stanov.⁷ Dielo je prenesené s teoretických úvah do konkrétneho života, a s ním príde medzi nás zase mierumilovná, tichá akcia, ktorá iste obodrí duchov a osvieži zmalátnelé mysle.

Hlavný cieľ zakladateľa je, aby sme pracovali na pozitívnej, celým osvieteným svetom schvaľovanej pôde vzdelanostnej nie pojedine, odlúčení jeden od druhého, ale spojenými silami, previevaní tvorivou elektrinou organisácie, vzájomnosti. V takej

1 trud: práca

2 plédovať: obhajovať, prihovárať sa za niečo

3 obetovavý: obetavý

4 ad calendas graecas (lat.), na grécke kalendy. Keďže kalendy boli časťou rímskeho, a nie gréckeho kalendára, význam tejto frázy je: nikdy.

5 Justum et tenacem propositi virum (lat.), v zmysle: muž pevných zásad, vždy bude zastávať svoj postoj.

6 Výsledkom tejto porady bolo schválenie Kmeťovej myšlienky vedeckého spolku. Vajanský tu však možno omylom datuje túto poradu na 17. 8. 1892, keďže v oficiálnej správe o tejto porade sa spomína dátum 18. 8. Pozri a porovnaj dokument č. 12. Na druhej strane aj M. Rybecký datuje túto poradu na 17. 8., pozri: RYBECKÝ, Milan. *Muzeálna slovenská spoločnosť a jej miesto v národnej kultúre. (Príspevok k dejinám slovenského múzejníctva)*. Martin : Vydavateľstvo Osveta, 1983, s. 57.

7 Pozri dokumenty č. 12 a 13.

práci vidí Kmeť nielen garanciu vonkajšieho⁸ zdaru, ale i prehĺbenie nášho života, podávanie znakov, že sme ešte nevymreli duchovne, nadobúdanie sympatií v svete vedeckom, šírenie známosti o nás a našich silách, poctenie a vyvýšenie nášho mena, ideálne spojenie s veľkou vedeckou, spisovateľskou, žurnalistickou republikou svetovou. Jako vidno, šľachetné, vysoké ideále. Zakladateľ žil s nimi v svojom tichom zákutí, a čo stačily sily, i prakticky pracoval v tomto smere. Previedol prácu priamo obrovskú, pravda, pri tichosti, samospokojný s výsledkom,⁹ nadobúdala si známost' listovnú veľkých jasných vedeckých kapacít vzhľadom na botaniku, ustrojil zbierku rastlín, prevyšujúcu sily jednotlivca.¹⁰ Už keby nádejná spoločnosť nič iné neurobila, len zachránila jeho zbierky, uviedla v známost' a pokračovala v nich, bola by užitočnou a jej čin nesrteľný uprostred národa.

Nik netají, že aspoň toľko môže urobiť. Ale ju čaká ešte širšia úloha ... pole je otvorené, nezorané, nevyčistené a čaká na delníkov.

Toľko chceli sme povedať predbežne, a prosiť svojich, aby nenyli [?] dušou, nedešperovali,¹¹ neoddávali sa bezčinnému dumaniu o zlých časoch a ešte horších protiakciách! Geist der Zeit?¹² pýta sa Goethe a ihneď odpovedá: „Das ist des Herrn eigner Geist!“¹³ Tak môžeme povedať i o zlých časoch. Nebuďme len my sami zlí, časy zlými nebudú!

Myšlienka Kmeťova nesmie zapadnúť do bahna našej letargie. Neutvoríme-li veľkú palotu,¹⁴ či je hriech postaviť pohodlný dom! Ba ešte i nízka chyža je lepšia, než vetrom a dažďom vystavená bezdomná púšť. Než „terra domibus negata“¹⁵ jako hovorí Horác.¹⁶

Máme silnú nádej, že na budúci rok bude dielo hotové, a my počneme pracovať družno, organizátorsky, neunavne a s prospechom.

Svetozár Hurban Vajanský.

Zdroj: *Národné noviny*, roč. 23, 27. 8. 1892, č. 100, s. 1.

8 vonkajšieho: vonkajšieho

9 s výsledkom: s výsledkom

10 Ide o mimoriadne bohatý Kmeťov herbár. Ku Kmeťovmu vzťahu k botanike porovnaj dokument č. 9.

11 nedešperovali: nezúfali

12 Geist der Zeit? (nem.), duch doby?

13 Das ist des Herrn eigner Geist! (nem.), To je duch každého z Vás! (voľný preklad)

14 palota: palác

15 Pôvodne: „solis in terra domibus negata“, (Horatius, Carmen, óda XXII).

16 Horatius (65 pred Kr. – 8), rímsky básnik a filozof.

12. Vyzvanie

Vyzvanie.

V priateľskej súkromnej porade v Turčianskom Sv. Martine dňa 18. augusta t. r.¹ bolo, na návrh v č. 93 „Nár. Novín“ uverejnený,² jednohlasne vyslovené želanie, aby utvoril sa „**Slovenský vedecký spolok**“ so sídlom v Turč. Sv. Martine.

Z nižšie priložených stanov³ je jasno, aký cieľ mal by mať spolok, akú ústrojnosť,⁴ aké prostriedky.

Zo všetkého vyplýva predovšetkým nevyhnutná potreba takého spolku, zaslúženie zdaru a možnosť jeho uskutočnenia a za druhé vznešenosť a čistota zámerov, kultúrno-vzdelanostný význam a nevypočítateľný duchovný prospech pre národ, spoločnosť a tak i pre celú vlasť.

Len jedna prekážka mohla by sa vrhnúť v cestu: chladnosť a netečnosť⁵ našej spoločnosti a malý počet členov.

Vieme, že razom neutvoríme hrdú, veľkú spoločnosť, ba pripravení sme na skromné počiatky. To nás však neodstrašuje. Už sám fakt, že počali sme sústredene pracovať a prácu organizovať, bude mať veľké mravné a blahodarné následky.

O tom presvedčení, obraciame sa k slovenskému obecnstvu a priateľom vzdelanosti a osvety, aby čím skôr prihlásili sa za členov, dľa nižšie priložených stanov. Akonáhle prihlási sa primeraný počet, zvolá sa sriaďujúce zhromaždenie a stanoviny predostrú sa k potvrdeniu.⁶

Príhlasy prijíma p. A. Halaša⁷ v Turč. Sv. Martine.

Boh nám pomáhaj!

V Turč. Sv. Martine, 29. aug. 1891 [1892]⁸.

1 Teda 18. 8. 1892, porovnaj poznámku č. 6 v dokumente č. 11.

2 Pozri dokument č. 10.

3 Pozri dokument č. 13. V *Národných novinách* boli stanoviny Slovenského vedeckého spolku uverejnené hneď za týmto Vyzvaním.

4 ústrojnosť: organizácia, vnútorný poriadok

5 netečnosť: nezáujem, ľahostajnosť

6 V októbri 1892 Kmet' písal, že počet prihlásených členov sa blížil k stovke, t. j. bol podľa neho dostatočný, aby sa zvolalo ustanovujúce valné zhromaždenie budúceho spolku. Pozri dokument č. 14.

7 Andrej Halaša (1852 – 1913), národovec, divadelník, etnograf, dôležitá osobnosť v procese genézy MSS.

8 Tu je omylom uvedený rok 1891.

*Andrej Kmet.*⁹ – *Ján Francisci.*¹⁰ – *Pavel Mudroň.*¹¹ – *Matúš Dula.*¹² – *Ambro Pietor.*¹³ – *Svetozár Hurban Vajanský.*¹⁴ – *Žigm. Melfelber.*¹⁵ – *Ďuro Čajda.*¹⁶ – *Jozef Škultéty.*¹⁷ – *Andrej Sokolík.*¹⁸ – *Dr. Petrikovič.*¹⁹ – *Sam. Šimko.*²⁰ – *Sam. Šípka.*²¹ – *Andrej Halaša.*²²

Zdroj: *Národné noviny*, roč. 23, 10. 9. 1892, č. 106, s. 2.

Pozri tiež rukopis: Vyzvanie – Slovenský vedecký spolok. Archív Slovenského národného múzea – pobočka Martin, fond Muzeálna slovenská spoločnosť.

9 Pozri poznámku č. 24 v dokumente č. 7.

10 Pozri poznámku č. 12 v dokumente č. 4.

11 Pozri poznámku č. 45 v dokumente č. 2.

12 Matúš Dula (1846 – 1926), advokát, popredný národovec a politik, publicista.

13 Ambro Pietor (1843 – 1906), národovec, redaktor, novinár, publicista.

14 Svetozár Hurban Vajanský (1847 – 1916), hlavný ideológ tzv. martinského centra SNS, redaktor, publicista, literárny kritik.

15 Žigmund Melfelber (1843 – 1923), právnik, národnokultúrny dejateľ, člen výboru Matice slovenskej, prvý predseda Slovenského spevokolu.

16 Juraj Čajda (1844 – 1913), redaktor, publicista.

17 Jozef Škultéty (1853 – 1948), ideológ tzv. martinského centra SNS, redaktor, publicista, literárny historik a kritik.

18 Andrej Sokolík (1849 – 1912), kultúrny pracovník, pedagóg, redaktor, tajomník Muzeálnej slovenskej spoločnosti.

19 Ján Petrikovič (1846 – 1914), lekár, múzejník, publicista, podpredseda Muzeálnej slovenskej spoločnosti.

20 Samuel Šimko (1830 – 1917), živnostník, zakladateľ martinského Priemyselného spolku, podporovateľ národnokultúrnych aktivít.

21 Samuel Šípka (1827 – 1917), ochotnícky herec, publicista, národnokultúrny pracovník.

22 Z menoslovu podpísaných osobností vyplýva, že tu boli zastúpené špičky slovenského národného hnutia z Turčianskeho Sv. Martina.

13. Stanovy „Slovenského vedeckého spolku“

Stanovy „Slovenského vedeckého spolku.“

§ 1. Názov.

„Slovenský vedecký spolok.“

§ 2 Ciel.

Cieľom spolku je: pestovať všetky odbory vedy a umenia. – Vytvorené¹ sú otázky náboženské a politické.

§ 3. Prostriedky.

- 1) V shromaždeniach valných i výborových, riadnych i mimoriadnych, drží spolok prednášky a prijíma zprávy o nových resultátoch² vedy a umenia;
- 2) vydáva vedecký časopis;
- 3) odpovedá na otázky, predložené od údov³;
- 4) rozdeľuje úlohy a predmety vedecké a umelecké k študovaniu a zkúmaniu, určujúc dľa okolností aj odmeny;
- 5) pre údov udržiava knižnicu, čítalňu⁴ a rozličné sbierky, čili museum;
- 6) udržiava stále styky s podobnými vedeckými spoločnosťami.

§ 4. Členovia.

„Slovenský vedecký spolok“ záleží⁵ a) z členov čestných, b) zakladajúcich, c) riadnych, d) dopisujúcich.

- a) Za čestných členov volia sa vedomci domáci i zahraniční, ktorí slúžia spolku ku zvláštnej cti;
- b) zakladajúcim členom môže byť, kto raz navždy složí 25 zl. r. č.;⁶
- c) riadnym členom, kto ročíte⁷ najmenej 2 zl. r. č. platiť sa zaviazá;
- d) za dopisujúcich členov volia sa takí domáci i zahraniční učenci, ktorí pomáhajú duševnú časť spolku.

Vyvolení zahraniční členovia predložia sa k vrchnostenskému potvrdeniu.

§ 5. Voľba údov.

Kto chce byť zakladateľom alebo riadnym členom, oznámi to daktorému členovi, ktorý odporúča ho tajomníkovi a tento predostre výboru. Čestných a dopisujúcich členov volí valné shromaždenie na predostretie výboru.

§ 6. Práva členov.

Každý člen má právo žiadať zodpovedný diplom; užívať meno člena slovenského vedeckého spolku; účasť brať v shromaždeniach; odporúčať nových členov, dr-

1 vytvorené: vylúčené

2 resultátoch: výsledkoch

3 údov: členov

4 čítalňu: študovňu

5 záleží: pozostáva

6 zl. r. č.: zlatý rakúskeho čísla. Išlo o menu zavedenú roku 1857. Roku 1892 bola nahradená korunou.

7 ročíte: ročne

žať prednášky, užívať knižnicu a jeden výtisk časopisu spolkového. Do shromaždenia môže uviesť hostí.

§ 7. Podlžnosti členov.

Každý riadny člen v prvom štvrtroku každoročne složí 2 zl. Za diplom raz navždy 1 zl. Zameškané podlžnosti doberú sa poštovou poukážkou.

Kto mieni vystúpiť, oznámi svoj úmysel popredku tajomníkovi, dopošlúc diplom. Vystúpivších členov a takých, ktorí neplatia členovskú podlžnosť, vytiera⁸ výbor na predlohu tajomníkovi.

§ 8. Úradníctvo.

Spolok požiada si doživotného patróna a okrem toho volí predsedu, podpredsedu, tajomníka, knihovníka, pokladníka a 12 údov výboru.

§ 8.⁹ Shromaždenia.

Spolok vydržiava raz v roku riadne valné shromaždenie, v ktorom predostierajú sa zprávy o celoročnom účinkovaní a zraste, volia sa výborníci a členovia. Aby uzavretia boli platné, potrebná je prítomnosť aspoň 15 členov. Voľné návrhy majú byť oznámené mesiacom vopred.

Mimoriadne valné shromaždenia svoláva predseda, kedykoľvek to za potrebné uzná; taktiež na písomnú žiadosť 20 členov.

Výborové shromaždenia vydržiavajú sa raz, dľa potreby aj viac ráz v štvrtroku a vybavujú bežné záležitosti. Aby uzavretia boli platné, potrebná je prítomnosť aspoň troch výborníkov okrem predsedu.

Odborné alebo poučné shromaždenia majú za cieľ: porady a prednášky vedecké a poučné. Určuje ich výbor.

Do spolkových shromaždení pozývajú sa členovia cestou spolkového orgánu.

§ 10. Predsedníctvo.

Predseda zastupuje spolok, predsedá, svoláva porady a shromaždenia, dáva poukázky na platenie, stráži nad správnym plnením [plnením] povinností a výborových ustanovení. Hlas jeho rozhoduje pri rovnom počte hlasov.

Podpredseda zastupuje predsedu.

§ 11. Výbor.

Údovia výboru posudzujú práce, dávajú odpovede a hlasovaním rozhodujú pri bežných záležitostiach.

§ 12. Iní úradníci.

Tajomník vedie zapisovania; prijíma predmety odborných porád a prednášok; uvedomuje o pokonaných alebo pokonávať sa majúcich veciach a vedie menoslov.

Knihovník opatruje knižnicu, vydáva či požičiava knihy dľa ustanovenia výboru.

Pokladník vyberá ročné poplatky od členov, opatruje pokladnicu, vyplácajúc na poukázky, podpísané skrze predsedu a tajomníka.

§ 13. Voľba úradníkov a výboru.

Voľba deje sa vo valnom shromaždení väčšinou hlasov na tri roky. V prípade potreby môže sa výbor dočasne aj doplniť, pri pozatýmnom¹⁰ potvrdení zo strany

8 vytiera: vyčiarkuje zo zoznamu; v tomto prípade: ruší členstvo

9 Správne má byť: § 9.

10 pozatýmny : dodatočný

VEDA A SLOVENSKÉ NÁRODNÉ HNUTIE

najbližšieho valného zhromaždenia. Z výboru vystúpi každý rok tretina; v prvom roku bude vylosovaná. Vylosovaných a vystúpivších možno voliť znovu.

§ 14. **Majetok.**

Majetkom spolku sú vklady členov, knihy, spisy a náradie.

§ 15. **Pečať a sídlo.**

Pečať spolková obsahuje jednoduchý nápis: „Pečať slovenského vedeckého spolku“. Sídlo: Turčiansky Sv. Martin.

§ 16. **Rozpadnutie sa spolku.**

Jestli by spolok rozpadol sa z akýchkoľvek príčin, o majetku jeho naloží posledné valné zhromaždenie.

§ 17. **Štátny dozor.**

Dozoru štátnemu poddáva sa spolok v smysle stávajúcich krajinských zákonov a predpisov, a menovite nariadenia ministerstva vnútra od dňa 2. mája 1875. pod č. 1508 doneseného.

Zdroj: *Národné noviny*, roč. 23, 10. 9. 1892, č. 106, s. 2-3.

Pozri tiež rukopis tohto dokumentu: Stanovy „Slovenského vedeckého spolku.“. Archív Slovenského národného múzea – pobočka Martin, f. Muzeálna slovenská spoločnosť.

14. KMEŤ, Andrej. Vedecký spolok!

Vedecký spolok!

V návrhu stanov „slovenského vedeckého spolku“, uverejneného v 196. čísle „N. N.“¹, povedané je len toľko, že spolok záleží z členov čestných, zakladajúcich, riadnych a dopisujúcich; ale žeby to museli byť ľudia všetko vysokoučení, to nenie povedané, ani nepožaduje sa to. Ďalšie úvahy a vývody o spolku boli by poučily každého, že členom môže byť každý čestný človek, ani nebude sa od neho žiadať, žeby nevyhnutne musel písať alebo prednášať; dosť je od neho, keď peňažitý príspevok zaplatí, a čo by hneď väčšina bola údov takých len platiacich a odberajúcich, za to chyba nebude žiadna, ale aj hmotnú podporu, bez ktorej ani hnúť.

Dosť skoro však presvedčili sme sa, že už pre holé meno „vedecký“ štítia sa pristúpiť do spolku mnohí zo stavu priemyselnického, ináč mužovia a národovci na slovo vzatí; ba ešte aj z učencov tí, ktorí dosiaľ nepracovali perom. Snáď zčiasťky majú pravdu, ačpráve sami vidia, že je to omyl, ktorý mohol by byť zdaru dobrej veci na ujmu. Preto hľa daktorí hodlajú navrhnúť sriaďujúcemu shromaždeniu meno „slovenský musejný spolok“ s prepracovanými stanovami, ktorým za základ malo by byť položené museum,² odkiaľ aj meno, že totižto spolok za zvláštny svoj cieľ bude považovať obohacovanie musea najrozmanitejšími predmetmi z otčiny našej, jako som to bol aj v úvodnej reči v Turč. Sv. Martine v krátkosti nastínil.³ Ináč spolok vo svojej bytnosti aby ostal skutočne spolkom vedeckým, spoločnosťou učenou, len v názve aby to nebolo vyslovené.

Slovo „musejný“ nikomu nemôže spôsobiť škrupule, lebo museum naše každý človek, neučený tak jako učený, nespisovateľ spisovateľ podporovať môže skutkom a grošom. Tu práve vrstvy priemyselnické a roľnícke, ba ešte i tie najnižšie, robotnícke vrstvy, najväčším právom môžu osvojiť si spolok musejný, lebo ved' kupectvo a remeslá, ich nástroje a látky, jako zase i kroj ľudu, a to zvláštnym spôsobom, tvoria predmety museuma. A ten robotník, ktorý ťažko pracuje, či práve on neodkrýva jedon druh našich starožitností, ktorý leží v zemi? Ľud ale, ľud sám,

1 Pozri dokument č. 13. Správne však má byť: v 106. čísle, a nie 196. čísle.

2 Dôraz na muzeálnu činnosť v diskusii o spolku, ktorý navrhoval založiť Kmeť kládol napr. Pavel Križko. Kmeť sa s Križkom v tejto veci stretol v Kremnici, pozri: RYBECKÝ, Milan. *Muzeálna slovenská spoločnosť a jej miesto v národnej kultúre. (Príspevok k dejinám slovenského múzejníctva)*. Martin : Vydavateľstvo Osveta, 1983, s. 58-59. Skutočnosť, že namiesto vedeckého spolku sa založila Muzeálna slovenská spoločnosť však bola ovplyvnená viacerými inými osobnosťami. Iniciatívny bol v tejto veci predovšetkým Pavel Socháš, ktorý sa snažil pôsobnosť novej spoločnosti ohraničiť nielen na muzeálnu činnosť, ale predovšetkým na etnografiu. Porovnaj dokument. č. 17.

3 Tu mal Kmeť zrejme na mysli stretnutie 18. 8. 1892 (resp. 17. 8., pozri poznámku č. 6 v dokumente č. 11), na ktorom turčianskosvätomartinské národovecké osobnosti prijali Kmeťovu ideu vedeckého spolku.

v celom svojom bytí a žití, v svojich prácach, v svojich výplodoch duchovných i telesných, jeho kraj i kraj; ľud v museume.

Že k tomu potrebná je práca rozsiahla a že sú tu interesované všetky vrstvy našej spoločnosti, jako aj všetky odvetvia vedy a učnosti, aby materiál bol spracovaný: o tom pochybovať nemožno.

Sú a budú ešte aj iné návrhy, nielen čo týka sa pomenovania spolku, ale aj ohľadom stanov. A prečo že by neboly? Ved' mienky sú rozličné, a mienky nech sa tríbia.⁴ Z toho potom povstane dačo takého, čo nás všetkých uspokojí. No to všetko má byť a bude vecou sriadujúceho valného shromaždenia. Hlavná vec je, aby sme sa hojným počtom prihlásili. Preto nech nikto neotála.

Že potom vo velikom počte údov z najrozmanitejších stavov a schopností, najde sa užší krúžok posvätcov vedy a pera: to je istá vec. Títo budú zajiste povolaní do vinice hned' v prvej hodine, aby niesli ťarchu dňa a horúčosti⁵: všetci ale, i ktorí prišli len o jedenástej hodine: vezmú rovnú mzdu zásluhy s nimi. Práca a snaha! Každý prispeje čím môže podľa darov, ktoré udelil mu Pán Boh, z čoho aby mal každý samoprú radosť pre seba.

Údov dosiaľ prihlásených je už neďaleko sto, tak že mohlo by sa už vydržiať sriadujúce shromaždenie, v ktorom definitívne prijaté stanovy byly by bez odkladu poslané vysokej vláde ku potvrdeniu.⁶ Zajiste ešte značný počet podpisných hárkov je vonku; prosím patričných pánov, aby vyplnené hárkky čím skorej ráčily nazpäť poslať. „Bis dat, qui cito dat.“⁷ Na zdar!

Toto len na rozptýlenie obáv u tých, ktorých tvrdo čakáme a vrelo prosíme.

Andrej Kmeť.

Zdroj: *Národné noviny*, roč. 23, 13. 10. 1892, č. 120, s. 1.

4 trfbit': cibrit', zdokonaľovať

5 Pozri poznámku č. 3 v dokumente č. 7.

6 Zakladajúce valné zhromaždenie sa však oddaľovalo, a Kmeť sa dozvedel, že v Turčianskom Sv. Martine prestávajú byť priaznivo naklonení k jeho plánu. Podrobnejšie pozri: RYBEC-KÝ, Milan. *Muzeálna slovenská spoločnosť a jej miesto v národnej kultúre. (Príspevok k dejinám slovenského múzejníctva)*. Martin : Vydavateľstvo Osveta, 1983, s. 60-65.

7 Bis dat, qui cito dat (lat.), kto rýchlo dáva, dvakrát dáva.

15. Zápisnica zo sriaďujúceho shromaždenia navrhnutého vedeckého spolku

Zápisnica

horevzatá v Turčianskom Sv. Martine dňa 24. apríla 1893 v sriaďujúcom shromaždení navrhnutého slovenského vedeckého spolku.¹

Prítomní: početní členovia slovenskej intelligencie z Turč. Sv. Martina a okolia.²

I. Pán Andrej Kmeť, r. k. kňaz, čo predsedajúci v predbežnej porade³ a z tejto porady k predprácam⁴ poverený, prízvukujúc potrebu sdruženej práce na poli vedy, víta srdečnými slovami prítomných, a otvárajúc toto sriaďujúce shromaždenie, vyzýva k vyvoleniu predsedu ad hoc.⁵

Na návrh osv. p.⁶ Jána Francisciho za predsedu pre toto shromaždenie jednohlasne vyvolený bol p. Andrej Kmeť.

II. Predseda ad hoc ďakuje za poctenie, na čo s vedením zápisnice poverený p. Andrej Halaša.

III. Po tomto prečítaná bola zpráva, dľa ktorej dosiaľ prihlásilo sa 30 zakladateľov a 141 riadnych členov sriaďiť sa majúceho spolku.

Zpráva táto s radosťou vzatá v známosť; a keď týmto vykázaná je možnosť toho, že spolok nielen utvoríť sa, ale aj zdarne účinkovať môže: predseda robí návrh, aby prišlo sa k rokovaniu o stanovách, pripomínajúc, že okrem už uverejneného návrhu,⁷ ďalšie návrhy stanov poslali pp. Pavel Križko,⁸ Fr. V. Sasinek⁹ a Ľud. Turzo.¹⁰

IV. Pán Ambro Pietor¹¹ drží za zbytočné čítanie všetkých štyroch návrhov, pokiaľ čo do samej veci sú si asi rovné,¹² a odporúča za základ podrobného rokovania

1 Táto oficiálna zápisnica nevyjadruje „dramatický priebeh“ tohto zhromaždenia. Okrem iného sa na tomto stretnutí viedli diskusie o názve spolku (vedecký verzus muzeálny), účele spoločnosti atď. Podrobnejšie pozri: RYBECKÝ, Milan. *Muzeálna slovenská spoločnosť a jej miesto v národnej kultúre. (Príspevok k dejinám slovenského múzejníctva)*. Martin : Vydavateľstvo Osveta, 1983, s. 64-65.

2 M. Rybecký uvádza, že sa tejto schôdze zúčastnilo 33 osôb, pozri: RYBECKÝ, Muzeálna, s. 65.

3 Tu ide o stretnutie 18. 8. 1892 (resp. 17. 8., pozri poznámku č. 6 v dokumente č. 11).

4 k predprácam: k prípravným prácam

5 ad hoc (lat.), na toto.

6 osv. p.: osvieteného pána

7 Pozri dokument č. 13.

8 Pozri poznámku č. 40 v dokumente č. 2.

9 Pozri poznámku č. 16 v dokumente č. 2.

10 Pozri poznámku č. 17 v dokumente č. 2.

11 Pozri poznámku č. 13 v dokumente č. 12.

12 A. Kmeť navrhoval, aby sa čítali všetky štyri návrhy, čo však neprešlo. Pozri: RYBECKÝ, Muzeálna, s. 65. Fakt, že v skutočnosti nešlo o „rovnaké“ návrhy je zrejmý už len z porovnania schválených stanov vychádzajúcich z Križkovho návrhu (pozri dokument č. 16) a Kmeťovho návrhu stanov vedeckého spolku (pozri dokument č. 13). Okrem toho, napr. Sasinkov návrh bol veľmi podobný Kmeťovmu, a teda odlišný od Križkovho. Pozri: RYBECKÝ, Muzeálna, s. 65.

vziať eleborát p. Križkov, ako taký, ktorý už predbežne prezretý a za najprimeranejší uznaný bol.

Následkom toho – po dlhšom rokovaní o názve spolku¹³ – keď konečne ustálilo sa, že spolok utvára sa pod názvom „*Muzeálna slovenská spoločnosť*“, prečítaný elaborát stanov p. Pavlom Križkom vypracovaný, ktorý s malými zmenami a doplnkami prijatý¹⁴ a na základe týchž stanov spolok za konštituovaný vyhlásený bol. V. Po odobrení stanov navrhuje p. Ambro Pietor vyvolenie dočasnej správy k prevedeniu ďalších krokov ohľadom potvrdenia spolku a ku vedeniu záležitostí spolkových do času potvrdenia.

Následkom čoho vyvolení boli: za dočasného predsedu p. *Andrej Kmeť*; za dočas. zapisovateľa p. *Pavel Socháň*; za dočas. pokladníka pán *Andrej Halaša*, ktorým naložené označiť aj členov dočas. výboru.

VI. K uhodnoveniu zápisnice menoval pán predseda pp. Pavla Mudroňa,¹⁵ Ambra Pietra a Andrej Sokolíka.¹⁶

S tým shromaždenie zakončené.

Značil: *A. Halaša* v. r.¹⁷

Uhodnoverňujeme:

Pavel Mudroň v. r., *Ambro Pietor* v. r., *A. Sokolík* v. r.

Zdroj: *Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 1, 1896, s. 110-111.

13 A. Kmeť na tomto fóre využil ešte poslednú šancu presvedčiť zúčastnených o svojej myšlienke vedeckého spolku, avšak bez úspechu. Presadil sa teda muzeologický koncept spoločnosti. Pozri: RYBECKÝ, *Muzeálna*, s. 65.

14 Schválené stanov Muzeálnej slovenskej spoločnosti boli teda koncipované P. Križkom. Pozri dokument č. 16.

15 Pozri poznámku č. 45 v dokumente č. 2.

16 Pozri poznámku č. 18 v dokumente č. 12.

17 v. r.: vlastnou rukou

16. Stanovy Museálnej slovenskej spoločnosti.

STANOVY Museálnej slovenskej spoločnosti.

I. Názov.

§ 1. Názov spoločnosti je: „Museálna slovenská spoločnosť“.

II. Účel.

§ 2. Účelom Museálnej slovenskej spoločnosti je: pátrať po rozličných znamenitostach¹ Horno-Uhorska, a tak:

1. zbierať všetko, čo vzťahuje sa na slovenský ľud, jeho duševný a hmotný život, a na kraje týmto ľuďom obývané, totiž:

a) piesne, povesti, porekadlá, hry, obrady, zvyky a ústne i písané rečové pamiatky ľudu;

b) týpy a podobizne zo všetkých jeho spoločenských vrstiev a zo všetkých týmto ľuďom obývaných krajov, a síce buďto kreslené, buďto maľované, buďto fotografované;

c) slovenské mužské, ženské a detské kroje a k nim patriace rozličné okrasy;

d) nákresy a plány domov a rozličných hospodárskych stavísk, ako i celých miest a obcí s ich ulicami, námestiami a inými čiasťkami;

e) náradie a nástroje, užívané slovenským ľuďom v každom možnom odvetví jeho domácnosti, hospodárstva a priemyslu;

f) starožitné pamiatky a vykopaniny na území slovenským ľuďom obydlenom sa nachodiace, alebo na tento ľud a kraj sa vzťahujúce;

g) ústne alebo písomné zprávy, alebo rozprávky o skutkoch a príhodách, udavších sa² na niektorých miestach, ako povesti o bitvách, požiaroch, zbojníkoch, strigách a čarodejníkoch, alebo o iných obzvláštnějších príhodách;

h) podrobné opisy, a ak možno, i kresby, alebo fotografie takých pamätných miest;

i) miestne názvy, a síce nielen slovenské, ale i maďarské a nemecké, alebo inorečové, nakoľko sa také vôbec užívaly, alebo ešte i užívajú;

¹ znamenitosť: dôležitosť, významnosť

² udavších sa: (skutky, príhody), ktoré sa stali

j) opisy krajov, vrchov, dolín, rovín, riek, potokov, jaskýň a zvláštnejších bralísk, a nakoľko možno, i ich kresby a fotografické obrazy;

k) živočíchy, byliny a nerasty každého druhu;

l) štatistické dáta o ľude a jeho rozličných pomeroch, o dobytku, pozemkoch, počasí a vôbec o všetkom, čo vzťahuje sa na slovenský ľud a ním obývané kraje;

m) písomné i ústne pramene a pamiatky, vzťahujúce sa na život a byt slovenského ľudu, a na deje, odohravšie sa v krajoch týmto ľuďom obývaných.

2. Ďalším účelom je: nasbierané veci a potažne ich obrazy a opisy ukladať v museume a tam ich verne opatrovať i chrániť pred zkazou, ako i bdieť nad takými starými predmetmi, ktoré nemôžu byť v museume uložené, a chrániť ich pred záhubou tam, kde sa nachádzajú.

3. Konečným cieľom Museálnej slovenskej spoločnosti je: osvetľovať³ nasbierané a v museume uložené veci a potažne i inde na území slovenským ľuďom obývanom nachodiace sa historické, alebo z iných ohľadov pamätne predmety, a síce:

a) vydávaním časopisu Museálnej slovenskej spoločnosti, ktorý by donášal opisy a pojednania o museálnych predmetoch, etnograficko-topografických, prírodovedeckých, archäologických a historických otázkach, týkajúcich sa i minulosti, i prítomnosti slovenského ľudu a jeho krajov;

b) vydávaním osobitných spisov o veciach v prvom bode vytknutých, ako sú piesne, povesti, porekadlá a tým podobné;

c) každoročným vystavovaním spoločnosti patriacich a hlavne v predchádzajúcom roku došlých predmetov, a

d) ústnym poučovaním a prednáškami o veciach a predmetoch Museálnej slovenskej spoločnosti patriacich, i vôbec na slovenský ľud a jeho kraje sa vzťahujúcich, a nie menej i vydávaním diel poučných pôsobiť na obecnosť, aby dbalo o vlastenecké pamiatky čo možno najlepšie, i aby ono samo ich sbieralo a všemožne ochraňovalo pred záhubou.

III. Sídlo.

§ 3. Sídлом Museálnej slovenskej spoločnosti je Turčiansky Sv. Martin.

IV. Pečať.

§ 4. Pečať obsahuje jednoduchý nápis: „Pečať Museálnej slovenskej spoločnosti“.

³ osvetľovať: v zmysle spoznávať prostredníctvom vedeckého výskumu

V. Majetok.

§ 5. Majetok Museálnej slovenskej spoločnosti tvorí:

- a) museum a knižnica;
- b) spoločnosťou vydávané spisy a zisk z ich odpredaju;
- c) čistý osov z výstav, usporiadaných touto spoločnosťou;
- d) členovské poplatky a príspevky;
- e) dobrovoľné obete a prípadné poručenstvá,⁴ a
- f) spoločnosti patriace náradie a vystrojenie.

VI. Členovia.

§ 6. Členovia Museálnej slovenskej spoločnosti delia sa na čestných, dopisujúcich, zakladajúcich, riadnych a činných členov.

§ 7. Čestných a dopisujúcich členov volí valné shromáždenie na odporúčanie výboru, a nad prijatím členov zakladajúcich, riadnych a činných rozhoduje výbor. Cudzozemci len s privolením vlády môžu byť členami spoločnosti.

§ 8. Za čestných členov volia sa osobnosti, ktoré Museálnej slovenskej spoločnosti preukázali mimoriadne služby a jej ku zvláštnej cti slúžiť môžu.

§ 9. Za dopisujúcich členov volia sa také osoby, ktoré napomáhajú duševné ciele tejto spoločnosti.

§ 10. Zakladajúcim členom spoločnosti môže byť, kto raz na vždy složí 25 zl. r. č.,⁵ poťažne 50 korún.

§ 11. Riadnym členom stane sa, kto ročite najmenej 2 zl. r. č. alebo 4 koruny platiť sa zaviazne.

§ 12. Činným členom je, kto ciele spoločnosti sbieraním v § 2. udaných vecí a predmetov podporovať sa zaviazne a i skutočne podporuje.

§ 13. Kto chce stať sa zakladateľom, alebo riadnym a poťažne činným členom, ten oznámi to predsedníctvu buďto bezprostredne, buď kroz⁶ daktorého člena, a stane sa ním, keď výbor jeho nabídnutie⁷ prijme.

§ 14. Každému členovi patrí právom členovský diplom.

4 poručenstvá: testamentárne odkazy

5 Pozri poznámku č. 6 v dokumente č. 13.

6 kroz: prostredníctvom

7 nabídnutie: ponúknuť

§ 15. Členovstvo⁸ prestáva:

- a) odomretím⁹;
- b) dobrovoľným vystúpením, a
- c) vylúčením alebo ostránením [odstránením].

§ 16. Každý člen môže kedykoľvek zo spoločnosti vystúpiť, povinný je avšak predsedníctvu svoje vystúpenie vopred písomne oznámiť a svoj príspevok, ak ho je dlžen, až do konce tohože roku zaplatiť.

§ 17. O vylúčení daktorého člena z Museálnej slovenskej spoločnosti rozhoduje valné shromaždenie na návrh výboru.

§ 18. Každý člen, jestli zadosť urobí povinnostiam v § 19. označeným, má právo:

- a) žiadať o diplom a potom užívať názov člena Museálnej slovenskej spoločnosti;
- b) účasť brať na valných shromaždeniach a tam robiť návrhy a mať poradný i odhadný hlas;
- c) odporúčať nových členov a uvádzať hostí do miestností spoločnosti a do shromaždení;
- d) užívať dl'a jednacieho a domáceho, valným shromaždením ustáleného poriadku všetky sbierky, patriace spoločnosti;
- e) držať prednášky o veciach a predmetoch v týchto stanovách vytknutých;
- f) užívať jeden výtisk spoločnosťou vydávaného časopisu zdarma a iné spisy a vydania za miernu, členovskú cenu;
- g) vôbec súčasťňovať sa vo všetkých výhodách, ktoré poskytuje spoločnosť svojim členom.

§ 19. Naproti tomu je povinný:

- a) každý člen s prestatím členovstva vrátiť diplom predsedníctvu;
- b) zakladajúci člen složiť do pokladnice spoločnosti 25 zl., poťažne 50 korún najďalej za tri mesiace po jeho prijatí;
- c) riadny člen každoročne v prvom štvrtroku vplatiť 2 zl. čiže 4 koruny do tejszej pokladnice;

⁸ členovstvo: členstvo

⁹ odomretím: úmrtím

d) činný člen sbierať a do musea oddávať predmety a veci v § 2. vypočítané, dľa najlepších síl a možnosti, a upozorňovať predsedníctvo obzvlášť na také predmety, ktorým hrozí záhuba, a chrániť ich všemožne pred zahynutím¹⁰;

e) dopisujúci člen prispievať občasne prácami do oboru tejto spoločnosti patriacimi; a

f) všetci členovia vôbec sú povinní napomáhať ciele Museálnej slovenskej spoločnosti v každom smere a vo všetkých okolnostiach.

§ 20. Ročné príspevky riadnych členov, ako i milodary, spolok môže v celosti upotrebiť k svojim cieľom.

§ 21. V patričnom čase nesplatené členovské poplatky, príspevky a iné podlžnosti vyberá pokladník od členov poštovou dobierkou.

VII. Shromaždenia.

§ 22. Museálna slovenská spoločnosť spravuje svoje záležitosti cestou valných, výborových a odborných shromaždení.

§ 23. Valné shromaždenia vydržiavajú sa riadne raz v roku a mimoriadne tak často, ako to predsedníctvo uzná za potrebné, alebo keď o to žiada výbor a poťažne písomne najmenej dvadsať členov.

§ 24. Valné shromaždenie povinný je predseda v orgáne spoločnosti najmenej ôsmimi dňami vopred oznámiť, ako aj jeho program.

§ 25. Volné návrhy majú byť vopred troma dňami oznámené predsedníctvu, ináč nemôžu byť vo vlnom shromaždení prednesené a pojednávané.

§ 26. Riadne valné shromaždenia:

a) prijímajú a pojednávajú zprávy o celoročnom účinkovaní spoločnosti a o jej majetku;

b) volia každoročne troch účetných revisorov pre budúci rok tým cieľom, aby účty spoločnosti preskúmali a o nich podali zprávu valnému shromaždeniu;

c) skúmajú a určujú rozpočet pre budúci rok;

d) určujú počet výborníkov a kruh jejich činnosti;

e) volia protekora, čestných a dopisujúcich členov doživotne a výborníkov,¹¹ predsedníctvo, tajomníka a pokladníka na tri roky;

¹⁰ V zmysle: zničením.

¹¹ výborníkov: členov výboru

f) doplňujú alebo menia dľa potreby stanovy;

g) rozhodujú nad vylúčením členov a

h) uzavierajú o ďalšom trvaní a poťažne rozpadnutí sa spoločnosti.

§ 27. Aby uzavretia boli platnými, potrebná je pre body f) a h) § 26. prítomnosť troch štvrtín, pre iné záležitosti aspoň pätnástich členov.

§ 28. Výborové shromaždenia odbyvajú sa raz a dľa potreby i viackrát v štvrtroku a vybavujú všetky bežné záležitosti, medzi ktoré patrí i rozhodnutie o prijatí alebo neprijatí nových členov.

§ 29. Aby výborové uzavretia staly sa platnými, potrebná je prítomnosť aspoň troch výborníkov okrem predsedu.

§ 30. V prípade potreby môže výbor chybujúcich členov svojich i sám doplniť, povinný je však žiadať o ich potvrdenie kroz najbližšie valné shromaždenie.

§ 31. Z výborníkov vystupuje každý rok jedna tretina, a síce po úbehu prvého a druhého roku vylosovaním, potom z poriadku.

§ 32. Vylosovaných a vystúpivších možno voliť znovu.

§ 33. Vo valných a výborových shromaždeniach rozhoduje väčšina a v páde rovnosti hlasov predseda.

§ 34. Náboženské a politické otázky sú celkom vylúčené a nesmú byť ani v shromaždeniach, ani v spisoch touto spoločnosťou vydávaných pretriasané.

VIII. Hodnosťár.

§ 35. Museálna slovenská spoločnosť môže si voliť vo valnom shromaždení na návrh výboru doživotného protektora.

§ 36. Protektor je hlavou celej spoločnosti a ochraňuje ju svojím vlivom, i podporuje v zdarnom pôsobení.

IX. Úradníci.

§ 37. Spoločnosť volí si vo valnom shromaždení každé tri roky predsedu, dvoch podpredsedov, tajomníka a pokladníka.

§ 38. Predseda:

a) zastupuje spoločnosť proti vrchnostám a tretím osobám;

b) svoláva a spravuje valné, výborové a odborné shromaždenia;

c) stráži nad správnym plnením povinností a uskutočňovaním uzavretí a

d) dáva poukázky na platenie.

§ 39. Jeden z podpredsedov zastupuje predsedu, keď by bol tento hatený v svojich úkonoch.

§ 40. Bežné záležitosti vybavujú tajomník a pokladník.

§ 41. Tajomník je spolu i kustosom¹² a jeho povinnosti sú:

a) zhotovovať zápisnice o všetkých poradách spoločnosti;

b) dopisovať spolu s predsedom vo všetkých záležitostiach spoločnosti;

c) prijímať predmety odborných porád a prednášok;

d) viesť riadny menoslov o členoch;

e) prijímať a zapisovať pre museum a knižnicu dochodiace veci;

f) usporadovať a verne opatrovať zbierky spoločnosti.

§ 42. Pokladník:

a) opatruje pokladnicu Museálnej slovenskej spoločnosti a vedie podrobné účty;

b) vyberá členovské poplatky a príspevky i všetky požiadavky spoločnosti a

c) vypláca na poukázky podpísané predsedom.

§ 43. Podrobné pravidlá pre tajomníka a pokladníka určuje výbor domácim poriadkom, nakoľko by neboly valným shromaždením ustálené.

X. Odborné shromaždenia.

§ 44. Odborné shromaždenia majú za cieľ porady a prednášky čisto poučné a vedecké. Svoláva ich na návrh výboru predseda a oznamuje patričnej vrchnosti.

XI. Zaniknutie spoločnosti.

§ 45. Jestli by sa Museálna slovenská spoločnosť z akýchkoľvek príčin rozpadla a jestvovať prestala, posledné valné shromaždenie rozhodne o tom, ktorému podobnému ústavu slovenskému má sa venovať jej majetok. Uzavretie toto predprevedením predloží sa k vyššiemu potvrdeniu.

XII. Štátny dozor.

§ 46. Podľa nariadenia ministerstva vnútorných diel, vydaného o spolkoch dňa 2. mája 1875 pod präs. č. 1508, „spolok v tom prípade, že nedržal by sa v stanovách predpísaného cieľa a pokračovania, poťažne svojho oboru účinkovania, bude od kráľ. [ovskej] vlády, nakoľko ďalším účinkovaním ohrožoval by štátne alebo majetkové zá-

12 kustosom: muzeálnym kustódom

ujmy svojich členov, bezodkladne suspendovaný a dľa výsledku nariadeného pravidelného vyšetrovania i definitívne rozpustený, alebo prípadne uloží sa mu za povinnosť čím najprísnejšie zachovávať stanovy, s tým, že ináč rozpustený bude.“

27829

V. 6. 1895.

Látta a magy. kir. belügyminister azzal a hozzáadással, hogy védnökké a felséges uralkodó ház tagjain kívül csak magyar állampolgár választható s a választáshoz a m. kir. belügyministerium jóváhagyása kérendő ki, továbbá, hogy az elnökség tartozik évenként március havában a társaság előző évi működéséről szóló jelentését, tagjainak névsorát és kiadványainak egy-egy példányát a vallás és közoktatásügyi m. kir. ministeriumhoz felterjesztetni, s végül, hogy a közgyűlési és választmányi jegyzőkönyvek hitelesítendőek.

Budapesten, 1895. április 24-én.

A minister meghagyásából:

(P. H.)

Jekelfalussy¹³ s. k.,
ministeri tanácsos¹⁴

Zdroj: *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti, 1896, roč. 1, s. 97-103.*

13 József Jekelfalussy (1849 – 1901), štatistik a ekonóm, pracovník ministerstva vnútra.

14 Preklad z maďarčiny: „Videl uhorský kráľovský minister s dodatkom, že za protektora [spolku] s výnimkou členov jeho výsosti panovníkovho dvora môže byť zvolený len uhorský štátny občan a k voľbe je potrebné požiadanie o súhlas od u[horského]. kr[áľovského]. ministerstva vnútra, ďalej, že predsedníctvo je povinné raz ročne v marci predložiť hlásenie o činnosti spolku v predchádzajúcom roku, zoznam členov a svoje tlačoviny po jednom exemplári na u[horské]. kr[áľovské]. ministerstvo viery a vzdelávania, a napokon, že zápisnice valného zhromaždenia a výboru sa majú overovať. V Budapešti, 24. apríla 1895. Z poverenia ministra: (P. H.) Jekelfalussy v[lastnou]. r[ukou]., ministerský radca.“ Za pomoc s prekladom ďakujem Mgr. Gabriele Dudekovej, PhD.

17. SOCHÁŇ, Pavel. Slovenská museálna spoločnosť.

Slovenská museálna spoločnosť.

Určením človeka je nielen užívať darov, ktoré mu príroda pod Božou ochranou a riadením Božím poskytuje, ale človek súc vystrojený najdokonalejším orgánom telesným a obdarený ponímovým rozumom, ktorým on v prírode seba-vedome a múdre pohybovať sa a žiť dovedie, povolaný je na zdokonalení svojom, prírody i ostatného tvorstva ďalej sa vynasnažovať, tým blahobytu, mieru a pokoja sa domáhať a tak v stálom zdokonalovaní sa k obrazu Božiemu čím najviac sa sblížovať. V nečinnosti rovnal by sa človek tomu nemému zverstvu, ktoré síce cíti, ale nevie, že žije a ku čomu žije. Príroda, to zázračné dielo Stvoriteľa Hospodina, podobalo by sa tlstej knihe, ktorú nikto neotvára, nikto nečíta a tak jej ani nikto nerozumie, písmy zostávajú mŕtvymi, ač v nich duch a život veľký vyjadrený.

Človek povinný je pracovať, aby prácou prišiel ku poznaniu seba samého, ku poznaniu dôstojnosti svojej, ku poznaniu prírody, moci a slávy Božej a dosiahol konečného cieľa svojho na zemi. Ináč by ho bol Boh ponechal v raji, dal mu tam všetko ku jeho pohodliu, tak že by si žil bezstarostne, bez práce a námahy v sladkej blaženosti. No Boh určil, aby, keď človeka dokonále vystrojil telom i umom, domáhal sa tento blahobytu na zemi sám.

Rozstrúsením človeka po širokom okršleku¹ zemskom vyrastaly národy, ktoré v rozličných viac menej priaznivých pomeroch prírodných od seba rozdielne v rozličných krajinách sa vyvíňovali a tak vypsely v rozličné typy. Tým vyvinul sa i duch u rozličných národov rozdielne, u jedného národa včasnšie, u druhého pozdejšie, u tohoto rýchlejšie, u tamtoho pomalšie, niekde mohutnejšie, inde slabšie. Národy nemajúce dostatočnej sily a životaschopnosti hynú po krátkom čase; naproti tomu národy, ichž život zakladá sa na sile ducha, zvelebujú sa neustále a výdatne prispievajú na zvelebenie pokolenia ľudského. Ovšem mnohý veľký národ, keď sa vyčerpá, vyžil, alebo sám vlastnou vinou zahubil, uniká s površia zemského. Zanechané však tvorby ducha jeho slúžia za stupeň v pokroku ľudstva.

Duch každého národa javí sa v reči a v náboženstve, vo zvykoch i v hrách, vo speve a v bájoch, v bludoch a v pravdách, v priemysle a v obchode, v poesii a v umení. Národnosť človeka tedy nespočíva a nezračí sa jedine v reči, ale i v spôsobe života, v myslení a cítení, v jeho krvi a zovňajšku, postave tela i tvare lebky, v kroji a v ozdobách, v práci a strave, v obydlí i v jeho okolí. Reč je len čiastka toho, je len prostriedok na vyjadrovanie myšlienok, na vzájomné dorozumenie sa. Preto, keď jednotlivec národa prevzal cudziu reč za svoju konveršijnú, tým

1 okršlek: oblasť, kraj, okolie, obzor; zemský okršlek: celá zem

nepretvoril sa už na úda patričnej cudzej národnosti, hoc aj osvojil si i politické, náboženské a iné jej náhľady, zásady a presvedčenia. Človek najvolnejšie sa cíti a pohybuje, najprimeranejšie a najprospernejšie pracuje v tom národe a pre ten národ, v jehož lone vzniknul, zrástol, vychoval sa, jehož krvou i duchom je pre-siaknutý. Preto je to samoprznením vlastnej prírody, kto zo svojho prirodzeného mu živlu vrhne sa do živlu cudzieho. Ten przní ale nie len sám seba, ale przní i národ jemu nesvojský, do jehož lona sa votrel. Je to hriechne fušerstvo, ktoré ničí zvláštny národný ráz každého toho národa, ktorý prijíma a obohacuje sa cudzím elementom. Príroda má svoje zákony, ktoré nemožno beztrešne prestúpiť. Rato-lesť slivky zaštepenej do jablone sa zmrzačí a mylí aj jabloň.

Kto utáhuje sa od každej spolučinnosti na pozdvižení spoločnosti a národa; ktorý len berie hotové dobrodenia, vydobyté po dlhých vekoch a s veľkými obeťami i usilovnou prácou na poli kultúry; kto užíva štátnej, obecnej i spoločenskej sria-denosti a ochrany bez vlastného spoludejstva: je parazit, pijavica, trúd na tele človečenstva, je posmeváčom Boha, že ho na daromníctvo stvoril. Keby každý tak smýšľal a činil, nebolo by pokroku, nastala by stagnácia, rozklad a úpadok mravný spoločnosti ľudskej. Povinnosťou tedy každého človeka je, keď užíva výdobytky ľudskej mysle a práce, aj na ich zdokonalení tiež všemožne pracuje.

Slovenský národ nenie žiadna daromná háved', ani horda cigáňska,² nenie žia-den parazit (cudzopasník), ale je tichý, usadlý, pracovitý, kompaktný a velice nadaný národ, ktorý od vekov vlast' túto obýva, zem svoju pilne obrába, i seba vzdeláva, vyvinuje kultúrnu činnosť v každom obore a tak úsilne napomáha pok-rok človečenstva. Slováci, ač obývajú chudobné hornaté kraje, ale ich roľnícko-hospodárske plodiny, ktoré vypestovali húževnatou prácou, mnohé majú veľmi pochválný chýr. No ponevác pôda nadostač výživy nepodáva, vytvorili si Slováci neunavným snažením široký priemysel, ktorým prevádzali aj nemalú missiu za hranice a viedli so svojimi plodinami, so svojimi výrobkami a rozličným tova-rom rozsiahly obchod. No pri svojom životnom zamestnaní nazabúdali Slovák ani na poesiu a umenie. Svoju bohatú fantáziu vyjadril v krásnych bájoch a povestách, svoje city vlieval do nepočetných milozvučných piesní, svoju krá-sochuť prejavil v zdobení seba a svojho okolia, v strojných krojoch, vo vkusných výšivkách, v malebných nádobách, šumných rezbách a stavbách; dobrej vôle svo-jej dával výraz v rozkošných hrách, zábavách a zvykoch. Vôbec národ slovenský prejavil silného a boдрého ducha, ktorý už dnes môže sa preukázat' tak skvelými výtvorami, hmotnými i duševnými, že smelo postaviť sa môže do radu predných kultúrych národov. Slovenský národ prispieva nemalou hrivňou na monument ducha ľudského, na zdokonalenie človečenstva. Avšak hrivňa tá je po väčšine

² V dobovom národoveckom diskurze neboli podobné dehonestujúce obrazy rómskeho etnika výnimočné, porovnaj napr.: ČAMABURSKÝ, P. S. O parasitismu v uherském životě. In *Revue Naše Slovensko*, 1908, roč. 2, sešit 3, s. 101; Niečo z národopisu. [Cigáni.] In *Nové časy*, 1914, roč. 2, č. 3, s. 61. 60-61.

ešte zahrabaná v ľude slovenskom a môže nedbalosťou vzdelanej vrstvy národa, ktorá je na to povolaná, ju zachrániť, ešte veľkú štrbinu utrpieť.

Národopisné zvláštnosti slovenského ľudu majú už veľmi starú tradíciu, ktorá prechádzala z pokolenia na pokolenie, avšak dnešná rýchle nivellujúca doba hrozí tradíciám týmto úplnou záhubou. Zanedbávaním a odkladaním študiumu slovenského ľudu a ignorovaním jeho duševných plodov trpí sám národ, trpí celé človečenstvo veľkú ztratu, lebo zvlášte slovenské výtvory etnografické miznú zo dňa na deň pod záplavou internacionálnej civilisácie. My tak málo sme sa posiaľ starali, aby sme zachránili a uschovali naše typické zvláštnosti, a jestli sa neprichyťme do práce ihneď, zanedlho bude pozde. My budeme stáť možno vo skvostnom, ale velice ošarpanom rúchu v rade národov. A potomstvo hanbiť sa bude za naše darebáctvo a preklínať bude nás na veky, že necítili sme dosť lásky a úcty ku svojetí, dali zakapať majetkom, pokladom našim, alebo dali sa druhým okrádať, aby tí pýšili sa perím naším.

Iné národy zavčasu zachránili si svoje kultúrne pamätnosti a výtvory v museách, sostavily dôkladné, veľkolepé diela vlastivedy; o Slovákoch a Slavianoch vôbec to ešte povedať nemôžeme. Nech prehliadneme ktorúkoľvek „Völkerkunde“,³ Slavianstvo je len zbežne uvedené i to samé nesprávnosti a lže; o Slovákoch pravda ani chýru, ako keby nás na svete ani nebolo a predsa žijeme v srdci Europy, uprostred vzdelaných národov, sami sme národ vysokokultúrny, máme aj četnú inteligenciu, kdežto o hocjakých divochoch vydávajú sa osobitné knihy s vyobrezaniami a opisami až do malicherností. My tiež lepšie známe „temnú Afriku“, ako samých seba a svoj kraj a keď my sami seba neznáme, ako môžeme žiadať, aby nás znal svet? Aby sme poznali sami seba a aby nás poznal aj svet, musíme sa o to pričiniť sami. My sami musíme sostaviť hodnoverný obraz Slovenska: jeho zeme, prírody a ľudu. A či vari chceme, aby nás prišli študovať cudzinci ako nejakých Zulukafrov⁴ v „najtemnejšej Afrike?“ Inšie veru ani nezbyva, len aby vláda anglická alebo kráľ belgický vyslal Stanleia študovať dákysi slovenský národ v „temnom Uhorsku!“

Či nás to nemá povzbudiť, keď vidíme s akým utešeným výsledkom pracujú už na poli národopisu a vlastivedy bratia Moravania Česi? Tí zakladajú si rad-radom národopisné musea, časopisy, usporadujú národopisné prednášky, výstavky, odhalujú tak záclonu z nádhernej budovy, ktorú si národ behom veku vystavil. A my, slovenská inteligencia, kde nám každý závidí, nevieme poklady, ktoré on v sebe ukrýva, z neho vylúdiť, vysbierať, vykoristiť ku sláve národa? Ved' my môžeme bohatstvom i cenou nášho materiálu ďaleko prevýšiť mnohý národ!

My hlivíme i tak v nečinnosti, preto treba vzbudiť v našej vzdelanejšej vrstve túžbu a potrebu po práci a štúdiu a tej práci treba dať smer a určiť cieľ. Nuž

3 die Völkerkunde (nem.): národopis, etnografia

4 Zulukafrovia: hanlivé označenie domorodého obyvateľstva v južnej Afrike

obráťme tedy naše túžby po práci k ľudu slovenskému, preštudujme Slovensko skrz naskrz a až budeme s týmto študiumom, s touto prácou hotoví, hladieť budeme spokojní a hrdí na veľkolepé dielo.

Nahliadnuc súrnu potrebu dôkladne prezkúmať a poznať úplnú podstatu ducha slovenského národa o oboznámiť sa s prírodou vlasti jeho, uzavreli poprední mužovia národa založiť spolok, ktorý by mal za účel sledovať myšlienku túto. Vo valnom shromaždení dňa 24. apríla v Turč. Sv. Martine vydržiavanom⁵ určili sa stanovy⁶ a sriadil sa spolok pod menom „Slovenská museálna spoločnosť“ s účelom študovania a sbierania materiálu v otázkach:

I. Zemepis, polohopis, dejepis, starožitníctvo, názvoslovie, básnictvo, umenie a vedy; povaha, spôsob života a zovňajšok ľudu.

II. Dom, dvor a domácnosť.

III. Hospodárstvo, remeslá a priemysel.

IV. Obchod.

V. Peňažníctvo.

VI. Vedy prírodné.

Členom spoločnosti môže byť: zakladajúcim, kto raz navždy složí najmenej 25 zl.⁷; riadnym, kto ročne platí najmenej 2 zl.; činným, kto ciele spoločnosti, sbieraním predmetov a vecí, podporuje.

„Slovenská museálna spoločnosť“ zahrňuje v sebe všetky vrstvy národa, lebo nielen že každý Slovák bude môcť byť členom, ale každý i menej vzdelaný človek bude môcť byť činným a velice prospešným údom, keď bude sbierať a zasielať premety, ako: kroje, výšivky, nádoby, náradie, umelecké a priemyselné výrobky alebo hospodárske plodiny; keď bude vyhľadávať a zostavovať slovný materiál tým, že opíše nejaké zvyky, sdelí nejakú povesť, zašle dáke piesne, príslovia, porekadlá, označí nejaký historický, umelecký predmet alebo celé nálezisko atď.

V „Slovenskej museálnej spoločnosti“ nepodmieňuje sa vedecká odborná vzdelanosť činných údov. Tu každý seba nepatrnejší príspevok môže mať vedeckú alebo umeleckú cenu a i menej učený človek, jestli bude pilným, svedomitým sberateľom – pracovníkom, môže sa svojimi príspevkami vyznamenať, presláviť.

Slovenský kraj a jeho ľud uzaviera v sebe také množstvo materiálu k študiumu, že až dakedy bude dielo zavŕšené, každý podiviť sa musí, aký hlboký život duševný prejavuje ten malý, skromný národ pod Tatrami. Naš ľud tedy podáva nám toľko látky k práci a študiumu, že to vyžaduje napnutie všetkých síl, aby sme zavčasu všetko zmohli.

Všetky predmety i slovný materiál ukladať sa budú v museume v „Dome“,⁸ kde do času potvrdenia stanov prijímať ich bude správa „Domu“.

5 Pozri dokument č. 15.

6 Pozri dokument č. 16.

7 zl.: zlatých

8 Pozri poznámku č. 23 v dokumente č. 8.

Výstavka slovenských výšíviek⁹ bola dosiaľ jedna z najväčších manifestácií národa slovenského; a predsa bola to výstavka len jednej nepatrnej časti slovenských zvláštností. Ako to bude dopadať až budeme mať pospolu úplné dielo rúk a mozku nášho ľudu! Tým utvoríme si museum, ktoré bude výmluvným obrazom¹⁰ schopností národa, ktoré bude representovať Slovákov. Takéto museum bude mať svoj zvláštny charakter, svoj slovenský výzor a výraz, bude ono zrkadlom Slovenska a jeho obyvateľov. V takom museume najde každý cudzinec a každý navštevatel' niečo, čo inde neuvidí, a to potiahne svet k nám, aby sa pobavil a poučil.

Vyzývame teda všetky vrstvy národa, všetkých jeho členov, v nichž prúdi verná krev slovenská a bije bodré srdce, aby pristupovali za členov „Slovenskej museálnej spoločnosti“ a podporovali vznešené snahy naše.

Dokážme, že Slováci žili, žijú a žiť chcú i budú!

Príhľasy za údov na zaslanie určeného poplatku prijíma Andrej Halaša,¹¹ t. č. pokladník spoločnosti v Turč. Sv. Martine.

Pavel B. Sochán¹²

Zdroj: *Národné noviny*, roč. 24, 15. 6. 1893, č. 69, s. 1-2.

9 Sochán tu mal na mysli výstavu výšíviek, ktorá sa uskutočnila v Turčianskom Sv. Martine v roku 1887.

10 výmluvný: presvedčivý

11 Pozri poznámku č. 7 v dokumente č. 12.

12 Pavel Sochán (1862 – 1941), etnograf, fotograf, maliar, dramatik.

18. x. »Slovenská musejná spoločnosť.«

»Slovenská musejná spoločnosť.«

„*Labia enim sacerdotis custodiant scientiam.*“ Malach. 2, 7¹

Slováci zakladajú si učený spolok pod menom »Slovenská musejná spoločnosť« tým cieľom, aby podporovali vedenie a umenie, a aby zbierali a ochraňovali v miestnosťach musejných národného Domu² pamiatky národné, hmotné i duševné. Ku spoločnosti prihlasujú sa údovia³ z blízka i z ďaleka, pomaly síce ale stále. Berieme to za dobré znamenie, že práca »Slovenskej musejnej spoločnosti« bude taká, o nejž hovorí sa, že »pomaly a dobre.« Lebo, čo chytro rastie, nezaviazne ani drevo, ani ovocie, a chytro zahynie. Jako vzrast vegetatívneho tvorcu potrebuje čas, tak i vzrast duchovnej tvorby potrebuje čas k dospeniu svojmu. Bublina chytro sa nahuje, ale chytro aj mizne.

Potrebu učenej spoločnosti u nás dokazovať, bol by hrozitánsky anachronizmus i z ohľadu dávnovečnosti našej, i vzhľadom na ducha času, v ktorom rozumie sa spolčovanie učené (ba i jakékoľvek) samo sebou; ale vzhľadom i na tú okolnosť, že toho roku slávime Slováci storočnú pamiatku prvého »Slovenského učeného tovaryšstva,«⁴ a storočnú pamiatku narodenín pevca »Slávy Dcéry.«⁵ O, keby sme mohli toho roku sláviť storočnú pamiatku **trvania**⁶ toho prvého Slovenského učeného tovaryšstva! A to by sme aj neomylné boli, keby tí pekno-duchí, najšľachetnejší mužovia a otcovia naši boli postarali sa o slávy synov a dcéry, čili o podrost,⁷ o nových stúpcov v ich šľapajach! Nenie dosť len zakladať a započínať vec dobrú; nevyhnutne potrebné je, postarať sa i o jej trvanie. Ľahko spraviť nový plot, ale ťažko udržovať ho; ľahko postaviť pri všeobecnom oduševnení aj nový kostol, ale keď oduševnenie vytuchne, ťažko udržovať ho; ľahko založiť nové braterstvo⁸ (sv. Jozefa ...) na rumoch starších braterstiev (sv. Škapuliar⁹ ...), a l e u d r ž o v a ť h o r l i v o s ť, a v y t r v a l o s ť: to ťažko. Preto k trvácim veciam vyžadujú sa peňažité základy či fundácie. Živé duchovné tvorby ale,

1 „*Labia enim sacerdotis custodiant scientiam.*“ (lat.), „Ved' pery kňaza majú strážiť poznanie.“

2 Pozri poznámku č. 23 v dokumente č. 8.

3 údovia: členovia

4 Slovenské učené tovaryšstvo založil Anton Bernolák v roku 1793. Najmä katolícke národovecké kruhy cieľavedome nadväzovali na jeho tradíciu.

5 Ide o oslavy narodenia Jána Kollára (1793 – 1852).

6 Slovenské učené tovaryšstvo na prelome 18. a 19. storočia postupne zaniklo.

7 podrost: dorast

8 braterstvo: bratstvo, v zmysle: spolok, združenie

9 škapuliar: druh amuletu v podobe dvoch súkenných obdĺžnikov, v ktorých je zašitá modlitba

t. j. tovaryštvá, spoločnosti a braterstvá, potrebujú i prírost¹⁰ nových údov na miesto odomrevších.

Že do novej Musejnej spoločnosti vstupujú svetského stavu mužovia a ženy a celé rodiny, rozumie sa samo sebou; ja ale týmito riadkami upozorniť chcem na ňu i mužov stavu duchovného, a to práve na základe hesla: »Labia sacerdotis custodiant scientiam.« Táto orientálna circumlocutio¹¹ v krátkosti tol'ko chce povedať: »kňazi, učenci.« Za to však dovolené je rozjímať i nad tými slovami, ako ich vidíme pred sebou. A práve latinské slovo »custodiant« znamená i strážiť (vartovať), chrániť, ostríhať. Gregem custodire znamená, bedliť na to, aby sa stádo nerozišlo, a aby z vonku neutrpeló úraz alebo škodu; »scientiam custodire« berem v tom smysle, že kňazstvo má bedliť na to, ne »scientia distruatur«¹² (1. Cor. 13, 8.), aby sa n e z v r h l o vedenie a umenie, aby nepochybelo nikdy cieľ svoj. Všetky vedy a umenia obracia duch svetský proti zjaveným pravdám, a ľúbil by, keby bolo možné, zneužiť i samej bohovedy¹³ proti pravde. Veľmi vítaná zbroj proti cirkvi kat. v rukách materialistov, naturalistov a neznabohov je, keď sa môžu odvolať (pravda bez uvedenie slov), na kat.¹⁴ biskupov a kňazov, jako čo by títo schvalovali alebo práve zastávali a odporúčali zásady a frázy, prištiace sa z prevrátenej a zvrhutej vedy a umenia. Dlho a tuho spali služobníci, a dali času »človeku nepriateľovi,« aby nasial kúkola.¹⁵ Kto ho vypleje? To nemožno! Jedine keď zotne sa i žito. A toto svedoctvo pochádza z úst samého Pána Ježiša! – Kúkol vypleť nemožno, jedine keď zotne sa i žito! Ale o veľa snadnejšie je, nedopustiť do žita nasiať kúkola. Je to to isté kresťanské aksioma,¹⁶ (len trochu so zmeneným smyslom): »Facilius est abstinere, quam sibi moderari.«¹⁷ Berem teda slová »Labia sacerdotis custodiant scientiam« v tom smysle, že kňazstvo katolícké povoláné je vstupovať do Slovenskej musejnej spoločnosti, aby strážili, žeby veda a umenie slovenské slúžily predne na česť a slávu božiu, a potom k sláve a úžitku národa. Prvé »Slovenské učené tovaryšstvo« záležalo vo veľkej väčšine z katolíckych biskupov, kanonikov, hodnostárov – kňazov; či aj terajší budú všetci údami Musejnej spoločnosti; či budú už vo výš udanom smysle strážcami stáda slovenského, tak ako sú pastiermi jeho? Nech nikomu nenie výhovorkou : »Však som údom svetovojtešského spolku.«¹⁸ Žiadon vojvodca nebráni pevnosť s jedného stanoviska, ani nezvítázi, strielajúc len z jedného kopca! Opustené stanovisko je opusteným

10 prírost: prírastok

11 circumlocutio (lat.), zásada opisné vyjadrenie.

12 scientia distruatur (lat.), poznanie bude prekonané.

13 bohoveda: teológia

14 kat.: katolíckych

15 kúkol: jedovatá rastlina, ktorá rastie medzi obilím, t. j. symbolizuje zlo medzi dobrom

16 aksioma: axióma

17 Facilius est abstinere, quam sibi moderari. (lat.), Jednoduchšie je odriekať si, ako ovládať sa.

18 Spolok Sv. Vojtecha, jeden z najväčších slovenských spolkov, združoval najmä katolícku inteligenciu a veriacich, vznikol roku 1870.

stanoviskom, a značí porážku na tom stanovisku, a snád' i na ostatných. Kladiem za vzor statné kat. kňazstvo moravské, ktoré snád' v šírom svete páru nemá; v ňom spojená je horlivosť kňazská s učenosťou a národolubstvom, pracovitosť ideálne s vytrvanlivosťou a obetavosťou.

Zakladajúci členovia platia raz navždy 20 zl.¹⁹; riadni členovia ročne 2 zl. Toto ale nemožno pomenovať obetavosťou.²⁰ Táto presahuje toto minimum, a má ho o veľa, o veľa presahovať, aby sme mohli povedať, že máme mäcénov,²¹ a aby sme mohli čím skorej povedať, že máme národný fond, bez ktorého nemožno zdarne pokračovať. Slovenské kultúrne spoločnosti nie sú tak šťastné, že by krajinská pokladnica slúžila k ich podpore.²² A zas žiadna národnosť nesmie byť tak maličerná, že by netrúfajúc si postaviť sa na svoje nohy, pripojovala sa len k mocným alebo mocnejším. Pravého muža zdobí, slabého zastat', krivdenému pomáhať! Nám je kresťanská cnosť nado všetko. »Koho dar nezvedie, hrozba neskloní!...« Bez ideálneho smýšľania nielo ideálneho konania! Neraz povedal som, že pevne verím, že v našom národe jesto sto takých bohatých ľudí, ktorí mohli by obetovať po tisíce bez toho, že by svojmu majetku len zamak ublížili; a koľko ich je, čo by mohli obetovať ani – nehovorím po viac – ale len po menej! Tí doista prevýšili by i číslo i obety tých prvých sto, a to tiež bez toho, že by svojmu majetku ublížili. Šľachetný skutok týchto niekoľko ľudí vykonal by taký šľachetný čin pre náš národ, že by pamiatka jeho nikdy nezahynula, lebo nezahynuly by naše spolky, a stala aby sa trvácou naša činnosť.

Toho roku bolo treba v Chicagu, a na rok bude treba v Prahe a zase snád' v Budapešti vystaviť niečo z nášho národopisného skvostu,²³ z tohoto unikumu celého sveta; hja, bez fondu vykonať to nemožno. Kto bude prvým mecenášom? Kto prvým Jánom Sarkandrom?!²⁴ Slovenské museum má byť najprv obohatené, a potom vydávať bude žiaru vzdelanosti pre národ. Pán Boh pomáhaj!

x.

Zdroj: Literárne listy. Príloha ku „kazateľni“, roč. 3, 1893, č. 5, s. 65-67.

19 zl.: zlatých

20 obetavosť: obetavosť

21 mäcén: mecenáš

22 Muzeálna slovenská spoločnosť však napokon štátnu podporu dostávala.

23 Ide o výstavy, na ktorých chcel Kmet' vystavovať výšivky.

24 Jan Sarkander (1576 – 1620), katolícky kňaz, pôsobil v čase českého stavovského povstania a následných vojenských konfliktov. Zomrel umučením, pričom neprezradil spovedné tajomstvo, je uctievaný ako patrón ochrany spovedného tajomstva.

19. CHORVÁT, Krištof. Niekoľko myšlienok o štúdiu ľudovom.

Niekoľko myšlienok o štúdiu ľudovom.

Živý ruch národopisný, vzniklý v posledných rokoch v zemiach česko-slovenských, prenikol i k nám, a jeho výsledkom je založenie Museálnej spoločnosti slovenskej. My zaoberali sme sa sbieraním materiálu pre poznanie ľudu už od prvých počiatkov svojho literárneho obrodzenia: Štúrova škola sbierala ľudové povesti, piesne atď., povstali prvé pekné zbierky piesní, spisovatelia-belletristi všímali si ľudových zvláštností. No činnosť bola roztratená, neorganizovaná, boly to viacej len neuvedomé a neumelé pokusy, vyvolané často túžbou po poznaní kuriózných vecí, práve tak ako prvé počiatky archäologie korene svoje majú v sbieraní kurióz, nápadných predmetov. Prišli časy matičné; zdalo sa, že nastúpi uvedomé práca. Sborníku dva diely,¹ roztratené po Letopisoch² článočky svedčia o tom. A od tých čias, od rokov sedemdesiatych, nastala i tu úplná nehybnosť, a sotva sa nájde viac mužov mimo Dobšinského, ktorí by boli tvorili výnimku.

Práve založená vedecká spoločnosť postavila si za úkol: študovať slovenský ľud, jeho fyzickú i duševnú stránku.³ Chce organizovať činnosť jednotlivcov a namiesto dosavádnej rozháranosti uviesť v pole toto sriadenosť, podelenie práce. Vec bez odporu pekná, no otázka je, či aj prospešná, respektíve: či výsledky, jakých možno dosiahnuť, zodpovedajú vynaloženej námahe, zkrátka: či *štúdium ľudu je spojené s nejakým pozitívnym úžitkom*? Nevšímavosť, jakú so strany širšieho obecnstva pozorovať, zdala by sa svedčiť, že nie. Čo je z toho, že sobsbierame všetky možné dáta o sebe, že sa budeme úplne znáť, že vydáme prekrásne diela o tom i onom, že budeme mať nasbierané „poklady“ ľudového umu a ľudových rúk a porozdelujeme ich v pekné priečinky, systémy? Čo to má za cieľ pre praktický život národa? Náš vek je – vraj – vek skutku, chce rukama ohmatať, očima vidieť. A čo tu pozitívneho, reálneho?

Táto nejasnosť je príčinou i nevšímavosti našej. A nejasnosť pochádza z toho, že nepochopujeme, čo je pri ľudovom štúdiu *cieľom*, a čo je iba *prostriedkom*. Ľudoveda nie je sama sebe cieľom, ale len prostriedkom k dosiahnutiu niečoho iného, vyššieho. Sbieranie a systematisovanie „pokladov“ ľudových je samo o sebe púhe vedecké mastičkárstvo, hračka, pekná síce, ale predsa nepotrebná

1 Išlo o *Sborník slovenských národných piesní, povestí, prísloví, porekadiel, hádok, hier, obyčajov a povier*. Prvý zväzok vyšiel vo Viedni v roku 1870 a druhý v Turčianskom Sv. Martine v roku 1874.

2 *Letopis Matice slovenskej* vychádzal v rokoch 1864 – 1875.

3 Stanovy Museálnej slovenskej spoločnosti však deklarovali aj cieľ výskumu prírody. Tento text je typickým príkladom etnografickej koncepcie Museálnej slovenskej spoločnosti, proti ktorej argumentoval A. Kmeť. Porovnaj dokument č. 16.

– nenasleduje-li za ním aj niečo iného, to, čo by ospravedlňovalo a odôvodňovalo celú sberateľskú a srovnávaciu prácu.

V takom vide zdajú sa nám všetky tie pokusy z minulosti. V starších dobách hádzalo sa sbieranie dát o živote prostého ľudu do priechu „kuriósa“.⁴ Aj u nás sú na to príklady. No vlivy cudzie skoro vzbudily práve opačné ponímanie: nie titerky⁵: dôležité, veľavážiace veci sú to. Sbierjame ich jako poklady, jako kvety duševného života, študujeme ich, a odhaľujeme rúšku tajomnú, ktorá zakrýva ich pravé jadro, ich essenciu. „Veľky nám závidieť budú“, keď uvidia, koľké bohatstvo duševného života skrýva sa v našich produktoch ľudového myslenia. Ony sú základom, z ktorého môžeme vyviesť nádhernú budovu slovenskej myšlienky, „slova“ (ako sa to ešte i dnes ozýva, bez toho ovšem, že by s tým niekto nejaký konkrétny smysel vedel spojiť). A tu bol Kellner,⁶ ktorý aj robil konsekvencie: nič menej ako oprávnenosť Hegelovej filosofickej sústavy chcel dokázať a vyviesť z povestí. Tu bol Dobšínský, ktorý zase chcel podávať jakési hlavné ťahy špeciálne slovenskej sociologie, respektíve filosofie vôbec. A tu boli aj iní, ktorí nie s menším patosom, ale aspoň s menším vedením a rozhladom pomáhali „tvoriť“. Vyšli z toho – fantasmagorie.

A tu prirodzene nastalo ochladenie a zraky jedného upieraly sa na druhého, ako by s otázkou: načo nám je to? Kto sa chce baviť, nech sa baví, my hodíme sa na reálnejšie pole – politiky. Nechajme to farárom a neskončeným filologom!

Niet pochyby, že skutočne bolo streleno za cieľ a že miesto vzbudenia záujmu rozšírila sa tým indiferentnosť⁷ voči štúdiu ľudu. Vina ovšem neleží na patričných mužoch: boli oni deti svojej doby, ač trochu posthumne⁸ narodené; *tak* sa robilo všade, iba o niečo prv. Aj príčina bola tá istá: všade sa predpokladalo, že plody patričného národa sú celkom svojrázne, svojho druhu jediné. I naši mužovia mysleli (a mnohí i teraz ešte sú toho mnenia!⁹), že naše slovenské povesti, piesne atď. sú iba naším vlastníctvom, sú špecifickým výronom slovenskej duše, slovenského umu, slovenského srdca a jako také nepripúšťajú žiadneho príbuzenstva s podobnými produktami národov iných.

Dnes ovšem stojíme na stanovisku značne inom. Ale cieľom je nám pri štúdiu ľudovom to isté, čo tí starší iba preskočili: duševný život toho ktorého národa. A tak i cieľom slovenskej ľudovedy je – aby som to slovami M. M. Hodžu vyslovil – „*Slováka zo Slováka a človeka slovenského na svetlo pravdi a slávi vyvjesť*“.¹⁰

4 kuriosum: kuriozita

5 titerki: drobnosti

6 Peter Kellner Hostinský (1823 – 1873), spisovateľ, novinár, historik, filozof.

7 indiferentnosť: nevšímavosť, ľahostajnosť

8 posthumne: posmrtné

9 mnenie: názor

10 Ide o citát z Hodžovho diela *Dobruo slovo Slovákovi súcim na slovo* (1847). Dielo je dostupné na internete: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1274/Hodza_Dobruo-slovo-Slovakom-sucim-na-slovo/2 [1. 12. 2013]

Jako pred pol stotím Hodža, tak i my ešte dnes musíme sa, bohužiaľ, tázať: „Kdo vidí Slováka v Slovákoví?“¹¹ Inými slovami: my sami sme si terra incognita.¹² Vidíme v Slovákoví všetko inšie, len nie Slováka – i ako mu môžeme rozumieť, pochopiť ho, ako môžeme poznať potreby slovenského ľudu? Často sa sami passujeme za zástupcov národa – no faktum je, že ho neznáme. Faktum je, že neznáme sami seba. Faktum je, že hádzeme slovami: národ, ľud, národnosť (jako atribút¹³) – a práve tak je faktum, že *nevieme*, čo všetko vyčerpáva sa slovom „národnosť“, „slovenský človek“ atď. A prirodzené je, že nevieme – lebo sme ho neštudovali. Zase citujeme Hodžu: „Každý národ... musí tedi mať istje vlastnosti, vedľa ktorých ho poznáme a povjeme: „toto je on, takíto je, toto je jeho vlastnje dobro, – a tak i človečenskuo“. Každuo si je svoje vo svojej svojetí: trňa neobrodí hroznom, bodľjak figámi: a tak i národ vo svojej národnosti je národ.“¹⁴ – Či teda známe tieto svoje špecifické slovenské vlastnosti, svoju „svojet“? Tvrším, že *nie*, z tej jednoduchej príčiny, že sme sa tým nikdy nezaoberali, že sme to neštudovali, a „bez práce žiadne koláče“.

A ktomu malo by nám dopomôcť štúdium ľudové. „Pátráme tudíž při studiu lidu zvlášť po těch význačných vlastnostech, at' fysických, at' duševních, at' v společenském životě projevených, z kterých dal by se ustrojiti charakteristický obraz českého (my povieme: slovenského) ducha na rozdíl od ostatních, aby poučil nás o míře i ptvaru naší duševní síly a vystihl ty charakteristické rysy naší *národní individuality*“ (Český Lid IV, 118).¹⁵

A že toto má i *význam praktický*, nebude asi nikto veci znalý upierať u nás, bojujúcich za národnú existenciu.

No určenie národného charakteru slovenského a jasné vymedzenie obsahu jeho má s tým súvisle aj inú dôležitosť. Žijeme v dobe, kde nám, národom slabším, nutno je prenímať poznatky z každého oboru ľudského vedenia od národov stojacích kultúrne vyššie. Nemá-li toto prenímanie zabiť nášho ducha, teda nás „odnárodniti“ (čo priam aj nie *rečove*), musí sa diať celkom organicky, t. j. organicky sa musí spájať s poznatkami našimi vlastnými a tak spolu tvoriť nový: národný, slovenský a predsa celkom moderný, na kultúrnej výške časovej stojací názor svetový. Je to pre život národa veľmi dôležitá okolnosť. No ako budeme môcť prevádzať túto syntézu, keď nebudeme sami znať, čo máme a čo nám je treba? Sme vystavení v celom svojom vzdelaní naprosto cudzím vplyvom: maďarskému a menej nemeckému, ktoré veľmi intenzívne pracujú na sotretí s nás slovenského charakteru. Aj sa im to veľmi darí – stačí jeden pohľad na slovenských vzdelancov. Nuže, vráťme sa sami k sebe, k svojej slovenskej, nenarušenej prírode – pomocou

11 Pozri poznámku č. 10.

12 terra incognita (lat.), neznáma zem

13 atribút: nevyhnutná vlastnosť

14 Pozri poznámku č. 10.

15 Ide o citát z textu: TILLE, V[áclav]. O studiu lidu a pohádek. In *Český lid*, roč. 4, 1895, s. 118.

študovania slovenskej prírody, ľudu. Inak sa to nedá docieľiť. Potom, znajúc, čo sme a čo máme, a spoli poznajúc, čo ešte musíme mať, aby sme boli tam, kde byť máme a *musíme* – potom menšiemu nebezpečenstvu budeme vystavení. Ved' dnes na pr. mimo Hviezdoslava¹⁶ a Kukučína¹⁷ nemáme naprosto spisovateľa väčšieho mena, u ktorého by nebolo pozorovať dve prírody: nemeckú a slovenskú, alebo: ruskú a slovenskú. A to je osudné – lepenie názorov jeden na druhý sa veľmi pomstí.

Nám treba drobne pracovať, študovať, a zpod tejto práce sa nemôže dispensovať¹⁸ nikto. Je to *podmienka nášho bytia*. Ovšem musíme najprv začať: sbierať, shľadávať, prácne prikladať dáta k dátam. Potom príde systematisovanie – nakoniec budeme môcť prehliadnúť svoje sbierky a pustiť sa do najdôležitejšieho: vysvetľovať, ťahať slovenského človeka na svetlo.

Cieľ tento si postavila Museálna spoločnosť. Verím, že mu aj dostojí – ved' lieň ešte i dnes značí: kopať si hrob. Opakujeme: od práce dispensovať nesmie sa nikto, kto robí nároky na slovenského človeka. Oborov je toľko, že každý aspoň v jednom stojí už i spoločensky. A preto:

Ten ľud náš obzrime, vrstovníci moji!
Veky nám uchytiť tie svitanie žiare –
zmiznú, jako obeť v dymu na oltáre –

aby sme vek nový, vek slávy dožili.¹⁹

K. Chorvát.²⁰

Zdroj: Slovenské pohľady, roč. 15, 1895, č. 9, s. 553-556.

16 Pavol Ország Hviezdoslav (1849 – 1921), popredný slovenský básnik a dramatik.

17 Martin Kukučín (1860 – 1928), popredný slovenský prozaik, dramatik a publicista.

18 dispensovať: odpustiť niekomu niečo.

19 Ide o úryvok zo Sládkovičovho *Detvana*.

20 Krištof Chorvát (1872 - 1897), evanjelický kňaz, spisovateľ, etnograf.

20. KMEŤ, Andrej. Na miesto návodu.

Na miesto návodu

K napomôženiu jednej časti cieľa „Museálnej spoločnosti“, uverejňujú sa v týchto novinách „návody“.¹ Keď skúmame stanovy „Museálnej spoločnosti“ [„] keď skúmame tie návody; keď povážime, čo navrhuje sa na „na dva roky za určitý program a smer“ tej „Museálnej spoločnosti“ (výstava krojov „N. N.“ č. 96),² natisne sa nám otázka, že či „Museálna spoločnosť“ nenie vlastne národopisnou spoločnosťou, alebo či aspoň jej jediným cieľom nenie založenie národopisného slovenského musea? V rámci takéhoto ponímania počul som i také vybavenie otázky spolkového časopisu: ten vraj bude prinášať opisy predmetov v museume; teda predmetov národopisných? To je nedorozumenie. Keď názvom a stanovami hľadely sa získať ku spolupôsobeniu širšie vrstvy roľníckej a remeselníckej:³ nemienil nikto vytvoriť⁴ alebo odpudiť vrstvy vzdelancov a učencov, a nenie vytvorený cieľ vedecký, na ktorý nikdy nesmú zapomenúť vzdelanci.

Ja horlím za vedecký spolok od zatvorenia Matice; za vedecký, menovite prírodovedecký časopis ešte skorej, totiž od časov, keď kvitly naše gymnáσια, a prosil som už vtedy jedného učbára na gymnásiume zniovskom, aby založil časopis vedecký; dostal som odpoveď, že „nenie na čase.“⁵ Pozdejšie vyskytly sa aj ostrejšie záporné odpovede v „Slovenských Pohľadoch“⁶ a v „Katolíckych Novinách.“ A predsa cieľ môj nebol iný, než aby sa študovalo a pracovalo a aby zo združených okolo časopisu vedeckých síl vyrástol vedecký spolok. Mne bolo clivo, že „trojmilionový národ“ nemá učenej spoločnosti; mne bolo clivo, že za ňu nezaujímal sa nikto, keď mužovia vedy svetového chýru, akých mali sme vtedy (Dionys Štúr⁷

1 Išlo o aktivitu Pavla Socháňa (1862 – 1941), národovca, etnografa, fotografa a dramatika. Sochán bol výrazný zástanca etnografického a muzeálneho charakteru MSS už v procese jej vzniku. V lete 1895 v *Národných novinách* v mene MSS (z pozície jej dočasného tajomníka) publikoval „návody“ na zber etnografického materiálu. Pozri: SOCHÁŇ, Pavel. Vyzvanie. In *Národné noviny*, 27. 6. 1895, roč. 26, č. 74, s. 4. Konkrétne „návody“ boli publikované v nasledujúcich číslach *Národných novín*. Kmeť tu teda otvorene polemizuje so Sochánom.

2 SOCHÁŇ, Pavel. Návrh valnému shromaždeniu „Museálnej spoločnosti slovenskej“ dňa 22. augusta 1895. In *Národné noviny*, roč. 26, 17. 8. 1895, č. 96, s. 3-4, citát s. 4.

3 V čase diskusií o charaktere vznikajúcej spoločnosti (neskoršej MSS) bol Kmeť ochotný pristúpiť na tento kompromis, t. j. súhlasil, aby v názve spoločnosti namiesto termínu „vedecká“, resp. „učená“, figuroval termín „múzejná“, avšak s tým, že spoločnosť bude mať vo svojej podstate vedecký charakter. Pozri dokument č. 14.

4 vytvoriť: vylúčiť

5 Túto odpoveď dostal Kmeť zrejme od Štefana Závodníka, pozri podrobnejšie: RYBECKÝ, Milan. Úsilie A. Kmeťa o organizovanie slovenského vedeckého života a vznik Muzeálnej slovenskej spoločnosti. In *Múzeum*, roč. 11, 1966, č. 4, s. 25.

6 Kmeť plánoval vedeckú prílohu k *Slovenským pohľadom*. Napriek tomu, že Vajanský sa v tejto veci vyjadril pozitívne, tento plán sa nerealizoval. Pozri: RYBECKÝ, Milan. Úsilie A. Kmeťa, s. 27.

7 Dionýz Štúr (1827 – 1893), významný geológ a prírodovedec, zakladajúci člen Matice slovenskej.

...), odopreli mi pomoc v snahe tejto. Prirodzeným vývinom vedeckého spolku bol by jedine ten, keď by odborníkom okolo časopisu bolo bývalo clivo rozptýleným a keď by sa im bolo zažiadalo spojiť sa v spolok. O budúcnosť takéhoto spolku nebolo by bývalo treba trnúť, lebo by bol mal zabezpečenie (aspoň duševné) sám o osebe a v silách vlastných, v silách hotových, nie jedine nádejných a vytvoriť sa majúcich, ako teraz. Bolo povedané v „N. N.“ (č. 96), že „výstavka výšiviek⁸ mala za následok museálnu slovenskú spoločnosť“;⁹ možno, že tú hore vyššie v úvode opísanú, s ktorou sa ja neidentifikujem; nijako ale nie tú, za ktorú horlil som a horlím ja.

Ale nech za to nikto nepovie, že snád' podceňujem folkloristiku alebo domáci priemysel a umenie; veď na tom základe, ku ktorému prispel som i ja jedným snád' kamenčekom, začínajú stavať iní veľiké budovy, a ja aj u novej firmy chcem ostať skromným jednatelom. Nepodceňujem, ba vysoko si vážim, ale toto jediné nepovažujem za dostatočné. No ani stanovky „Museálnej spoločnosti“, akokoľvek jednostranné (tiež len širší návod k s b i e r a n i u), nepovažujú to za dostatočné, lebo v § 2. 1. k.)¹⁰ spomínajú i „živočíchy, byliny a nerasty“, pravda, len zo stanoviska sbierania a sbierania. No každý vie, že ani sbierať nemožno bez študiumu; veď bez študiumu sbieral by dakto na pr. motýle a brúky¹¹ len jasavých bariev, kdežto prísna veda neoberá nič, ale pracuje systematične, a v tom spočívajú veľké jej výsledky, ačpráve mnohé odvetvia môžeme pomenovať len pomocnými alebo sprostredkujúcimi vedomosťami. Písanie, čítanie, jedenkrát,¹² kreslenie atď. nik nepomenuje ináč než známostami prostredkujúcimi, a predsa nikto nesmie ich zavrhnúť, kto chce čítať, písať, počtovať, maľovať. Jesto ale i vyššia, abych sa tak vyslovil, abeceda, bez ktorej do vedy vniknúť nemožno. Návodky k tomu nejdem dávať, dostal ich každý jeden v gymnásiume: ďalej musí čítať odborné diela a časopisy. Diela sú od času k času fixované kroky vedy, ony akoby zastanú, znázorňujú pokrok vedy po ten rok, v ktorom vyšly; naopak, časopisy udržujú čitateľa na výške denného pokroku. Lúbil by som teraz vedieť, koľko je nás, čo držíme¹³ odborné časopisy a aké? Kto čo študuje a ako intenzívne? Kto má aké odborné diela nové, alebo kto by ktoré potreboval? Lebo pre bibliotéku mienime i také zaopatriť a potom patričným k upotrebeniu vypožičať. Jesto i druhá abeceda, ktorú pomenoval by som abecedou spoločenskej slušnosti, a tu pominiem všetko, pripomínajúc jedine korešpondenciu. Čo je v blízkosti reč, to je medzi ľuďmi vo vzdialenosti písmo alebo list; keď sa prihovoriš dakomu, dá ti odpoveď; keď píšeš dakomu slušne, rátaš na odpoveď, ktorá medzi vzdelanými ľuďmi

8 Išlo o výstavu výšiviek v roku 1887, ktorej výsledkom bol zvýšený záujem o organizovanie zberu a distribúcie ľudového umenia, predovšetkým výšiviek.

9 SOCHÁŇ, Návrh, s. 4.

10 Pozri dokument č. 16.

11 brúky: chrobáky

12 jedenkrát: počítanie

13 držíme: vlastnime

nesmie vystať, ba ani len nadhlo sa vliecť. Keď ale u nás mladí duchaplní páni, od ktorých mnoho očakávame, nedajú vôbec odpovede, alebo dajú ju o pol roka, ba po roku: tu prestáva všetko. U inakších ľudí ochotnosť ku korrešpondovaniu vypestovala osobitné spolky („Internacionale Correspondenz Association“): u nás nedožiješ sa odpovede, alebo ak aj, teda nedostatočnej.

Učenému svetu nenie dost, žeby sa shováral len ústne alebo len s blízkymi a známymi, on musí sa shovárať i písomne, ba i v časopisoch, a tu hľadá každý pre seba taký časopis, ktorý ide mu k duhu.¹⁴ Ako kartár hľadá kartára, korheľ korheľa, tlčhuba klebetníka, tak podobne hľadá vážny vážneho človeka, učený učeného, činný činného, špecialista špecialistu. Naša spoločnosť záleží¹⁵ z ľudí veľmi rozmanitých, a ako na trhu tí grupujú sa do vedna, ktorých záujmy shodujú sa, tak musia sa tvoriť grupy i tu, ak chceme, aby naša spoločnosť nevyšla na ľudský posmech. Hic Rhodus, hic salta!¹⁶ Zas musím sa ohradiť, že nepodceňujem sily sdružené v spolku našom, a preto volám hneď na počiatku, aby sa nezahniezdila v „Museálnej spoločnosti“ ľahostajnosť a nečinnosť. Komu záleží na rozkvetení jej, komu záleží na reputácii slovenského národa, ten nech neuspokojí sa s tým, že dá ročite 2 zl[até],¹⁷ alebo raz navždy 25 zl[atých],¹⁸ alebo tým, že bude vyčkávať a kritizovať tých, čo pracujú: nech pracuje i sám, ak cíti sily k tomu. Tu je próbný¹⁹ kameň, že kol'ki ohlásia sa. Ja síce neuspokojím sa, kým nebude údov²⁰ 10.000, ale ohľadom pracovníkov som Gedeonom, čo pozorne hľadel.[.] ktorý z vojakov ako pije vodu zo studnice.²¹ Studnicou nie je veda a vedecké diela; čo i málo bude tých opojených, predsa vybojujú víťazstvo i pre tie tisíce, čo budú len grošom prispievať. Z tých groší máme rozmnožovať sbierky; z tých groší máme udržiavať opatrovateľa (kustosa); z tých groší má sa kryť náklad časopisu!

Mám i to pomenovať próbnym kameňom, čo sa dosiaľ nasbieralo do nášho musea? Neberúc do ohľadu museum „Živeny“,²² do ktorého tiež veľmi poskrovne²³ pritekajú predmety: najviac dochodí od našincov kníh pre bibliotéku, trochu starých bezcenných mincí a banknot,²⁴ t. j. takých vecí (odhliadnuc od obsahu

14 „ktorý ide mu k duhu“: ktorý mu osoží

15 záleží: pozostáva

16 Tu je Rodos, tu skoč! – pôvodne citát z Ezopových bájok, v prenesenom zmysle: Tu a teraz predved', čo vieš!

17 Podľa § 11 Stanov MSS sa riadnym členom MSS stávala osoba, ktorá sa zaviazala platiť túto sumu raz ročne. Pozri dokument č. 16.

18 Podľa § 10 Stanov MSS sa zakladajúcim členom MSS stávala osoba, ktorá jednorazovo zaplatila túto sumu. Pozri dokument č. 16.

19 próbný: skúšobný

20 údov: členov

21 Gedeon je postava zo Starého zákona (Kniha sudcov). Dokázal poraziť vojsko Midiánčanov (Madiánčanov), ktoré bolo vo veľkej početnej prevahe. Gedeon výrazne zredukoval svojich bojovníkov na základe inštrukcie Boha, a to podľa spôsobu akým uhasili svoj smäd.

22 Živena – spolok slovenských žien. Vydávala aj zberateľskú činnosť, išlo predovšetkým o výšivky.

23 poskrovne: skromne, málo

24 banknot: bankoviek

kníh), na ktorých iní pracovali a na ktoré páni darcovia terajší (česť výnimkám) nič nevynaložili; také veci, ktoré im doma snád' zavadzaly a ktorých radi boli, že sa mohli striasť. Tá najmechanickejšia a najľahšia stránka sbierania bola by ešte zastúpená; ale okolo čoho treba pracovať a načo treba peňažité obete prinášať, tých prichodí veľmi-veľmi poskrovnu. Hic Rhodus, hic salta! – Vytýka sa mi, že načo sú nám austrálske vtáky; že máme sbierať len našské. No keď ja samojediný nepohľadám vtákmi austrálskymi: prečo tie desiatky kritikov nebežia s vtákami a živočíchami domorodými??! Svedectvom, že nezapomínam na faunu našu, je mi tá okolnosť, že z tých sto chytvaných vtákov a ssavcov²⁵ domorodých, ktoré dosiaľ máme, veľká väčšina pochádza z ruky mojej. A keby naskytla sa príležitosť, celú našskú faunu zakúpiť za tak prístupnú pre nás cenu, ako tie „austrálské“, istotne nemeškal by som ich zakúpiť, lebo nedržím za dôstojné čakať, kým to bude kvapkať za sto rokov. Lebo nech mi menuje dakto našinca, passionátneho snád' poľovníka, ktorý bol by vzal flintu na plece a tašiel do poľa a na brdá a okolo vŕd, a čo zastrelil, dal by si bol vypchať, a to by aj určil, alebo i jeho biologické... pomery skúmal; a pozdejšie zastrelil by len to, čo mu ešte chýba do sbierky? Či by snád' ani toľkoto vykonať nebol mohol nikto? Jak snadno bolo by to potom museumu darovať, keď by bola dakde u našinca takáto zásoba; a keď by bolo takýchto zásob viac! Kdeže sú iné interesantné odbory, ktoré pre zábavku (opravdivá šľachetná a užitočná zábava!) možno pestovať! A keby byly zásoby starožitností a historických predmetov; a keby byly privátne sbierky paleontologické, alebo brúkov, motýlov, pavúkov, a k týmto odborom privátne bibliotéky novších a najnovších diel a časopisov (Keby tak bol na pr. Dionys Štúr daroval svoju bibliotéku národu!), ktoré prechodily by pomaly do majetku spolkového! A keby sme mali privátne sbierky čipiek a výšiviek, starších a novších krojov; privátne sbierky kresieb a obrazov; privátne sbierky staršej i novšej keramiky atď. atď. Keby tak na každom poli bola „stará dobrota“ (ako v roli, ktorá bola vždy dobre pestovaná); všade „stará zagazdovanosť“ (ako kým byly ešte v každej truhle dvadsiatniki, tvrdé toliare a dukáty): veru že by nám bolo ľahko dýchať. Hic Rhodus, hic salta!

Konštatovať ale so žiaľom prichodí mi, že ako slovenský národ nemá mecenášov, tak nemá ani tej „starej dobroty“, t. j. nič hotového, nič zgazdovaného, nič odloženého, nič prichystaného. Čo sme voľačo málo - neveľa mali, to pobrala nám neprajná ruka. Všetko, všetko teda musíme započínať. Hrozné slovo „započínať“. Už i príslovie tvrdí, že „každý počiatok ťažký“; už sám o sebe je ťažký, bez osobitných prekážok; a náš počiatok medzi toľkými prekážkami zovnútorými²⁶ i vnútorými, žeby človek skorej povedal: „Perditio ex te, Israel!“²⁷ Treba sa i brániť i starať, ani Israelitom v Jeruzaleme po zajatí babylonskom! Chudoba teda a slabosť hor sa! Teba opúšťa majetnosť, teba opúšťa učenosť, teba opúšťa hodnosť

25 ssavcov: cicavcov

26 zovnútorými: vonkajšími

27 Skaza je tvoja vlastná, Izrael.

(hodnostári): naša spása len vo veľkom počte členov a v úsilnej práci a v samo-
žerstve²⁸ vojska Gedeonovho. Pán Boh pomáhaj!

A. Kmet'

Zdroj: *Národné noviny*, roč. 26, 10. 9. 1895, č. 106, s. 1-2.

28 v samožerstve: v sebaobetovaní sa

21. K nášmu úkolu.

K nášmu úkolu.

Keď **Museálna slovenská spoločnosť** začína týmto vydávať svoj *Sborník*, robí len ďalší krok k postupnému doplneniu stanovami označenej činnosti svojej.

Úkolom *Sborníka* je podávať zprávy o Museálnej slovenskej spoločnosti. No i širšie je určenie jeho.

V smysle stanov spolkových je úkolom Museálnej slovenskej spoločnosti, medzi iným, nasbierané a v museume uložené alebo aj inde po slovenských krajoch nachodiacie sa historické alebo z iných ohľadov pamätne veci objasňovať. A ku tejto službe povolaný je *Sborník*. Úlohou jeho bude tedy nielen vykazovať v sieňach museálnych uložené zbierky, ale aj pojednávať o nich a im blízkych predmetoch v dopisoch i článkoch vedecky odôvodnených.

Len nech sme nie zle rozumení. S ochotou uznávame, že pri vydávaní *Sborníka* treba mať na zreteli predovšetkým rozmanitosť, ako aj dostupnosť, poňateľnosť¹ podatej látky i širšiemu obecenstvu, aby vzbudili sme záujem čím širších vrstiev národa za vec. Ale v povahe diela nášho leží, aby *Sborník* slúžil i vedeckému objasňovaniu, posudzovaniu a odôvodňovaniu, slovom, vedeckej rozprave v rámci stanovami označenej činnosti Museálnej slovenskej spoločnosti, kým nebudeme môcť vyvinúť väčšiu činnosť vydávaním samostatných spisov odborných.

V zmysle spolkových stanov § 1. bodu 3. a),² bude *Sborník* donášať *opisy a pojednania o museálnych predmetoch, etnograficko-topografických, prírodovedeckých, archäologických a historických otázkach, týkajúcich sa i minulosti i prítomnosti slovenského ľudu*.

Pole účinkovania zaiste široké a práca môže byť veľkého požehnanja. Pravda, že tá práca je nám po väčšine neobvyklá, v svojom druhu nová. V tom smere dialo sa u nás posiaľ len málo, i stojíme temer na počiatku vecí. Pritom všetkom nepochybujeme, že dielo naše postupovať bude k zdarnému rozvoju, nech len zavládne medzi nami dobrá vôľa. Všetci ľudia všetko zmôžu! I podnik náš prekoná všetky prekážky, nech len dostane sa nám podpory so všetkých strán!

V jednom príhlase na obecenstvo povedali sme: – „Všetci, ktorí milujete národ svoj, sdruzte sa ku spoločnému dielu, obstaňte radi rodinné ohnisko, s láskou prikladajte k rozžatému ohníku po polienci, aby ohník rozplamenil sa v mohutnú vatru, osvetľujúcu národa nášho dávnu minulosť a sviatiacu mu na ceste v ďalekú budúcnosť!“ Neváhame slová tie opätovať i na tomto mieste; lebo ak chceme, aby

¹ poňateľnosť: zrozumiteľnosť

² správe má byť: § 2. bodu 3. a), pozri dokument č. 16.

darila sa vec Museálnej slovenskej spoločnosti a skrz ňu aby darila, zmáhala sa vec národa, potrebné je, aby každý slovenský človek konal svoju povinnosť!

A to isté platí aj ohľadom *Sborníka*. Dielo porastie iste zadarmo a slúžiť bude ku cti veci a menu slovenskému, nech len každý slovenský vzdelanec považuje si za mravnú a národnú povinnosť podopreť ho svojím umom, vedou a znalosťami. Práce dosť a dosť! Predmetov uvažovanie, prameňov skúmania a bádania hojnosť pred nami. Roľa veľká má byť vzdelávaná. Majú o čom písať starší, majú čo študovať mladší; nuž nechže z lásky k veci národnej a z oduševnenosti vlasteneckej venujú kus vnímavaj pozornosti okoliu svojmu, alebo daktorému veci našej blízkemu oboru, a výsledky svojho bádania nech podávajú v *Sborníku*.

My vidíme pred sebou veľkosť a ťažkosť diela a poznáme i slabé sily svoje; no slabosti v nás premáhať bude Boh a vrelosť k veci bude nám radiť nájst cestu pravú. Preto i vstupujeme na roľu novú s vôľou pevnou i ochotnou a s láskou ideme do práce ku oslave národa, ku zvelebeniu vlasti. Nechže len dostane sa nám aj chtivých, obetivých a vytrvalých spolupracovníkov!

Zdroj: *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 1, 1896, s. 3-4.

22. KMEŤ, Andrej. Musealna Slovenská Spoločnosť v Turč. sv. Martine

Musealna Slovenská Spoločnosť v Turč. sv. Martine

Veľký počet spolkov k napomáhaniu cieľov vedeckých, umeleckých, priemyselných, spoločenských a iných, je svedectvo vysoko vyvinutej kultúry, i spočívajúca v záujme štátu, takéto spolky všemožne podporovať, alebo aspoň nehatiť.

Toto je pravda všeobecne uznaná, a frázu takúto môžeme čítať v každom náučnom slovníku. V Amerike, kde občani všetkých jazykov tešia sa väčšej slobode, než kdekoľvek inde na svete: prekvitá spolkov užitočných všeho druhu veľké množstvo. V našej nešťastnej vlasti uhorskej, z ktorej pred hladom[,] smrťou utekať musiať obyvateli, nachodí sa tiež spolkov množstvo, ale ba [iba] pre jednu fajtu¹ obyvateľstva; mnohé z nich pod zvučnými humannými a kultúrnymi menami, ale s cieľom cele iným, než názov označuje, t. j. k ohlupovaniu a znemravňovaniu a exploitovaniu² inej čiastky obyvateľstva. U nás bohužiaľ nenie možná ani spoločnosť k založeniu slovenského gymnásia. Maticu slovenskú zhabala nám vláda, so všetkým majetkom, peňažitým, movitým i nemovitým, dom matičný práve ide definitívne predávať, proti čomu mali by sme čo najslavnostnejšie protestovať.³

Úder za úderom padá na slovenský národ, ako na úbohého pastorča,⁴ ktoré macocha bez prestania pohlavkuje,⁵ tak že nenie potom div, že obľbie, ohlupie, oslepne, onemie. V tomto položení pastorčatá nachodíme sa tu my Slováci. Ťažko a neskoro zпамätali sme sa po smrteľných úderoch po shabaní Matice a gymnásií; ťažko a neskoro zпамätali sme sa, vyčerpaní na duchu i na groši, založiac si „Museálnu Slovenskú Spoločnosť,“ jakožto jedinú kultúrnu pásku, jediný kultúrny stred. No neide to napred. Takmer po troch rokoch usilného namáhania, úpenlivého volania číta „Mus. Slov. Spoločnosť“, len 99 zakladajúcich, 418 riadnych členov, spolu teda 517. Mizerný, neokrúhly počet! A to nutno pomenovať tie tri roky „úrodnými“, za ktorými bude nasledovať neistý rad rokov neúrodných. Mnohí obávajú sa zase len tej macochy, tých úderov, toho habania. A koristiť bola by teraz väčšia, nie síce v peňazoch, (lebo tých vďaka výbornej sriadenej exploatacie, nemáme, ani mať nebudeme), ale v sbierkach. Tie, buď Bohu chvála, vzbudzujú rešpekt! – Hovorím, že peňazí ani mať nebudeme; prečo? Nie že by sme ich

1 fajta: druh, plemeno, rod; Na tomto mieste v zmysle: národ, národnosť.

2 exploitovať: dobývať, vykorisťovať

3 Kmeť vynaložil veľké úsilie o získanie zabratej budovy Matice slovenskej. Celá vec sa vyvíjala relatívne priaznivo, avšak v centre národného hnutia nezískal pre tieto aktivity podporu, keďže neschvaľovali spoluprácu s „Tótmí“. Podrobnejšie pozri: HANAKOVIČ, Štefan. *Muzeálna slovenská spoločnosť. Rozbor publikačnej činnosti v Sborníku a v Časopise MSS*. Bratislava : Muzeologický kabinet pri Slovenskom národnom múzeu; Martin : Matica slovenská, 1969, s. 170.

4 pastorča: nevlastné dieťa

5 pohlavkuje: dáva zauchať

nemohli dostať; nie že by sme ich nepotrebovali; ale preto, že ich chceme vrátiť národu s istinou i s hojnými úrokami. Chceme totiž zariadiť „Sborník“;⁶ chceme rozmnožovať zbierky, ktoré už dnes vyžadujú rozšírenie miestností aspoň prístavením nových štýr⁷ sál;⁸ chceme podporovať svojských vedomcov v cestovaní a študovaní atď. Čo národ dá našej Mus. spoločnosti, to príjmu nazpät' jeho synovia a dcéry. Nech pohlavkuje macocha, neh [nech] habe, nech berie, voľakedy len ustane!

Za synov, za dcéry slovenského národa považujeme a neprestaneme považovať i Vás, Bratia a Sestry, za oceánom! Zpomedzi Vás však, ako veľa Vás je tam, a ako majetní ste mnohí tam, stojíte len málo v radoch členov „Mus. Spoločnosti!“ Sú to síce ako zakladajúci;⁹ teda ako tie základné kamene štyroch uhlov domu, na ktorých sluší sa vzrásť celej budove. – Viem ja síce, že máte tam svoju Maticu¹⁰ a množstvo spolkov, ktoré vyžadujú denne veľké obety; avšak komu mimo toho možno, vstúp za člena i našej Mus. Spoločnosti. Máme my tu, pravda, ešte mnoho elity národnej, mnoho pevných charakterov, ktorí dosiaľ otáľajú stať sa členmi spoločnosti, ale, ale – zkusenosť núti nás, hľadať elitu národnú v Amerike; zkusenosť núti nás, hľadať ako na elitu národnú na Vás! To čo Vy ste vládali dosiaľ preukázať, to my alebo nevládzeme, alebo nechceme. Toľko kostolov, koľko Vy postavili ste tam, toľko snád' rúca sa u nás! Koľko národných škôl šľachtí slovenské dietky tam, toľko a storazy toľko škôl hubí slovenské deti tu! Skôr budete mať slovenské gymnásium Vy tam, než my tu! A toľko rozmanitých a užitočných spolkov nebudeme mať nikdy my tu, ako Vy tam! Pravda je, že Vy požívate slobodu tam, a my otroctvo tu; ale pri tom všetkom veselšie mohlo by to ísť aj tu, len kus dobrej vôle, ako sa hovorí.

Vzmužte sa teda, Bratia a Sestry; vstúpte v hojnom počte za členov našej spoločnosti; zsviette nám skvelým príkladom i tu v blízkosti! Lebo to čo konáte za Oceánom, pre prílišnú vzdialenosť dobre nevidíme. Vaše časopisy odberať nesmieme; odkiaľ teda máme sa dozvedieť o Vašich pokrokoch! Čo jedon dvaja zasvätení zdejší vedia, to nevie ani široké obecenstvo!

Takýto Váš obodrujúci príklad potrebný nám je práve tak, ako potrebná nám je naša Muz. Slov. Spoločnosť.

Prečo nemá naša Spoločnosť dosiaľ čo len 5,000, a poviem minimum, čo len 1,000 členov z tak veľkého počtu inteligentov trojmiliónového slovenského

6 *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti* v čase vydania tohto textu už vychádzal (od r. 1896); *Časopis Museálnej slovenskej spoločnosti* začal vychádzať až v roku 1898.

7 štýr: štyroch

8 Muzeálna slovenská spoločnosť mala svoje zbierky uložené v priestoroch „Domu“, tie však už nepostačovali. Z toho dôvodu sa plánovala prístavba k „Domu“, napokon sa ale pristúpilo k stavbe novej budovy.

9 Ide o zakladajúcich členov, t. j. takých, ktorí v porovnaní s riadnymi členmi prispeli do rozpočtu MSS väčšou finančnou čiastkou. Podrobnejšie pozri v dokumente č. 16.

10 Matica slovenská v Amerika vznikla roku 1893.

národa? - Neberiem do ohľadu ani macošské pomery, lebo hovorí sa, že tlak tvorí protitlak. Kde je ten protitlak? Nepoviem predsa, že jediná, ale to poviem, že najväčšia príčina je, že naši intelligenti opovrhujú vedou a umením. Vedecký spolok môže byť požiadavkou len človeka vedecky naladeného. Čo slepému do bariev; čo hluchému do hudby; čo hlúpemu do vedy?! Presviedčať teda treba týchto o cene vedy, o sile umenia, o zošľachtujúcich vlastnosťach duševných potykov s takými, ktorých vedia tá istá šľachetná snaha. A čo je najlepším dôvodom pre takých veľmi zpozdilých a veľmi zanedbaných? Istotne „argumentum ad hominem“¹¹ a „argumentum ad oculum.“¹² Všetko čo dosiaľ videli, zdá sa im primalicherným; vyčkávajú veľké činy, ani balkánske národy nebadajú, že slabý jednotlivec nenie schopný veľkého činu; „ z malej vody, malé ryby“; po jednom vykrvácajú všetci. To chcú naši zdejší spolunárodovci, aby sme vykrvácali aj my?! Jediným takým možným veľkým činom v mojich očiach je h r o m a d n é p r i s t ú p e n i e V a š e k Museálnej Spoločnosti. To je možné; prečo by to nebolo možným? Tie 2—3 zlatky dávať ročite, alebo 25—50 zl. položiť raz na vždy na oltár národa? A prečo neboli by možní u nás Mecenáši?- Snáď preto, že by sme nemali takých, ktorých hojne a štedre nadelil Pán Boh pozemskými statkami? To veru nie. Lebo takých mohlo by sa vždycky najst' čo len 100—200. Ale nemajú vôle a ducha pre národ a pre česť. K akej cti a sláve slúži to gréckemu národu, že má toľko vysoko šľachetných dárco v a Mecenášov! Akú odmenu dáva grécky národ týmto svojim pravým šľachticom? Im jedinou odmenou je vzrast a zdar vedy a umenia, a tým zdar a vzrast slávy samé honároda [samého národa]. My, pravda, tak velikánskych Mecenášov mať nemáme, lebo čo vyšvihne sa majetkom, to odrodí sa nám všetko, ale menších ovšem mohli by sme mať; a večitá haňba, že nemáme!

Prajem veru zo srdca Bratom za oceánom, aby Pán Boh požehnal hojne ích vernú prácu a ích mozolné námahy, že by nasledovali časom vábivý príklad Grékov a iných. Ani jeden národ nepozdvihol sa bez obetí vlastných synov, ani len taký národ, ktorý môže dišponovať s pokladnicou krajinskou a so všetkými bohatstvami zeme. Ani ten najbohatší a samostatný národ nepohádza darmi synov svojich; ako mohol by pohrdnúť darmi synov svojich tak chudobný a uhnetený¹³ národ slovenský?! Jestli podporovať budete Mus. Spoločnosť, veľmi potrebnú a užitočnú vec budete podporovať.

Učená spoločnosť je vecou cti, je potrebou národnou pre národ trojmiliónový. Menšie národy majú učené spoločnosti. Alebo veda a umenie potrebná je len národom velikým? Potrebuje pokrm snáď len človek veliký, malý nie? Potrebuje duchovný pokrm len veľký národ, malý nie? Zavrhnime vedu, a zavrhneme svet nás ako nehodných ďakej cti. Chceme byť vždy len opuvrhnutými popelvármí?¹⁴ – Mravná

11 argumentum ad hominem: argument vzťahujúci sa na osobu protivníka

12 argumentum ad oculum, zrejme: zjavný dôkaz

13 uhnetený: pošliapaný

14 popelvár: popolvár, t. j. pasívny, lenivý človek

osoba je úplne homogénna s osobou fyzickou; čo ctí túto, ctí i tamtú; bez čoho nemôže byť táto, nemôže zaobísť sa ani tamtá. Fyzická osoba potrebuje pokrmu a nápoja, aby predĺžila život svoj, tak podobne i mravná osoba, čili národ, musí niečím žiť, musí niečo jesť, aby neumrel. Keď neobodruje sa duchovne a nedáva znaky života, svet zabúda naň a to je už počiatok duchovného moru. Veď i človek chce-li žiť, musí znovu byť zrodený z vody a z Ducha svätého! (Ján 3, 3.)

Založili sme učenú spoločnosť pod veľmi skromnučkým menom „Museálnej“ spoločnosti, ako čo by nemala iného cieľa, mimo zakládať museum, alebo zbierať veci pre museum.¹⁵ – Ona zaiste má na prvom mieste pred očima cieľ, zodpovedajúci jej menu. Ale tie nazhromážené veci v museume neostanú tam nemými múmiami, ale majú hovoriť k nám ústami našich učencov. Tie veci ozvú sa nám, zvestujú, z kade sú, kde vzaly sa tam, načo boli pôvodne, kto ich robil, aké pri nich potreboval nástroje. Povedia nám aspoň približne svoj vek. Toto sú starožitnosti. – Mimo starožitností nachádzajú sa v museume i novšie veci, ktoré ale začínajú hynúť a vychodiť z úžitku alebo z módy. Malá ich čiastka v museume, niekoľko ich reprezentantov zachová nám ich pamiatku na všetky budúce rieky. V Museume ukladajú sa zbierky živočíchov, rastlín a nerostov,¹⁶ aby sme vedľa nich vedeli prezkúmať i kraje naše, čili našu najjužšiu a najbližšiu domovinu, jaké nachádzajú sa v nej živočích, rastliny a nerosty. Toto je štúdium, jak zošľachtujúce, tak aj užitočné a vďačné. – Mnohí študovali by, keby mali kníh potrebných, ktoré pre ich drahotu alebo pre svoju chudobu zaopatríť si nemôžu. Pre týchto opatruje Museálna Spoločnosť [Spoločnosť] veľkú biblioteku ovplyvujúcu dielami ku všetkým odvetviam vedy a umenia. Kto študovať chce, tomu ochotne vypožičia bibliotéka knihy, ktoré má; ak ich nemá, ak totiž doveduje voľakto knihu inú, zaopatrí ju ochotne, nech len stačia peniaze. Tak skutočne zaopatrily sa už diela skvostné a drahé, ktoré jednotliviec nebol by si vládol kúpiť.

A nad toto nadovšetko vydáva Spoločnosť svoj *S b o r n í k*,¹⁷ súhrň totiž vedec-kých prác, pochádzajúcich z pera členov svojich. Museálna Spoločnosť, teda, ako vedecký spolok, reprezentuje slovenský národ zo stanoviska vedy a vzdelanosti. Či povie dakto, že nám je takáto reprezentácia nie potrebná?

Nemáme škôl. Lebo macocha nedopustí pastorča do školy, a čo by bolo ako nadané. Nemáme odkiaľ doberať triedu učení. Sme v tomto ohľade z roka na rok chudobnejší. Túto smutnú okolnosť nemôžeme si zatajovať ani pri najväčšom optimisme. Kto neverí, nech porovná prvé ročníky „Pešťbudínskych Vedomostí“ a „Národných novín“; prvé ročníky Lichardovho „Obzoru“; Letopisy Matice Slovenskej, alebo vôbec literatúru staršiu s novšou, a nie len že presvedčí sa, ale ustrnie. – Alebo učených ľudí snád' i máme, ale nepracujú. Jedni nepracujú

15 Je charakteristické, že Kmet' tu používa označenie učená spoločnosť a oficiálny názov charakterizuje ako „skromný“. Jeho vzťah k týmto otázkam charakterizuje napr. dokument č. 20.

16 nerostov: nerastov

17 *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti*

vedecky, že nieto pre nich publikuma; iní nepracujú, že nieto pre nich nakladateľa; tretí nepracujú, že ich nemá kto nútkať. Museálna Spoločnosť chce všetkým týmto biedam odpomáhať dľa všetkých svojich síl. Vyzýva k študovaniu a cestovaniu, podávajúc či navrhujúc i predmety; ba poskytuje dľa možnosti i peňažité prostriedky. Vyzýva k prácam vedeckým pre Sborník, a vďačná je za každý príspevok. Jestli by však vyskytla sa i väčšia práca, ktorá nemohla by byť uverejnená vo Sborníku, ochotná je postarať sa o nákladateľstvo. – Vedecká práca však nedá sa sfúknuť, ani nedá sa vyhotoviť tak, ako topánky, že si kúpim hotové priehlavky, hotové podošvy, hotové gummi-elastiky,¹⁸ a posliepam to do vedna. Nie. Aby som ďalej pokračoval v započatom podobenstve, musím povedať, že napísať vedecké dielo, to je tak, ako keď som si ja kožu, potrebnú na topánky musel po predku na samom hoviadku vychovať, potom z hoviadku [hoviadka] zabitého zvliečť, kožu vyrobiť, zafarbiť, prikrojiť. Čo týče sa podošiev, to isté; ohľadom gumielastiky a kúskov plátna, podobne. Všetok ver, to trvalo by dlho. Tak je i s vedeckou prácou. Ak nechceš kompilovať, musíš pracovať, zbierať, strádať, študovať, za rok, za desať, za dvadsať. Musíš pracovať bez zadnej i prednej myšlienky, jedine k vôli študium [študiumu]. Zprvu ani myšlienky nemáš, že by si kedy vydať mal knihu o tom. Všetok za to tvoje zrnká neztratia sa; tvoje zkúsenosti nezahynú. Potom až, potom až, ak totiž Pán Boh požehná tvoju prácu výsledkom a zdarom, a ak okolnosti budú prajné: potom môžeš pomýšľať na vydanie knihy. Jedným slovom, ako príslovie hovorí: „Koža treba z daleka chovať.“ Tá prípravná chova, to je to bedlivé študium, vytrvanlivé študium. Takýchto ľudí potrebujeme my; takýchto pracovníkov chce vychovávať naša Museálna Spoločnosť; nie šarlatánov, nie meteorov, ktorí vzniknú ako blesk, a zase zaniknú, ale hviezdy stálice, ktoré v každej dobe a v každej potrebe najdeme na svojom mieste, a poznáme po svetle. Ano, po svetle; lebo ako svetlý bod vysielala i nechtiac svetlo na všetky strany, tak človek plný vedou, človek naštudovaný i nechtiac vysielala svetlo svoje, a užitočným preukazuje sa v každom smere. Ľud vzdeláva slovom, ľud vzdeláva písmom, ľud vzdeláva príkladom a skutkom. To je naša škola nižšia i vyššia; to sú naše školy. A načo že by nám boly školy, keď by z nich vychádzali muži učení (školská učenosť to nenie ešte žiadna učenosť; to je len smer ukázaný, ktorým má kráčať na ceste k pravej učnosti a nadobúda mu pravej vedomosti), ktorí nepokračovali by ďalej na poli vedy? Keď Museálna naša Spoločnosť takto intenzívne a extenzívne pracuje a pôsobiť chce, kto by jej uprel veľkú užitočnosť, a veľkú potrebu jej pre slovenský národ?!

Akési pohanské príslovie hovorí, že proti hlúposti marne bojujú i sami bohovia. Hlúposť je veru hrozná inertia,¹⁹ ktorú pohnúť je veľmi ťažko. Túto odstraňovať i zo širokých máss národa, vytkla si za úkol Museálna Spoločnosť. – Učenému

18 gumielastika: elastická tkanina s votkanými gumovými niťami

19 inertný: nečinný, nepohyblivý, nevšímavý

človeku najobtiažnejším je poloučený človek, čili takrečený nedouk. Neučení počúvajú ho ako boha, a on obalamutí ich mýlnymi zásadami, správami, ktoré potom vykoreniť je práve tak ťažko, ba skoro nemožno, ako samého nedouka korigovať. Encyklopaedická alebo takrečená feuilletonová²⁰ vzdelanosť najnovšieho času vyznačuje sa povrchnosťou, plytkosťou a bezzákladnosťou, na ktorú začína sa žalovať celý svet. Podobná je ona ako vajcu terajšiemu licenciovému priemyslu, pre ktorý nemáme jedného dobrého remeselníka, ale samých fušerov. Tiež nedouci. Ako ten, kto bude pracovať na odstránení tohoto, preukáže sa užitočným, práve tak užitočnou chce preukázať sa Museálna Spoločnosť, pracujúca na dôkladnom poučení a vzdelaní slovenského národa.

Potrebuje seriózných pracovníkov na všetkých odvetviach vedy, čili odborníkov. Slovenská spisba v novšom čase nemôže sa pochváliť odbornými dielami, len kde ta roztrúsenými odbornými článkami. Ani tieto nestoja na výške času. Všade známky slabosti, chudoby, maličkosti, nesmelosti. Naše literárne produkty, vyjmúc snád' literárnu spisbu a poesiu, neodpovedajú ani nám, ani bratom Slovanom. Bratia Češi verejne dávajú to na javo; iní ešte nie, lebo si nás snád' ani nepovšimnú; o nebratskom, cudzom svete ani nehovoriac. Nemáme ľudí, ktorí by nás dôstojne reprezentovali. Často zapýrime sa. Ani s prejavmi lásky a obetavosti bratskej krok nevládzeme držať. Samé politizovanie – to nech vyzná sebe každý – nedostačí nám. Žiadon národ nežije púhou politikou, ani púhymi politickými časopismi, ako žiadon organismus nežije jedinou artériou; národ potrebuje aj život vedecký a časopisy vedecké. Preč teda s vrodenu chúlivosťou, vyplývajúcou z povedomia chudoby, maličkosti, nedospelosti. V klassickom veku chrabrosti, vernosti a statočnosti vedeli vychádzať rekovia, víťazi, vojvodcovia, ba králi z malých dedín a z nepatrných domkov: prečo v tomto vychválenom, „osvietenom“ veku nemohli by zasvietiť veleumovia,²¹ z neznámych, alebo zaznávaných národov?! Neopúšťajme samých seba, zkladajúc zbroj a ukladajúc ruky do lona! Také opúšťanie samých seba neprinieslo slávy ani najväčším národom. Zkusujeme, že časom i tie hlivejú a neplodnými sa stávajú, ako čo by boli ustaly, a ako čo by vodcovstvo mladším prepúšťaly! Duchovia neviažu sa k veľkým národom, a často „pastúchova chyžka“ viac preukázala, nežli „tábor z nehož válčil Žižka.“²² Národ slovenský ač malý a chudobný, želim mnohých premnohých veleumov, starších i novších, ktorí preslávili sa vedou a umením; želim, že ani literkou písanou nedokázali patričnosť k slovenskému národu. Prečo odrodili sa alebo aspoň odskočili? Preto, že nenašli dostatočnej opory vo vlastnom národe. Takýchto zradcov alebo aspoň úskokov máme v minulosti a prítomnosti celé légie, a bezpochyby ešte na dlhé časy budeme mať i v budúcnosti. Bársmutné factum, ale je predsa factum, že slovenský národ je vysoko a bohato nadaný; že mu Pán Boh

20 feuilletonová: fejtónová

21 veleumovia: vedomci, vzdelanci

22 Ide o citáty z Kollárovej *Slávy dcéry*.

sveril desať hrivien, keby vedel s nimi pre seba šafáriť, pretože ale nevie, ich lebo zakopáva alebo mrhá, preto plní sa na ňom, že i to, čo má, odňaté býva od neho. (Luk. 19, 26.). Prenasledovaním, potupovaním, hatením, odstrkovaním, zaznávaním roztrpčíme i najvernejších duchov, tak že sebe pripíšme, keď opustia nás a nádenníčiť budú v cudzote nepriateľskej. Nie každý je tak silný, keď nemôže slúžiť svojim, že by radnej [radšej] išiel slúžiť k Čechom alebo k Rusom, než by slúžil naším úhlavným nepriateľom; myslím tu na Slovákov, profesorov, roztrúsených po slovanskom svete, ktorým česť. Títo sú nevyhnutne angažovaní Museálnou Spoločnosťou tak ako čo by doma boli. – Kto nekopá studne, alebo nerobí aspoň cisterny a hate, aby mu ostala voda, bude trpeť suchotou. – Ľa, takouto studňou, alebo, keď sa dakomu tak páči, aspoň cisternou alebo haťou chce byť naša Museálna Spoločnosť.

Takýmto prístavom bola nebohá naša Matica, kým trvala; k sebe narážala vedomcov, jedným dávajúc chlieb, iným zaslúženú česť, tretím oboje. K sebe čili s k svojmu museumu narážala cenné predmety alebo celé zbierky kniževné,²³ numismatické a iné. To isté koná Museálna Spoločnosť, a priateľ nepriateľ musí jej priznať, že dokázala sa už na tomto poli. Drahocenná vzácna sbierka numismatická, ktorá od nedávna zdobí naše Museum,²⁴ bola by pošla dávno dolu vodou, keď by nebolo bývalo na porúdzi nášho prístavu. A čo všetko bolo by sa zachránilo, keď by čo len od 100 rokov bol poradoval národ slovenský svoje Museum! Kolko umelcov, ktorých teraz želieme a obviňujeme z nevernosti, menovali by sme svojimi! Vinu národa, vinu netečnosti národa oni musia platiť vinou nevernosti a zrady. Nenie to nespravodlivosť?! – „Dajte jedno stanovisko, a ja pohnem zemou,“ zvolal Archimedes²⁵; dajte jediné stanovisko svojim slovenským umom, pohnú celým národom! A keby len pred sto rokmi bol dal slovenský národ svojim umom len jedno jediné stanovisko, stál by teraz na svojom mieste a na vlastnom stanovisku celý národ!

Kto by ešte otáľal, kto by odkladal? Kto chcel by čakať nových sto rokov, a nebál by sa, že ho rozhnevaný Boh a Dárca všeho dobrého hromom zabije?! Kto osmelil by sa tvrdiť, že Museálna Spoločnosť, akožto taká studňa a prístav, nenie na čase?²⁶ – Niže Baňskej Bystrice na Hrone postavené sú takrečené „Hrable,“ na ktorých pristavuje sa plavené drevo; nebyť tam tých „hrabiel,“ hronská voda odtekala by bez úžitku do Dunaja, ba plavila by sebou i drevo ta preč. – Našími

23 kniževné: knižné

24 Pozri k tomu: Dr J. P. [PETRIKOVICH, Ján]. Katalog numismatickej zbierky Museálnej slovenskej spoločnosti v Turč. Sv. Martine. In *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 1, 1896, s. 213-227.

25 Archimedes (okolo 287 pred Kr. – 212 pred Kr.), významný grécky matematik, filozof, fyzik, astronóm. Jeho výrok, ktorý spomína Kmet', je v súčasnosti známejší vo forme: „Dajte mi bod, kde by som zastal, a pohnem Zemou.“, resp.: „Dajte mi pevný bod a ja pohnem Zemou.“

26 „Nenie na čase“ bola odpoveď národoveckých autorít na Kmet'ove výzvy založiť učenú spoločnosť, resp. prírodovedný časopis. Porovnaj dokument č. 20.

„hrablami“ proti toku času buď naša Museálna Spoločnosť, aby zachytávala, čo je naše nám. „Svoj k svojmu,“ alebo ako bratia Češi majú napísané vo svojom národnom divadle „Národ sobě;“ toho držme sa i my. Sdruženými silami pomáhajme samým sebe!

Neidem núdiť Vás, bratia, ďalej. Vidíte, že rozplynulo sa srdce moje, chcjúc získať Vás za členov Museálnej Slovenskej Spoločnosti; získať Vás za všestraných dobrodincoch svojmu Národu, ba samým sebe. Kto čím môžeš, tým prispej, kto duchom a perom vládzeš, pracuj teda umom; kto vládzeš grošom prispej na oltár národa, neztratí sa z toho ani babky; kto môžeš rozmnožiť sbierky naše príspevkami vzácnými ďalekých zaoceánskych prairií²⁷: prispej. Museálna Spoločnosť bude sa usilovať vyhoveť túžbe srdca každého člena.

Len jedon veľký čin od Slovákov; ba jedno veľké teleso v slovenskom národe, ktoré začne priťahovať menšie: zmení sa všetko k lepšiemu. Takýmto činom buď čo najhojnejšie súčasťenie sa Vaše; takýmto veľkým telesom bude „Slovenská Museálna Spoločnosť“, ktorej privolávam „Na zdar“!

Andrej Kmeť.

Predseda Mus. Slov. Spoločnosti
v Turč. sv. Martine.

Zdroj: *Sborník Matice Slovenskej v Amerike na rok 1897. Cleveland, Ohio: Nákladom „Matice Slovenskej v Amerike.“, 1897, s. 64-75.*

²⁷ prairií: prérií; Je charakteristické, že Kmeť mal záujem aj o prírodovedné artefakty z USA. Porovnaj jeho skúsenosť v MSS s nákupom austrálskych vtákov (dokument č. 20).

23. Náš úkol.

Náš úkol.

V smysle uzavretia výboru *Museálnej slovenskej spoločnosti* dňa 27. okt. 1897. bodu 5.¹ vystrojujeme *Časopis Museálnej slovenskej spoločnosti* pred slovenskú verejnosť.

Účelom *Museálnej slovenskej spoločnosti* je: pátrať po rozličných znamenitosťach Horného Uhorska, a tak: 1. zbierať všetko, čo vzťahuje sa na slovenský ľud, jeho duševný a hmotný život a na kraje týmto ľudom obývané; 2. nasbierané veci a potažne ich obrazy a opisy ukladať v museume a tam ich verne opatrovať i chrániť pred zkazou, ako i bdieť nad takými starými predmetmi, ktoré nemôžu byť v museume uložené, a chrániť ich pred záhubou tam, kde sa nachádzajú; 3. osvetľovať nasbierané a v museume uložené veci a potažne i inde na území slovenským ľudom obývanom nachodiace sa historické, alebo z iných ohľadov pamätne predmety.²

A povolaním tohoto nášho *Časopisu* je: *Museálnu slov. spoločnosť* v jej snahách svojím spôsobom napomáhať.

Sborník Mus. slov. spoločnosti slúžiť má za skladisko výsledkov duševných trudovín umných našich bádateľov stariny, a chtivých, peknoduchých pestovateľov vecí národnej, čo do terajšieho žitia a bytia ľudu slovenského potažom na reč, zvyk, mrav, vzdelanie atď. atď.

Časopis povolaný bude otvárať *Museálnej slov. spoločnosti* prístup do mesta i do dediny a do najvzdialenejších krajov a chalúp, aby ohnisku kultúrnemu hľadal priateľov a ochotných pestovateľov v znati, a snáhu *Mus[.] slov. spoločnosti* činil pochopiteľnou i obyvateľovi najskrytejšieho zátiažia kraja slovenského. *Sborník* i *Časopis* stoja v službe tej istej šľachetnej snáhy, len ich úlohy sú rozdelené.

Časopis Mus. slov. spoločnosti vychádza dvojmesačne a síce, v mesiaci februári, apríli, júni, auguste, októbri a decembri, vždy 15. a dostávajú ho členovia *Mus. slov. spoločnosti zdarma*. Pre nečlenov stojí výtisk ročite jeden zlatý.

Časopis Mus. slov. spoločnosti bude prinášať všetky spolkové zprávy, soznam členov, ich príspevkov i výkazy zbierok. Ďalej, popri menších, do oboru účinkovania *Mus. slov. spoločnosti* patriacich článkoch, registrovať bude zprávy o nálezoch, o súčasných výdobytkoch na poli archäologie, dejepisu a národopisu, v ktorom ohľade pojednania a zprávy, trebárs vo forme dopisov, menšie vo forme drobníčiek doposlané, budú nám vítané a vzácne.

1 Pozri: SOKOLÍK, A[ndrej]. Zápisnica 1. výborového zasadnutia *Museálnej slovenskej spoločnosti*, vydržiavaného v Turčianskom Sv. Martine dňa 27. októbra 1897. In *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 2, 1897, s. 262.

2 Ide o výťah zo stanov *Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, pozri dokument č. 16.

A prosíme o to! Dobrá vôľa niekoľkých jednotlivcov nezmohla by veľa. Keď mlčali by priatelia dobrej veci na slovenskom vonkove,³ sama správa v centre zdolala by len veľmi málo. Keď má sa dariť vec spoločná, musí spoluúčinkovať každý jednotlivec.

A dúfame, že nepriehľadný bude počet našich spolupracovníkov.

Keď r. 1896 chystali sme sa vydávať *Sborník*, mali sme vážne príčiny obávať sa, že podnik náš stretne sa s prekážkami ťažko prekonateľnými. A hľa, predsa to išlo. Spanilomyselní horlilelia za vec vznešenú chopili sa diela, podpreli nás vhodne a výdatne, a Museálna slov. spoločnosť, pri všetkých ťažkostiach, s akými potýkať sa musí ústav mladý, v obore svojom u nás nový, oboma ročníkmi *Sborníka* už podala doklad svojej vážnej snáhy.

A *Časopis Mus. slov. spoločnosti* úkolom svojím otvára pole ešte širšiemu spoluúčinkovaniu, i zdar môže byť tým istejší. Strany jeho bude zaplňovať nielen pero učenca ovocím vážnej práce duševnej, ale stĺpce jeho ochotne objímu aj najdrobnejšiu zprávu príčinlivého roľníka, snaživého remeselníka a každého, kto len kus vôle má v rámci účinkovania Museálnej slov. spoločnosti urobiť niečo v prospech národa nášho a skrz to pracovať chce na dôstojí, sláve a veľikosti našej odvekej Uhorskej vlasti!

My s láskou chytáme sa k dielu. Bratia a sestry, podporujte nás v ňom s ochotou!

Správa Museálnej slovenskej spoločnosti.

Zdroj: *Časopis Museálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 1, 1898, č. 1, s. 1-2.

³ vonkov: vidiek; tu v zmysle – mimo centra, mimo Turčianskeho sv. Martina

SUMMARY

Science and the Slovak national movement. Efforts to organize and institutionalize the scientific research in Slovak national movements in documents. (From *Matica slovenská* till Slovak Museum Society)

This publication is an edition of documents illustrating the efforts to organize and institutionalize the scientific research in the Slovak national movement. Chronologically the sources embrace the period from *Matica Slovenská* (Slovak Mother, MS) till the establishment of the Slovak Museum Society (*Muzeálna slovenská spoločnosť*, MSS). Apart from the documents, the book includes an introductory study. First documents from the era of MS are mainly covering the efforts to divide the group of scholars into so called scientific sections. This activity was related to the necessity to review the lectures for the general meetings of the *Matica Slovenská*, as well as the contributions for the journal *Letopis Matice slovenskej*. This is documented in the official Instructions for the scientific sections of MS. Later, as a result of the initiative of Ján Francisci, the reform of the sections was suggested. It had a form of a more conceptual proposal, which accentuated the scientific activities of section members, established a position of “section chief” responsible for the functioning of the section etc. However, this draft was not admitted. The selection of documents includes also a program article regarding “Slovak science” from P. Hečko. In the selection of documents from the later period, the author demonstrates the efforts to resuscitate the organization of scientific research after the national movement was struck by forced closing of MS. Documents deal with the merits of A. Kmet’ and his effort to establish a Slovak Scientific Society. However, despite Kmet’'s draft of the statutes of the Society was approved by the representatives of Slovak community, at the end the MSS was created instead of it. Primary focus of this institution included the museum and not scientific activities. The fact that Kmet’ could not achieve his goal was to a high degree caused by the fundamental conflict regarding the character of the “national science”. On one side, there was Kmet’'s approach accentuating the development of all sciences including the natural ones while the research material was not narrowed to the “national territory”. On the other side, there was an ethnographic concept limiting the national scientific program based nearly solely on the ethnography. Advocates of such opinion were e. g. Svetozár Hurbán Vajanský or Pavol Socháč. Even though A. Kmet’ was a director of MSS, he regarded it only as a compromise platform, which enabled him at least partially realize the program of the non-existent scientific society. According to his strict opinion, MSS was not only an ethnographic society because its activities also

included collecting and subsequent research of the natural sciences artifacts. This ideological conflict is manifested in the respective documents. The rest of the sources deals with the establishing and development of MSS (statutes, journals, appeal for recruitment of the members).

Zoznam dokumentov

1. HEČKO, Pavel. Slovenský vedomec a slovenská veda. In *Letopis Matice slovenskej*, roč. 5, 1868, sv. 1, s. 63-72.
2. List Viliama Paulinyho-Tótha Michalovi Chrástekovi z 20. 5. 1868. Archív Matice slovenskej, f. Matica slovenská I. (1857) 1863 – 1875 (1912), sign. 983.
3. Návod pre vedecké odbory Matice Slovenskej [...]. In *Letopis Matice slovenskej*, roč. 5, 1868, sv. 2, s. 135-137.
4. List Jána Francisciho Výboru Matice slovenskej z 20. 8. 1870. Archív Matice slovenskej, f. Matica slovenská I. (1857) 1863 – 1875 (1912), sign. 1709.
5. Návrh úpravy pre vedecko-umelecké odbory Matice Slovenskej [...]. Turč. Sv. Martin : Kníhtlačiarstvo-účastinársky spolok, 1872, 8 s. Archív Matice slovenskej, f. Matica slovenská I. (1857) 1863 – 1875 (1912), sign. 1858.
6. DRAŠKÓCI, Móric. Prírodopýtaťel'ský spolok. In *Národné noviny*, roč. 5, 28. 2. 1874, č. 25, s. 1-2.
7. KMEŤ, Andrej. Študujme! In *Národné noviny*, roč. 7, 21. 3. 1876, č. 34, s. 1-2.
8. HURBAN VAJANSKÝ, Svetozár. Živá starina II. In *Národné noviny*, roč. 21, 29. 11. 1890, č. 140, s. 1.
9. KMEŤ, Andrej. Floristom slovenským. *Slovenské pohľady*, roč. 12, 1892, č. 1, s. 25-31.
10. KMEŤ, Andrej. Naše museum. In *Národné noviny*, roč. 23, 11. 8. 1892, č. 93, s. 1.
11. HURBAN VAJANSKÝ, Svetozár. Učená spoločnosť. In *Národné noviny*, roč. 23, 27. 8. 1892, č. 100, s. 1.
12. Vyzvanie. In *Národné noviny*, roč. 23, 10. 9. 1892, č. 106, s. 2.
13. Stanovy „Slovenského vedeckého spolku“. In *Národné noviny*, roč. 23, 10. 9. 1892, č. 106, s. 2-3.
14. KMEŤ, Andrej. Vedecký spolok! In *Národné noviny*, roč. 23, 13. 10. 1892, č. 120, s. 1.
15. Zápisnica horevzatá v Turčianskom Sv. Martine dňa 24. apríla 1893 v sriaďujúcom shromaždení navrhnutého slovenského vedeckého spolku. In *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 1, 1896, s. 110-111.
16. Stanovy Museálnej slovenskej spoločnosti. In *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 1, 1896, s. 97-103.
17. SOCHÁŇ, Pavel. Slovenská museálna spoločnosť. In *Národné noviny*, roč. 24, 15. 6. 1893, č. 69, s. 1-2.
18. x. »Slovenská musejná spoločnosť.«. In *Literárne listy. Príloha ku „Kazateľni“*, roč. 3, 1893, č. 5, s. 65-67.
19. CHORVÁT, K[rištof]. Niekoľko myšlienok o štúdiu ľudovom. In *Slovenské pohľady*, roč. 15, 1895, č. 9, s. 553-556.

20. KMEŤ, Andrej. Na miesto návodu. In *Národné noviny*, roč. 26, 10. 9. 1895, č. 106, s. 1-2.
21. K nášmu úkolu. In *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 1, 1896, s. 3-4.
22. KMEŤ, Andrej. Musealna Slovenská Spoločnosť v Turč. sv. Martine. In *Sborník Matice Slovenskej v Amerike na rok 1897*. Cleveland, Ohio : Nákladom „Matice Slovenskej v Amerike.“, 1897, s. 64-75.
23. Správa Museálnej slov. spoločnosti. Náš úkol. In *Časopis Museálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 1, 1898, č. 1, s. 1-2.

**Veda a slovenské národné hnutie.
Snahy o organizovanie a inštitucionalizovanie vedy v slovenskom
národnom hnutí v dokumentoch 1863 – 1898**

**Editor publikácie a autor úvodnej štúdie
Karol Hollý**

**Recenzenti
RNDr. Miroslav Morovics, CSc.
PhDr. Zuzana Poláčková, CSc.**

**Technický redaktor, návrh obálky a grafická úprava
Jozef Hupka**

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV – 0119-11 v Historickom ústave.

Vydal Historický ústav SAV v Typoset Print s r.o.

Bratislava 2013

ISBN 978-80-971540-2-8